

Gemer Daniela Majlinga

Narine Abgarian Serhii Plokyh Elena Ferrante  
Krisztina Tóth Michel Houellebecq Han Donau

# Knižná Revue

# 9

☞ Mesačník o knihách



© Marian Mudroch: Potíchu smerom do vnútra II (2006)

www.litcentrum.sk XXXIII. ročník číslo 9 14. september 2023

Cena 3,00 €



60



Neprečítaš,  
nezažiješ...



**MARENČIN DT**

Vydanie označených kníh z verejných zdrojov podporil  
fond na podporu umenia





# Editoriál



Marek Vadas  
Šéfredaktor

Blíži sa jeseň s vyhlásením literárnych cien, knižnými festivalmi a tento rok aj s nebyvalým množstvom noviniek pôvodnej prózy. Bude čo čítať a objavovať a my vám zatiaľ prinášame septembrové číslo *Knižnej revue*. Obsahuje texty o knihách na hranici žánrov, fantázie a reality. Venujeme sa surrealistickej príručke Agnieszky Taborskej, korešpondencii slovenských nadrealistov, picturebooku *Jazero* i grafickému románu *Gemer*. S jeho autorom Danielom Majlingom vám prinášame aj rozhovor o zdrojoch inšpirácie, vzťahu k postavám, autorskej poetike i o tom, ako do literatúry premietnuť etickú skúsenosť. „Lenže akú, keď charakter mojej nehistorickkej generácie je ako Schrödingerova mačka a tú škatuľu zatiaľ (to zatiaľ by som dvakrát podčiarkol) história neotvorila? Možno je moja generácia tou najstatočnejšou v dejinách, ale to zatiaľ nevieme, hoci...“

Ďalšie rozhovory, so spisovateľkami Narine Abgarian a Krisztinou Tóth, viedli prekladateľky, ktoré ich knihy dokonale poznajú a vďaka tomu ich spoločné debaty získavajú ďalší rozmer. S Alexandrom Dulebom sme uvažovali nad titulom *Brána do Európy*, v ktorom historik Serhii Plochy skúma ukrajinskú identitu a dejiny. Krátku esej o vreciach na mŕtvolu napísal ukrajinský autor žánrovej literatúry Maks Kidruk a číta sa ako desivý, znepokojivý horor i keď v nej ide o tú najprítomnejšiu realitu.

Príjemné čítanie!

Marek Vadas



Obálka © Marian Mudroch: *Potichu smerom do vnútra II (2006)*  
Logo s. 3 © Danglár, FOREVER! BOOKS

# Obsah

- ➔ **Aktuality**  
Bez Medzihradkov nie je leto (Veronika Hubinská) / Slovenskí autori v prekladoch 4  
Finálová päťka Anasoft litera / Pozvánky na literárne festivaly / Literárny Zvolen plný zážitkov (Júlia Oreská) 5
- ➔ **Rozhovor**  
S pátraním po tom, čo sa vlastne myslí, keď sa povie „mať nažité“, ešte nie som hotový / Rozhovor s Danielom Majlingom (Martin Boszorád) 6
- ➔ **Komiks**  
Gemer prekonáva hranicu medzi realitou a fikciou / Daniel Majling: Gemer (Marek Čabák) 8
- ➔ **Esej z Ukrajiny**  
45-tisíc vrec (Maks Kidruk) 10
- ➔ **Dejiny Ukrajiny**  
O bohatých dejinách málo známeho suseda / Serhii Plochy: Brána do Európy (Alexander Duleba) 12
- ➔ **Rozhovor**  
Nerobíš nám za hranicami hanbu? / Rozhovor s Narine Abgarian (Zuzana Bujačková) 14  
Ani tá najodpornejšia moc sa neudrží naveky / Rozhovor s Krisztinou Tóth (Jitka Rožňová) 16
- ➔ **Poézia**  
Len krása hýbe tvarom / Ján Buzássy: Básne 1 (Gabriela Rakúsová) 18
- ➔ **Picture book**  
Keď si prestávame rozumieť / Han Donau: *Jazero* (Jakub Pavlovský) 20
- ➔ **História**  
Musíme sa porozprávať o stredoveku / Daniela Dvořáková, Denisa Gura Doričová, Tomáš Gális: *Stopy stredoveku* (Matej Harvát) 22  
Dejiny rodu na javisku dejín európskej šľachty / Roman Holec, Alexandra Lukáčová: *Európsky rod v slovenskom svete* (Jana Magdaléna Májeková) 23
- ➔ **Surrealizmus**  
Sledovanie surrealizmu cez kľúčovú dierku / Agnieszka Taborska: *Svet sa zbláznil* (Jaroslava Šaková) 24
- ➔ **Nadrealizmus**  
Stretnú sa aligátor, skarabeus a sršeň... / Dušan Teplan, Marián Kamenčík: *Slovenský nadrealizmus v korešpondencii (1935 – 1948)* (Jaroslava Šaková) 25
- ➔ **Esejistika**  
Písanie o neopísateľnom / Elena Ferrante: *Za okrajmi* (Ivica Ruttkayová) 26  
Básnik – posvätný parazit spoločnosti / Michel Houellebecq: *Zostať nažive, Lanzarote a iné texty* (Eva Dědečková) 28
- ➔ **Z nových kníh**  
Anotácie 30
- ➔ **Recenzie**  
Michaela Rosová: *Dar* (Viliam Nádaskay), Vivian Gornick: *Ja a moja matka* (Patrik Kondáš), Ewald Arenz: *Veľké leto* (Nina Podmanická), Alica Cárská: *Na kolenách* (Katarína Šterdasová), Bianca Pitzorno: *Sen o šijacom stroji* (František Hruška), Mikael Ross: *Úraz* (Martin Boszorád), Chálid Chalifa: *Smrť je brutálna drina* (Katarína Bešková), Elizabeth Strout: *Ach, William!* (Natália Turcovská), Cecilia Heikkilä: *Najkrajšie miesto* (Veronika Čigarská) 32



## Bez Medziriadkov nie je leto

Predposledná prázdninová nedeľa patrila rýchlemu dobaleniu kufra a ceste vlakom. 20. augusta sa totiž začal 14. ročník letnej školy literatúry Medziriadky, opäť v Hoteli Vršatec v Pruskom. Päťdesiat najlepších autorov a autoriek do 26 rokov malo tak počas týždňa do 26. augusta možnosť získať cennú spätnú väzbu k ich tvorbe, vyskúšať si rôzne workshopy a zažiť kultúrny program, ale najmä byť v podpornom prostredí pre ich písanie. Úvodný večer má vždy podobnú atmosféru; očakávania nováčikov sa miešajú s nadšením ostrieľaných Medziriadkarov, ktorí už vedia, čo ich čaká. Tí sa po roku znovu stretávajú s priateľmi, s ktorými sa neskôr budú pravdepodobne vídať aj mimo projektu. Príkladom sú Dominika Moravčíková a Soňa Uriková, niekdajšie účastníčky letnej školy literatúry, ktoré dnes pri sebe stoja aj vo finálovej päťke Anasoft litera 2023.

Do literárnej súťaže, ktorú sme vyhlásili ešte vo februári, sa tento rok prihlásilo 427 autorov a autoriek. Dohromady išlo o 486 príspevkov, z toho 13 dramatických textov, 248 príspevkov do poézie a 225 do kategórie próza. O tom, ktorí autori a autorky dostanú pozvánku na letnú školu literatúry, rozhodli Miro Dacho, Milan Děžinský, Tomáš Hučko, Mária Klapáková, Eva Kollárová, Katarína Kucbelová, Dominika Madro, Juraj Raýman a Marta Součková. A ako to na Medziriadkoch počas dňa vlastne vyzerá? Preskočme od nevyhnutností ako budiček a raňajky rovno k rozborom zaslaných prác. Autori sú rozdelení podľa vekových kategórií a tí, ktorých chvíľa ešte neprišla, sa zatiaľ vzdelávajú a tvoria na rôznych workshopoch. Tentoraz sa mohli čosi naučiť o desiatich ikonických českých básňach s poetom Milanom Děžinským, vyskúšať si

básnickú krajinomalbu s literárnym vedcom Viliamom Nádaskayom či vytvoriť svoj (lite) ranný rituál so spisovateľkou Dominikou Madro. Na poobedných workshopoch im zase napríklad spisovateľ Dušo Martinčok ukázal čaro čitateľských klubov a s ďalším spisovateľom, Jakubom Spevákom, si vymysleli svoje ideálne svety.

Do programu sa vošlo aj množstvo prednášok a diskusií – s Katarínou Kucbelovou, Mirom Dachom, Dušom Martinčokom, Milanom Děžinským či spoločná beseda Dominiky Moravčíkovej a Jakuba Speváka. Tohtoročný medziriadkarský koncert odohrala Tamara Kramar v sprievode Petra Kunza, o divadelnú zložku sa počas jedného z večerov postaralo bábkové Divadlo spod perinky s predstavením Dr. Džejdžej. Nechýbalo ani už tradičné premietanie najlepších snímok z Festu Anča. Medziriadky sú už niekoľko ročníkov súťažou bez ocenení. Odmenu pre autorov predstavuje samotná literárna škola a za internú menu – riadky –, ktoré získavajú za aktivity počas týždňa, si môžu domov navyše odnieť doslova kilá kníh a časopisov od našich sponzorov. Výnimkou je len Cena Divadla Pôtoň spojená s tvorivou rezidenciou. Tohtoročnými laureátmi sú Tomáš Janešík a Dorota Suránová, podporou pri práci na debute a ďalších textoch im bude literárna kritička a profesorka Marta Součková.

Aj tieto Medziriadky v sebe niesli to, čo ma očarilo ako štrnásťročnú. Tie ďalšie však budú o čosi iné. Z tímu odchádza jedna generácia organizátorov, ktorú si pamätám ešte ako starších účastníkov v čase, keď moje poviedky patrili do kategórie základných škôl. Do projektu dali veľa zo seba a jeho súčasná podoba by bez nich neexistovala. Ďakujeme za všetko a nebojte sa, o Medziriadky sa postaráme. Veď sú nám vlastné.

✦ Veronika Hubinská

## Preklady

Slovenskí autori v prekladoch



**Etela Farkašová:**  
**Záchrana světa podle G.**  
(Záchrana sveta podľa G.)  
Sursum, 2023 (CZ)  
Preklad: Milena Fucimanová



**Jana Bodnárová:** **Yāngāt habəl**  
(Náhrdelník/Obojok)  
Hohe Publisher, 2023 (ET)  
Preklad: Hailemeleket  
Tekesteberhan



**Tomáš Forró:** **Goraczka złota**  
(Zlatá horúčka)  
Wydawnictwo Czarne, 2023 (PL)  
Preklad: Andrzej Jagodziński



**Adrián Macho:** **Gerda. Příběh velryby**  
(Gerda. Príbeh veľryby)  
Pčelica, 2023 (RS)  
Preklad: Zdenka Valent Belič



## Finálová päťka Anasoft litera

Tohtoročná porota ceny Anasoft litera v zložení Denisa Ballová, Zuzana Bariaková, Petr Borkovec, Magdalena Bystrzak a Renáta Deáková svoj výber desiatky umelecky najzaujímavejších vlni vydaných slovenských prozaických kníh zúžila začiatkom septembra na päť finálových titulov. Laureátka alebo laureát ceny Anasoft litera bude vyhlásený v októbri. Finálová päťka Anasoft litera v abecednom poradí:

**Jana Bodnárová: Patchwork v bielej**  
(Aspekt)

**Jakub Juhás: PS**  
(Rubato)

**Dominika Moravčíková: Dom pre jeleňa**  
(KK Bagala)

**Veronika Šikulová: Líštičky majú rady teplo** (Slovart)

**Soňa Uriková: Dôvod na radosť**  
(KK Bagala)

☛ Tím Anasoft litera

## Pozvánky na literárne festivaly

**22. – 23. september:**  
**LiKE Košice**

Festival súčasnej literatúry v Košiciach v priestoroch Tabačka Kulturfabrik a kníhkupectva Artforum Košice ponúka diskusie, autorské čítania, koncerty aj program pre deti.

**27. – 29. september:**  
**Prešov číta rád**

Besedy, tvorivé autorské a ilustračné dielne v priestoroch Krajskej knižnice P. O. Hviezdoslava v centre Prešova, v pobočkách knižnice na sídliskách, v školách a v hudobnom klube Stromoradie..

**28. – 30. september:**  
**Žilinský literárny festival**

V programe 20. ročníka sú debaty so slovenskými aj zahraničnými autormi, tematické diskusie, koncerty, workshopy, celodenný detský program a knižný trh.



## V knižnici ako v knihe

Do konca septembra potrvá v Mestskej knižnici mesta Piešťany výstava *Príbehy našej Zeme*, ktorá predstavuje súbor ilustrácií vo veľkoplošnom formáte, pochádzajúcich z dvoch najnovších knižných projektov **Matúša Maťátka** – publikácií *Prešporské legendy ožívajú* a *Zvieracia farma*. „Vystavené panely sú ako veľká otvorená kniha. Keď vojdete do sály, mala by vás sprevádzať príbehom a uchvátiť svojou monumentalitou,“ povedal Matúš Maťátka. *Prešporské legendy ožívajú* vytvoril kolektív autorov (Michal Hvorecký, Denisa Fulmeková, Diana Mašlejová, Peter „Exploited“ Altof a ďalší) ako poctu dielu Márie Ďuríčkovej. *Zvieracia farma* je kultovým dielom Georgea Orwella, ktorú v tomto vydaní preložil Ján Kamenistý. Výstavu dopĺňajú ilustrácie z kníh *Lapínovci z letiska* (Viktória Laurent-Škrabalová), *Červený vírus a kučeravý Sebastián* (Ivana Auxtová), *Kocúr, ktorý chcel byť drakom* (Viktória Laurent-Škrabalová) či *Jaro kriplů* (Daniel Rušar).

☛ Mestská knižnica mesta Piešťany

## Literárny Zvolen plný zážitkov

29. ročník súťaže Literárny Zvolen 2023 znovu priviedol tridsať autorov a autoriek do Zvolena, kde pre nich organizátori koncom augusta pripravili víkendový pobyt nabitý vzdelávaním a literárnou tvorbou. Pre zúčastnených, ale aj verejnosť bol nachystaný bohatý program. To, že literatúra môže mať veľa podôb, zistili nielen vďaka literárnym besedám. K festivalu patrila aj inscenácia z dielne divadla Ticho a spol. s názvom Nič sa nestalo, ktorá je adaptáciou rovnomennej novely Zuzany Šmatlákovej. Pri piesňach Eda Klenu mohli účastníci okrem počúvania hudby sledovať literatúru ako text určený na spievanie. Rozhľad v oblasti žánrovej teórie im zase zaručene rozšírila prednáška popkultúrneho teoretika Juraja Búryho.

Tvorba v žánroch sci-fi, fantasy a hororu má svoju vlastnú kategóriu síce len druhý rok, no medzi účastníkmi a účastničkami Zvolena sa teší čoraz väčšej popularite. Podľa organizátorov sa dôležitosť vzdelávania v tejto oblasti potvrdzuje už pri prihlasovaní príspevkov do súťaže, kde je nepochopenie vlastností jednotlivých žánrov viditeľné najväčšími. Cieľom celého podujatia je ukázať začínajúcim autorom a autorkám rôzne možnosti smerovania literatúry. „Podľa mňa je skvelé, že tu máte aj žánrovú kategóriu a venujete jej rovnocennú pozornosť. V Poľsku sa žánrová literatúra oproti beletrii stále vníma ako čosi menejcenné,“ povedala spisovateľka Weronika Gogola počas diskusie. Súťaž ponúka okrem vzdelávacieho pobytu aj tri hlavné ceny (jednu v každej kategórii) spojené s mentoringovým programom. Ocenený autor či autorka má tak možnosť niekoľko mesiacov pracovať pod vedením etablovaných „profíkov“ a tvoriť s nimi texty. Tohtoročná porotkyňa Weronika Gogola sa s nadšením prihlásila do práce s mladou prozaičkou vietnamského pôvodu Hoang Anh Nguyen. Spoločne majú napríklad literárne pátranie po vlastnej národnej identite. Literárny vedec a poet Viliam Nádaskay vzal pod svoje krídla Júliu Reinoldovú, ktorej básnický cyklus s folklórnymi motívmi zaujal v poézii porotu najväčšími. So svojou fantasy poviedkou uspel Matej Tuniak Lipták a jeho mentorom sa stal Karol D. Horváth. Práve u tohto mladého autora konštatovala porota veľký posun a sám Matej hovorí: „Nové skúsenosti a komunita Literárneho Zvolena ma motivovali, aby som písal viac, snažil sa zlepšovať, nebál sa zapájať. Ako výherca hlavnej ceny môžem potvrdiť, že to vyšlo. Každému začínajúcemu autorovi odporúčam zapojiť sa – nazbierate skúsenosti, získate známosti a nasajete atmosféru, ktorá vás jednoznačne posunie ďalej.“

☛ Júlia Oreská

# S pátraním po tom, čo sa vlastne myslí, keď sa povie **„mať nažité“**, ešte nie som hotový

Nie je to tak dávno, čo sa vo fyzických i virtuálnych policiach kníhkupectiev začal objavovať grafický román *Gemer* (Brak, 2023) dramaturga, prozaika a komiksového autora **Daniela Majlinga**. Keďže jeho najnovší komiksovo-knižný projekt ešte zďaleka nestihol zapadnúť prachom (a vďaka dvom avizovaným pokračovaniam sa tak sotva stane), položil som mu niekoľko otázok. (Pre úplnosť sa mi žiada dodať, že na ne napokon odpovedal iba pod hrozbou únosu do zóny, v ktorej by mu s prekladom novoobjavených bibliofejkov pomáhala skupina cynických a všehomírom skúšaných intelektuálov z okolia Revúcej.)

✚ Martin Boszorád



**Daniel Majling (1980)**  
Prozaik, komiksový autor a divadelný dramaturg, dvojnásobne ocenený cenou DOSKY (2008 a 2014) ako Objav sezóny, Cenou Tatra banky v kategórii Mladý tvorca (2014) a Cenou Alfréda Radoka za najlepšiu inscenáciu sezóny (2012). Jeho komiksy *Rudo* a *Zóna* boli preložené do češtiny.

**Pôsobíte ako divadelný dramaturg, vyskúšali ste si – hoci je jasné, že ide o konceptuálnu a mystifikačno-hernú redukciu vášho ozajstného tvorivého výkonu – rolu zostavovateľa a prekladateľa (*Ruzká klazika*), výrazne zarezonovali vaše aktivity komiksového scenáristu/libretistu (*Unesení, Rudo, Zóna*, najnovšie *Gemer*), ale takisto komiksového výtvarníka, resp. ilustrátora vlastných scenárov (*Rudo, Zóna, Gemer*). V ktorej pozícii sa vy sám cítite najkomfortnejšie a prečo?**

Najkomfortnejšie sa cítim tam, kde ma netlačí čas. To, samozrejme, nič nehovorí o kvalite a je dosť možné, že to, čo robím (zväčša pre divadlo) pod časovým tlakom a mimo svojej komfortnej zóny, má oveľa väčší zmysel ako to, čo robím bez stresu. Navyše, ten diskomfort by som nejakým zvlášť nezdôrazňoval – je to skôr len menej pohodlný druh pohodlia, pretože nech robím, čo robím, stále to robím v pohodlí príslušníka dobre zabezpečenej strednej triedy, v dobe, keď už existuje penicilín a do bytu sa mi nesnažia prerúbať sekerou žiadne pustošivé hordy nájazdníkov.

**Ako dramaturg sa venujete adaptáciám domácej i svetovej literatúry, zbierka poviedok *Ruzká klazika* je v prvom rade literárnou persiflážou, aj vo vašich komiksových knihách *Rudo* a *Zóna* sú relatívne silným tematickým elementom rôzne literárne, resp. literárno-kultúrne obsahy a referencie – spomenúť možno Salmana Rushdieho či Franza Kafku. Literatúra sa teda javí ako jeden z dôležitých, ak nie priamo kľúčových, zdrojov vašej tvorivosti...**

Niektor menej prajný by povedal, že „nemám nažité“, a preto musím parazitovať na literatúre. Je to jedna z tém textu, ktorý práve píšem. Na jednej strane literatúra ako zápis toho, čo „máte nažité“, na druhej strane literatúra ako „machrovanie, koľko ste toho prečítali a ako to navzájom dokážete šikovne pospájať“. Je možné, že ja mám bližšie k tomu druhému.



Ibaže čo sa dnes myslí, keď sa povie „mať nažité“? Nejaká taká hemingwayovská nekonečná fiesta to asi nebude. Aspoň si neviem predstaviť, že by dnes niekomu hlbok života chtivému konvenovala predstava na mol opitého chlapíka, ktorý niekde v Serengeti strieľa len tak, nazdar-boh, na slony.

Pod slovným spojením „mať nažité“ sa však určite nemyslí ani nejaký starší, povedzme, stredoveký obsah tohto slova – napríklad, že by som mal 40 rokov stráviť na vrchole stĺpa uprostred púšte, pretože v stredoveku sa práve takéto rekordér v úpale považoval za niekoho, kto „má nažité“ a za kým chodili ľudia, aby im niečo povedal o hlbkoch života. Ide teda o nejakú hlbokú etickú skúsenosť? Lenže akú, keď charakter mojej nehistorické generácie je ako Schrödingerova mačka a tú škatuľu zatiaľ (to zatiaľ by som dvakrát podčiarkol) história neotvorila? Nikomu z nás nehrozil Buchenwald ani Jáchymov, nikdy sme nemuseli voliť medzi Chartou a Antichartou a nikto z nás sa nestihol presláviť ani ako Janko Gierťli Nežnej revolúcie. Možno je moja generácia tou najstatočnejšou v dejinách, ale to zatiaľ nevieme, hoci... Boli sme vychovaní v tom, že škola má byť hrou, práca kreatívna, zamestnanie životným naplnením, sex konsenzuálnou slasťou, vzdelávanie zážitkové a život ako taký vzrušujúci. Keďže simulované topenie, niekoľkoročná samotka, nočné výsluchy, špendlíky pod nechtami či obesenie nie sú ani vzrušujúce, ani zážitkové, ani nevznikajú konsenzom, ani nijako nerozvíjajú kreativitu a už vôbec nie sú slasťou, veľké ilúzie o našej schopnosti vzdorovať totalite si nerobím. Ale aj záznam o totalitnom etickom zlyhaní celej generácie by bol aspoň niečo, ale na to si budeme musieť ešte počkať.

S pátraním po tom, čo sa vlastne myslí, keď sa povie „mať nažité“, ešte nie som hotový, ale keď som sa len tak skusmo niektorých literárne činných ľudí na to pýtal, zistil som, že tým myslia zväčša nejaké tie vzťahové trampoty, napríklad, že ich ženy – hlavne po štyroch rokoch vzťahu a po tom, čo dosiahli tridsiatku – úplne prestali chápať a začali ich fahať do malomeštiackeho chomúta, kde vzťah znamená „mať“ a nie „byť“, čím v nich úplne zabili vieru v akýkoľvek zmysluplný vzťah a spravili z nich alkoholikov, kým ich, našťastie, krátko pred päťdesiatkou nespasila nejaká 19-ročná študentka kulturológie, ktorá im momentálne tak dobre rozumie, že sú teraz vlastne feministi. Ak ma ako spisovateľa diskvalifikuje absencia takejto životnej skúsenosti, potom sa veľmi rád uspokojím s úlohou literárneho parazita, ktorého tvorba je len poznámkou pod čiarou k iným knihám.

**Vaše texty – a opäť odkazujem najmä na Ruda a Zónu – by sa niekomu mohli javiť ako hraničné, explicitné, miestami dokonca obscénne či blasfemické. Zároveň však platí, že z nich „vyžaruje“ intelektuálna rafinovanosť či sofistikovanosť. Považujete toto prekračovanie hraníc medzi, nazvime to, „vysokým“ a „nízkym“ za definujúcu črtu svojej autorskej poetiky?**

Áno, myslím, že pri literatúre, ktorá ma baví (existuje však aj mnoho iných druhov literatúry a ja im určite nechcem upierať právo na existenciu), je veľmi dôležité, aby si jej autor hovoril: „Čo to, sakra, píšem? Veď je to nehorázne...“ a bol vlastným písaním tak trochu vydesený. Myslím, že v textoch cítim, keď nejako otriasajú autorovými vlastnými hodnotami, spochybňujú jeho vlastnú identitu a vysmievajú sa tomu, čo sám považuje za pravdu. A na druhej strane cítim aj to, keď si niekto len vyberie nepriateľa, ktorý podľa neho stojí v ceste ideálnemu svetu a začne sa mu vysmievať. Ja sa snažím aspoň rafinovane predstierať to prvé.

**Keď už sme pri poetike... Vaše komiksové diela ako celky sú podľa mňa zaujímavým materiálom aj pre teoretikov komiksu, okrem iného preto, že rámcovo – formou („surovosťou“ kresby), obsahom (explicitnosť) i výrazom – majú blízko ku comicsu, akcentom na pointy a repetitívnosťou (napríklad slovo „fuck“ na konci „rudovských“ poviedok) sú zas vyslovene stripové. No a potom je, samozrejme, rozdiel medzi komiksovými poviedkami (Rudo) a grafickými románmi (Zóna, Gemer)...**

Či je to nejako zaujímavé pre teoretikov, to neviem. Čítal som dosť komiksov, ktoré dávajú teoretikom oveľa viac podnetov na zamyslenie. To nie je falošná skromnosť, to je fakt.

**Sledujete slovenskú komiksovú produkciu? Ako vnímate (ako autor i čitateľ) komiksy, ktoré zarezonovali v kontexte domácej literárnej sféry – napríklad práce Patrika Pašša, knihu Ivany Gibovej Eklektik Bastard či Radostnú správu Petra Gärtnera a Ďura Balogha?**

Som fanúšik.

**V hlave sa mi zjavila pobúrená reakcia prevádzkovateľa kníhkupectva z grafického románu Zóna, keď sa hlavný hrdina pýta, či majú aj komiksy: „Toto je kníhkupectvo... nie hračkárstvo.“ (s. 31) Ešte stále je to nedávno, čo vám vo vydavateľstve Brak vyšla komiksová kniha Gemer. Ako vznikla spolupráca s týmto vydavateľstvom, ktoré si v slovenskom kontexte okrem iného urobilo meno aj tým, že vydalo preklady zahraničných aj vyslovene „veľkých“ (Maus, Persepolis) komiksov?**

Rok po tom, čo vyšiel *Rudo* v českom Labyrinte, ma oslovil Ferči Malík z Braku, či by som u nich nevydal slovenskú verziu. Súhlasil som, ale najskôr som mu vnútil rukopis *Ruzkej klaziky*. Ale som rád, že vydáva aj zahraničných klasikov, cítim sa potom v dobrej spoločnosti.


**Ani grafický román Zóna, ani prvá kniha Gemera nevyznievajú práve ako líbesbrífy domovine, resp. ako lokálpatriotické kusy komiksovej produkcie. Stačí si prečítať postrehy Franza Kafku, Noama Chomského a J.-P. Sartra na prebale Zóny, v prípade Gemera je zase veľavravné to groteskné panoptikum postáv. Alebo je to inak?**

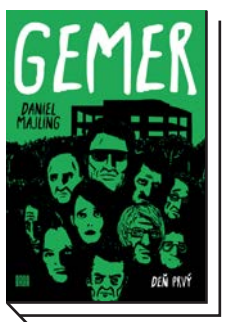
Nuž... sú rôzne líbesbrífy. To, čo píše Shakespeare v 130. sonete o pachu, ktorý sa šíri z úst jeho lásky, tiež nie je práve kompliment, ale stále je to líbesbríf. Rovnako tak môže človeku záležať na nejakej komunite či kraji bez toho, aby mal nutkanie ospevovať jeho lesy a háje a rodný chotár alebo si myslel, že ho obýva rasa nejakých výnimočne láskavých a inteligentných ľudí. *Gemer* navyše nie je žiadna etnologická ani sociologická štúdia o regióne, vydal som ho v Braku, nie v Absynte. A – do tretice – v *Gemeri* je groteskné panoptikum postáv, ale nie sú to postavy ani zákerné, ani hlúpe, skrátka také, ktoré by niekoho mohli znevažovať, skôr naopak – aj najväčší alkoholik tam má načítané. Sú to postavy, ktoré sa ocitli v absurdných situáciách, urobili to najlepšie, čo vedeli, aby sa z nich dostali, a tým sa prepadali do ešte absurdnejších a neriešiteľnejších situácií.

**Projekt Gemer je prezentovaný ako graficko-románová trilógia. Na čo sa môžu čitateľky a čitatelia tešiť v ďalších dvoch dieloch?**

V dvojke na ešte väčšie zauzlenie deja, v trojke na jeho rozuzlenie. Do dvojky budú vsunuté dva kratšie príbehy, jeden s poučením do života, druhý bez poučenia, no o to zábavnejší. A zároveň, dúfam, v dvojke spopularizujem dve vedecké teórie; jednu o užitočnosti a evolučných výhodách predčasnej ejakulácie a tú druhú už ani sám neviem o čom.

**Na záver sa ešte vrátim ku komiksu Rudo. Jedným z jeho leitmotívov je otázka zmyslu života. Douglas Adams, ktorý vie, podobne ako vy, veľmi funkčne narábať s iróniou a absurditou, ponúka ako odpoveď na základnú otázku (zmyslu) života, vesmíru a vôbec všetkého čísla 42. Ako znie vaša odpoveď, máte poruke nejakú?**

Skúsím Adamsa prekonať. 43! 



Daniel Majling: *Gemer*  
Bratislava: Brak, 2023

## Gemer prekonáva hranicu *medzi* realitou a fikciou

Keby sa *Trhlina* Jozefa Kariku skutočne stala, nevyzerala by inak. Miesto hľadania hranice medzi realitou a fikciou tu totiž máme fikciu, ktorá si z reality robí bezbrehú zábavu. *Gemer* Daniela Majlinga prekonáva jeho staršie práce.

➤ Marek Čabák

Marek Čabák (1991)  
Vyštudoval žurnalistiku. Publicistike sa venuje predovšetkým v oblasti literatúry, hier, filmov a seriálov. V súčasnosti pôsobí ako vedúci popkultúrneho spravodajského webu Nerdfix.cz.

Prvýkrát som sa s prácou Daniela Majlinga stretol pred viac ako desiatimi rokmi. Na v tom čase ešte pomerne mladej sociálnej sieti Facebook sa začali objavovať čiernebiele komiksy s jednoduchým názvom *Rudo*. Predstavili nám nihilistického, sexistického, značne apatickeho chlapíka a jeho nie omnoho lepšiu partičku rôznorodých priateľov, ako aj niekoľko vedľajších, ale stále pomerne zaujímavých postavičiek. Humor v *Rudovi* bol špecifický. Vulgárny, nepatričný, zároveň však založený na bežných každodenných situáciách a myšlienkach, ktoré máme všetci, len ich obyčajne nevyslovíme nahlas a keď už, tak podstatne kulantnejšie než hrdina. Štýl kresby, delenia okienok, dialógov a brilantné využívanie páuz si ma okamžite získali. *Rudo* nakoniec vyšiel aj vo fyzickej verzii v češtine vo vydavateľstve Labyrint (2014) a v slovenčine vo vydavateľstve Brak (2019). Keďže komiksy o *Rudovi* boli kreslené s ohľadom na špecifickú platformu (Facebook), niektoré delenie komiksových okienok a časovanie dialógov v knihe nefungovalo až tak dobre ako v elektronickej verzii. Stále však ide o výborný komiks, ktorý má aj v knižnej podobe svoje čaro.

Neskôr som sa dostal k Majlingovým niekoľkým divadelným textom. Predovšetkým ma však zaujali ďalšie dve publikácie – zberka poviedok fiktívnych autorov *Ruská klasika* (Brak, 2017), ktorá si mimoriadne padnúcim spôsobom uťahovala z ruského realizmu, a komiks *Zóna* (Brak, 2018), ktorý, podobne ako *Rudo*, vyšiel knižne v češtine a slovenčine a priniesol ucelený príbeh novej skupiny ľudí. Oproti *Rudovi* však šlo o podstatne slabšiu prácu, čo pripisujem predovšetkým súvislému a dlhšiemu príbehu. Autorov komiks *Gemer* ma preto pozitívne prekvapil. Ukázal v ňom totiž, že skutočne zvláda aj rozsiahlejšie súvislé komiksové príbehy, čo však neznamená, že titul nemá niekoľko problémov.

### Hra o tróny to nie je, tak prečo toľko postáv?

*Gemer* na prvých stranách predstavuje všetkých 21 rôznorodých postáv formou jednoduchých medailónikov, ktoré sú však v zásade zbytočné. Väčšina totiž oplýva presne jednou špecifickou vlastnosťou, ktorá sa okamžite a prirodzene prejavuje a dej posúva dopredu v jednej, maximálne dvoch scénach. Ich obmedzené povahové vlastnosti nie sú nijako náročne ukryté, takže ak sa tu nachádza nejaký autorský zámer, úplne jasný mi nie je. Možno ide o „nenápadný“ spôsob, ako čitateľovi ukázať, že novinár Oskar F. je inšpirovaný autorom Danielom Majlingom. A ja len dúfam, že nie osobnostne.

Majling na stránkach rozohráva zložitú vzťahovú hru medzi viacerými postavami. Celým komiksom sa vinie niekoľko prepojených záhad, a pretože ide o prvý diel chystanej série, na konci sa miesto ich rozuzlenia dočkáte akurát poriadneho cliffhangeru. Zároveň ide o nesmierne humorné dielo, ak teda nepatríte k jedincom, ktorým práve Majlingov štýl humoru nesedí. V *Gemeri* sa autorovi opäť podarilo to, čo mi pri *Zóne* trochu chýbalo – výborné časovanie dialógov. Vtip tu vychádza skôr z vecí, ktoré ostali nevyhovedané, než z inteligentných textových point.





## Máte to biele na čiernom

Vracajú sa strany plné takmer totožných okienok ukazujúcich ľudí pri rozhovore, pričom polovici úplne chýbajú bubliny, čím sa do scény vkráda nepríjemné trápne ticho až príliš známe z pondelkových firemných porád trvajúcich 7 hodín, ktoré mohli byť zhrnuté v jednom hromadnom e-maile. Majling je majstrom vo využití jemnej mimiky, hoci by sa to pri jeho „hrubom“ štýle kresby nemuselo zdať. Nepokojný pohyb očí, krátky pohľad bokom, takmer neviditeľný pohyb pier, to sú všetko nástroje, ktoré autor využíva k prenosu emócií a zosilneniu každej situácie.

Detailné zábery na tváre postáv a nemenná kompozícia obrazu sú síce v komikse použité často, pretože ide jednoznačne o tie najsilnejšie momenty, ale autor, samozrejme, využíva rôzne uhly, veľkosti okienok a nebojí sa ani nezvyčajnejšieho usporiadania strany, ak si to situácia vyžaduje. Najväčšmi to badať v spomienkových pasážach a pohľadoch bokom, vďaka čomu sa dá v deji veľmi jednoducho orientovať.

Výrazným špecifikom vizuálnej roviny komiksu je biele vyťahovanie kontúr na čiernom pozadí v štýle drevorytu, ktoré aj za bieleho dňa vyrábajú ostrú čiernobiely a čiastočne depresívnu realitu. Tento štýl kresby zároveň stavia postavy do popredia, keďže ich biele tváre zvyčajne na tmavom pozadí doslova svietia. Zároveň je tu výrazná hra svetla a tieňa s občasným použitím sedých odtieňov na zobrazenie odrazov alebo polotmy, čo silne znásobuje celkovú atmosféru a stavia čitateľa do konštantného stavu neistoty a mierneho nepokoja. V konečnom dôsledku je tu vizuál prísne podriadený deju, rozprávaniu príbehu a autor v tejto oblasti veľmi dobre vie, čo robí.

## Čo je veľa, to je málo

Hoci väčšina Majlingových postáv úspešne hyperbolizuje zvyčajne nepríjemné, trápne a nechcené ľudské vlastnosti až do absolútneho absurdna, v prípade niekoľkých vedľajších postáv som sa nemohol ubrániť dojmu, že toto preháňanie je silené a dej sa zbytočne natahuje. To je problematické práve preto, že (ako som už spomínal) postavy majú v zásade len jednu vlastnosť a jeden konkrétny účel v posunutí deja, no sú zbytočne rozťahované na viacerých stranách.

V konečnom dôsledku však ide o zábavné čítanie, ktoré pôvodného *Ruda* azda aj prekonáva. Nejde totiž už len o krátke dejové anekdoty, ale o niekoľko previazaných, často absurdných situácií zabalených v tajomstve a s kopou dobre načasovaného, občas vulgárneho, často nekorektného a nemiestneho, v každom prípade však kvalitného humoru. Mám iba mierny strach z toho, či je Majling schopný túto úroveň udržať aj v nasledujúcich častiach *Gemera* a hlavne, či je schopný celý príbeh uspokojivo uzavrieť, čo bol jeden z problémov *Zóny*, a to by pri takto dobre rozohranom príbehu bola predsa len škoda.

Ešte než sa pustíte do čítania, treba brať ohľad na to, že ak vám Majlingov štýl písania a humoru neseďí, *Gemer* váš názor rozhodne nezmení a obľúkom sa mu vyhnete. A ak ste sa s ním doposiaľ nestretli, odporúčam najskôr vyskúšať *Ruda*, ktorého stále nájdete dostupného na Facebooku. **KR**

# 45-tisíc vriec

✦ Maks Kidruk

**S**tále sa vraciam k tomuto číslu: 45-tisíc. Štyridsaťpäťtisíc vriec. Nemôžem na ne prestať myslieť.

Správy o tom, že Ministerstvo obrany Ruska zakúpilo 45 000 vriec na prevoz mŕtvov, sa v ukrajinských médiách objavili na obed 23. februára.

Vtedy, takmer deň pred začiatkom invázie, ma to definitívne presvedčilo, že veľká vojna nás neminie. Myslím, že to presvedčilo nielen mňa: Rusi sa pripravujú na kruté boje a zásobujú sa vrecami pre vlastných vojakov, ktorí v týchto bojoch zahynú.

Ale už čoskoro sa ukázalo, že Rusi vstupovali na Ukrajinu takmer v slávnostnom marši, plánovali obsadiť Kyjev za tri dni a ktovie, či vôbec ráтали s nejakými výraznejšími stratami. Stovka, maximálne stopäťdesiat mŕtvych. Aj v priebehu niekoľkých ďalších dní vyvolávali myšlienky na 45-tisíc vriec v mojej hlave disonanciu. Nijako som nemohol pochopiť, pre koho vlastne boli. Ak sa ruská armáda pripravovala na malú víťaznú vojničku, načo im bolo toľko vriec na mŕtvy? A mobilné krematóriá, ktoré presúvali k hraniciam?

Táto disonancia však netrvala dlho.

Začiatkom marca novinár Sergej Sumlennyj oznámil, že v septembri 2021 Rusko vypracovalo a 1. februára 2022 uviedlo do účinnosti štandardy okamžitého a masového pochovávanía mŕtvov vo vojnovom stave. Pri spätnom pohľade sa čudujem, že som si to nevšimol hneď. Po Mariupoli a Buči to už bolo až do detailov očividné: všetky tieto vrecia boli pre nás. Kyjev za tri dni, slávnostný pochod na Chreščatyku, koncert Gazmanova a potom – vraždenie. Popravky politikov a úradníkov, dobrovoľníkov a veteránov, žurnalistov a blogerov. A ešte, určite aj lekárov, učiteľov, vedcov, lebo ak by šlo len o samotných aktivistov, na 45-tisíc vriec by ich bolo primálo.

Odvtedy túto myšlienku neviem dostať z hlavy: 45-tisíc čiernych plastových vriec. Pre Ukrajincov. Jednoducho preto, že sú Ukrajinci. V rovnakom čase, keď sa ľudstvo snaží vrátiť na Mesiac, skúma termionukleárnu reakciu a úspešne testuje lieky na Alzheimeru.

V dôsledku sa potom vynára ešte jedna myšlienka. Ak som ja, ktorý dobre viem, čím je súčasné Rusko, nepochopil hneď, že do týchto vriec mali ukladať Ukrajincov, o koľko ťažšie tomu uveria moji priatelia z USA či Európy. Osemnásteho marca som na Facebooku uverejnil status v angličtine, väčšinou aj adresovaný práve týmto priateľom, v ktorom som opísal svojich ruských príbuzných, ktorí rozhodne podporujú to, čo na západe volajú „Putinovu vojnu“. Skúsil som im vysvetliť, že to oni sú Putin. Ich odpoveďou bolo namiesto podpory a pochopenia len ostražitie mlčanie. Vážne: po zverejnení postu mi ani Ján, s ktorým som dva roky študoval v Štokholme, ani Miguel, s ktorým som býval počas štúdií, nenapísali ani raz. Nijaká správa v Messengeri viac ako pol roka. Hoci sa predtým pravidelne zaujímal, ako sa mám a čo sa deje.

Úprimne, nemám im to za zlé. Ak bol niekto vychovaný na západe v liberálnom prostredí, ľahšie uverí, že uprostred vojny dehumanizujem nepriateľa, ako to, že v 21. storočí existuje národ, ktorý cielavedome vraždí svojho suseda. Nie je to prvýkrát. Táto nevinná slepota, táto dráždivá neschopnosť rozpoznať zlo, keď ho máš rovno pod nosom, sa vyskytla už dávno. Britský historik Max Hastings v knihe *A rozpútalo sa peкло... Svet vo vojne v rokoch 1939 – 1945* píše, že po skončení druhej svetovej vojny málokto zo spojencov uznával realnosť holokaustu. Malo to svoje objektívne dôvody: sovietai, napríklad, skrývali fakty systematického vraždenia Židov, lebo podľa nich sa to priecilo tézom o ZSSR ako krajine, ktorá si toho od nacistov vytrpela najviac. A potom Briti, ktorí vedeli o plynových komorách, krematóriách a táboroch smrti, ako bol Osvienčim. Ale odmietali uveriť, že Nemci, civilizovaný európsky národ, zavraždil v týchto táboroch milióny ľudí.

Neobviňujem svojich priateľov, ale aj tak sa hnevám. Lebo napriek všetkému sa s nimi musím rozprávať. A rozprávať veľa. Keď si uvedomím, koľkokrát budeme musieť v budúcnosti vysvetľovať zjavne očividné veci a nakoľko bolestivá skúsenosť to bude, je mi z toho ťažko. Doteraz si neviem usporiadať myšlienky a odhodlať sa napísať o maminej kamarátke, ktorá dva mesiace žila v okupácii v Kupjansku. Aby ste pochopili, aké strašné to bolo, stačí ju počuť, s akým nadšením rozpráva, ako je teraz v Charkove dobre. Trikrát som si už sadol, že napíšem post o Volodymyrovi Vakulenkovi, básnikovi a autorovi kníh pre deti z Izjuma, ktorého koncom marca odhalili Rusi a odvtedy o ňom nemáme nijaké správy.\* Neboli sme si blízki, občas sme si písali. Volodymyr odchádzal a prichádzal, hádali sme sa online, už si nespomínam prečo, ale potom prišiel na prezentáciu a po nej dlho a s nadšením rozprával o knihe, ktorú mal vtedy rozpísanú. Román *Čistič* bol o indigových deťoch. Viem, že by som mal napísať o Volodymyrovi, ako už o ňom napísali mnohí moji kolegovia, ale zakaždým, keď zapnem notebook, nasilu zo seba dostanem dve-tri kostrbaté vety a pri nich aj skončím. Tie správne slová lezu a výstižné frázy, ktoré ešte pred chvíľou akoby držali pohromade, sa rozpadnú – a zdá sa, že potrvá roky, kým ich poskladám nanovo.

Je to ťažké. A smutné. A bolí to.

Napriek tomu musíme v sebe nájsť silu hovoriť. Napriek bolesti, urážkam a hnevu. Musíme sa naučiť pozbierať dokopy potrebné slová – teraz aj po vojne. Predovšetkým po vojne.

Lebo vojna sa určite raz skončí. Ale túžba Rusov vládť tu vrecia na mŕtvy – nie. **KR**

\* *Spisovateľ Volodymyr Vakulenko bol popravený a jeho telo sa po oslobodení Izjumu našlo v hromadnom hrobe.*

Preklad: **Valéria Juríčková**

**Maks Kidruk (1984)**

Pochádza z malého mestečka Volodymyrec v západnej Ukrajine. Študoval vo Švédsku a je vášnivým cestovateľom. Jeho cestopisy a trilery vychádzajú vo vysokých nákladoch.



# like

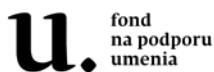
literárny festival

[www.festivallike.sk](http://www.festivallike.sk)



## 22.–23. september, Košice

Diskusie a autorské čítania,  
hudobný program, detský program



mediálni partneri:



: RÁDIO REGINA VÝCHOD

: RÁDIO DEVÍN

| KPTL

# O bohatých dejinách málo známeho suseda

Z rozhovoru s analytikom Alexandrom Dulebom o knihe Serhija Plokhého *Brána do Európy – Dejiny Ukrajiny*.



Serhij Plokh: *Brána do Európy. Dejiny Ukrajiny*  
Preklad: Peter Tkačenko  
Bratislava: N Press, 2023

## V dobrom rýchliku s dobrým výhľadom

Keď som knihu prečítal, mal som pocit, že som v rýchliku prešiel dejinami Ukrajiny. Ale zdôrazňujem – v dobrom rýchliku, z ktorého dobre vidieť. Nie je to síce tenká kniha (má vyše 400 strán aj s prílohami), ale je tam výklad dejín od najstarších písomných zmienok takmer po súčasnosť (napísaná bola ešte pred začiatkom invázie Ruska do Ukrajiny vo februári 2022). Je to vynikajúci úvod do dejín Ukrajiny, ale aj východnej Európy – Ruska, Bieloruska, čiastočne Poľska a celého priestoru, ktorý sa nachádza medzi Povolžím a Karpatmi.

Keďže som sa týmito dejinám venoval a študoval si aj originálne zdroje, ako akademikovi mi tam trochu chýbajú zdroje ukrajinských, ruských a bieloruských historikov. Tie, ktoré autor uvádza, je väčšinou sekundárna anglojazyčná literatúra.

## Najlepšie spracované časti

Z môjho pohľadu najlepšie je spracované obdobie 16. až 18. storočia. Všimol som si, že autor má k nemu aj najviac vlastných štúdií, takže kozákom sa venuje intenzívne. Toto je najkvalitnejšie spracovaná časť knihy, ktorú vrelo odporúčam každému. Z hľadiska prínosu a kvality by som na druhé miesto zaradil staršie obdobie – prehľad prvých zmienok a interpretácií o tom, aké etniká na tomto území žili, aké štátne útvary sa formovali na pobreží Čierneho mora, že boli súčasťou antického sveta, potom ich vzťahy s Byzanciou. Vynikajúco je v tom zapracovaná geopolitika, ktorú autor berie ako kľúč k analýze a interpretácii dejín. Pásma lesov, lesostepí a stepí skutočne ovplyvnili organizovanie etník. Od toho, či sa živili poľnohospodárstvom alebo lovom, závisel aj charakter spoločenských pravidiel. A tu má autor aj všetky kľúčové zdroje.

Dobre je spracované aj 19. storočie a obdobie po druhú svetovú vojnu. Táto časť je zachytená prehľadovo, ale vidno, že to už nie je primárna oblasť výskumu autora. Tam mám viac otázok, aj polemických, keď sa niečo interpretuje bez poukázania na inú interpretáciu. Ale nemám k tomu zásadné výhrady.

## Sporné pasáže

Najviac otázok mám k časťami, ktoré sa týkajú obdobia, keď bola Ukrajina súčasťou Sovietskeho zväzu, a najnovších dejín po jeho rozpade, čo je spracované – povedal by som – letmo. Niektoré udalosti by som neinterpretoval tak ako autor. Napríklad význam aféry „Kučmagate“ na konci jeho režimu, keď sa objavili nahrávky a odposluchy tajných z prezidentovej kancelárie, z ktorých vychádza, že si údajne objednáva zabitie novinára a šéfredaktora *Ukrajinskej Pravdy* Grigorija Gongadzeho. (Novinár bol zavraždený, ale objednávka nebola preukázaná.) Autor touto kauzou zdôvodňuje, prečo došlo k Oranžovej revolúcii, a to sa mi zdá veľmi zjednodušené. Ide totiž o tie povestné posledné kvapky v pohári trpezlivosti. Aj u nás vražda novinára Jána Kuciaka a jeho snúbenice bola takou poslednou kvapkou a prelomila faktory, ktoré k nej viedli. Ale na základe poslednej kvapky nemôžeme povedať, že pre vraždu novinára došlo k ukončeniu Kučmovho režimu.

K tejto časti knihy mám veľa otázok a v *Epilógu* som našiel aj jednu vyslovene spornú vetu o „ukrajinsko-židovskej proeurópskej aliancii, ktorá sa rozvíja na Ukrajine“. Nevie, čo tým autor myslel, lebo to nedoložil nejakými údajmi, len citátom anonymného aktivistu na Facebooku. Považujem to priam za kontraproduktívnu formuláciu a nerozumiem, ako sa tam dostala. Najnovšie dejiny sú spracované veľmi kuso, príliš prehľadovo, na niektorých miestach môže dôjsť k odpútaniu pozornosti na nie až také podstatné udalosti. Ale uvedomujem si, že ak mal autor stanovený nejaký rozsah a potreboval vyloužiť dejiny v populárno-náučnej knihe, vybral skôr zaujímavejšie ako odbornnejšie veci, ktoré boli reálne v pozadí procesov.

## Poznámka k prekladu názvu

Preklad je podľa mňa kvalitný, ale samotný názov by som dal trochu iný. V origináli je to *The Gates of Europe*, teda množné číslo – brány Európy. *Brána do Európy*, ako znie preklad, je brána pre niekoho. Názov by mal zodpovedať obsahu a pri tomto titule by teda kniha mala byť o tom, pre koho toto bola brána na kontinent. A to by sme sa tu bavili o sťahovaní národov, Húnoch, Tatároch a ďalších. Táto kniha je však o dejinách Ukrajiny a história tohto územia je naozaj súčasťou európskych dejín.

## Prvá Amerika Európy

Autor možno mohol viac poukázať na multinárodné kozácke prostredie. Základ pôvodne predstavovalo ruské (písmeno „s“ s mäkkým znakom, ktorý v slovenčine nemáme) obyvateľstvo, ktoré sa hlásilo k odkazu Kyjevskej Rusi, k pravoslávii. Rakúska antropologička Susanne Luber však na základe analýzy 40-tisíc mien, ktoré odovzdal Bohdan Chmelnický na podpis poľskému kráľovi ako zoznam tých, ktorým bude platiť žold (v podstate výpalné – nebudeme na vás útočiť a budeme vás chrániť), zistila, že menej ako polovica z nich boli východní Slovania (teda dnešní Ukrajinci, Rusi, Bielorusi). Z autorovej interpretácie v knihe to však vychádza tak, akoby tvorili drvivú väčšinu. Lenže u kozákov boli aj husiti, veľa Tatárov, kaukazské národnosti, ale aj iní zo západnej Európy. Väčšinu kozáckej populácie v čase Chmelnického, teda vrcholu hnutia, tvorili ľudia z celého kontinentu. Bola to prvá Amerika Európy – tí, ktorí mali doma problém so zákonom pre náboženstvo alebo z iných dôvodov, tam našli útočisko. Husita Filip Orlyk pôvodom z Českého

**Alexander Duleba (1966)**  
Vedie program Východná Európa vo Výskumnom centre Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku (RC SFPA), v rokoch 2000 – 2019 bol jeho riaditeľom. Bol inaugurovaný za profesora na Masarykovej univerzite v Brne, pôsobí aj v Inštitúte politológie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity.





**Identita  
v sebe  
obsahuje  
veci: to, ako  
chceme žiť,  
ako majú  
fungovať  
pravidlá  
v krajine,  
aké máme  
vzory.**

Krumlova vypracoval návrh štatútu kozákov, kde sa prvý raz objavilo trojdelenie moci – oddelenie výkonnej, zákonodarnej a súdnej moci. Toto mi v knihe trochu chýbalo na dokreslenie toho, prečo ide o brány Európy. Na jednej strane brány a možno tak trochu aj zadný dvor. To je na dejinách Ukrajiny fenomenálne.

A tento fenomén sa dá zaznamenať aj v čase, keď vznikli ruskojazyčné mestá v juhovýchodnej Ukrajine. Autor stále píše o ukrajinských Rusoch, ako keby sa v sovietskom období stahovali za prácou len etnickí Rusi, čo nie je celkom korektné, lebo migrovali všetci – aj Estónci, Lotyšci, Bielorusi, ľudia zo strednej Ázie. Príbeh Donecka popisuje veľmi pekne – príchod Johna Hughesa, Walesana, ktorý tam spustil industrializáciu, netušiac, že to bude industrializácia Sovietskeho zväzu, hoci začínal za cárskeho Ruska. Ale bol jedným z mnohých. Alfred Nobel napríklad investoval do ťažby ropy v Kaspickom mori. A keď sa stretol Estónec s Tadžikom v Dnepropetrovske (dnes Dnipro), kde bol závod, ktorý tvoril základ kozmického priemyslu Sovietskeho zväzu, rozprávali sa po rusky. Takže ruskojazyčné mestá netvorili len etnickí Rusi. Tento fenomén multinárodnosti v čase industrializácie ZSSR (20. – 30. roky 20. storočia) v knihe takisto nie je celkom vystihnúty, je to podané, akoby šlo o rusko-ukrajinský vzťah.

#### **Putin – zjednotiteľ Ukrajiny**

Súhlasím, že snaha o vlastnú správu vecí a štátnosť bola na Ukrajine skôr a silnejšia ako tu. Kozáci mali autonómiu až do Kataríny II. A nielen to, mali aj silné kniežacie rody, napríklad Konštantín Ostrožský mal postavenie nekorunovaného kráľa Rusi v období pod poľskou nadvládou. Štátnosť v ich identite je, hoci ju nemali. Či by ľudia na Slovensku, po napadnutí krajiny

reagovali podobne ako Ukrajinci, ťažko povedať. Ale zároveň si treba uvedomiť fenomén, prečo ruskojazyční Ukrajinci bojujú za Ukrajinu proti Rusom. Veď na videách z frontu drvivá väčšina ukrajinských vojakov hovorí po rusky. Keď rozprávaš nejakým jazykom, neznamená to automaticky, že zdieľaš etnickú identitu národa, ktorý ním hovorí. To je podľa mňa poučenie z ukrajinských dejín a poučenie o falošnosti ruského sveta, lebo putinovci si mysleli, že ten, kto hovorí po rusky, je Rus. Čo nie je pravda, lebo identita v sebe obsahuje iné veci: to, ako chceme žiť, ako majú fungovať pravidlá v krajine, aké máme vzory (keď vidia, že v EÚ sa žije lepšie a prekáža im korupcia, vzopreli sa voči režimu vo dvoch revolúciách). Hoci sú ruskojazyční – bojujú za víziu normálnej spoločnosti, za štát, v ktorom chcú žiť. Toto je ich identita. Putin z nich urobil politických Ukrajincov. On Ukrajinu zjednotil. Veď len si vezmeme pozdrav ukrajinskej armády – Slava Ukrajin! Herojam slava! – pôvodne je to pozdrav študentov Charkovskej univerzity z 90. rokov 19. storočia. Založili stranu za vznik Ukrajiny. Študenti z ruskojazyčného Charkova.

#### **Celkové hodnotenie kníh**

Kniha prináša veľmi kvalitný úvod do dejín Ukrajiny a východnej Európy. Tým, ktorí potrebujú získať základnú informáciu, ju naozaj odporúčam. A to napriek tomu, že ako akademikovi mi tam chýbajú nielen pôvodné, ale aj ďalšie významné interpretačné zdroje. Celkovo máme nedostatok kníh ukrajinských historikov a autorov. Ale udalosti, etniká a ich osudy, vojny a napríklad dejiny Kyjevskej Rusi sú v tejto knihe zobrazené veľmi dobre.

♦ Daniela Balážová

# Nerobíš nám za hranicami hanbu?

Rozhovor s arménskou  
spisovateľkou **Narine Abgarian**.

✚ Zuzana Bujačková

**Zásadný rozdiel medzi Márquezom a vami spočíva v tom, že kým Márquezove knihy pôsobia beznádejne deprimujúco, kniha *Z neba spadli tri jablká* je, naopak, posolstvom nádeje a viery v ľudské dobro, ktoré pretrvávajú ako dary z neba – toto je úryvok jednej z reakcií čitateľov na knihu. Všetci vyzdvihujú práve vašu schopnosť obrátiť aj tú najväčšiu tragédiu na príbeh, ktorý prináša dobro...**

Ďakujem za porovnanie s Márquezom, je jedným z mojich najobľúbenejších spisovateľov. Má však úplne iný talent ako ja. On je génius, je to silný človek, ktorý hovorí zložitým jazykom o zložitých veciach. V tom som iná, snažím sa hovoriť o ťažkých veciach jednoduchým jazykom, takým, ktorému rozumiem ja sama. Viem, že žijeme neľahké časy a vôbec nie je jednoduché odtrhnúť sa od bezútešnej reality útekom do sveta kníh. Som rada, ak sa mi podarí čitateľa rozosmiať, trochu si poplakať a uveriť v to, že zajtrašok príde bez ohľadu na to, čo sa deje.

**Myslíte, že na váš štýl vplyva aj miesto, z ktorého pochádzate?**

Áno. Zdá sa mi, že hoci som z Berdu odišla, predsa som v ňom navždy ostala. Berd je moje rodisko. Keď sa pozriete na mapu Arménska, môžete si všimnúť, že svojím tvarom pripomína ženu – ja som sa narodila niekde na jej temene. Pochádzam z veľmi zaujímavého regiónu a jeho zvyky či tradície nájdete aj v mojich knihách. V *Jablkách* rozprávam príbeh o topánkach, ktoré sa prostredníctvom druhého nebožtíka dostávajú na onen svet. Ak u nás niekto umrie a potom sa pozostalým sníva, že si žiada, aby mu niečo poslali, pozostali čakajú, kým v dedine umrie niekto iný, aby mu to mohli pribaliť do hrobu. Takto sa posielajú balíky na večnosť.

**Je to tak aj v prípadoch, že si zosnulý vyžiada niečo veľké? Niečo, čo sa nezmeští do rakvy?**

Predstavte si, u nás sa už tak posielal šijací stroj Singer s kovovými pedálmi, ktorý vážil vyše stopäťdesiat kilogramov. Alebo šesťdesiatpercentná vodka. Alebo krištálový servis pre dvanásť ľudí. Ktovie, čo si o nás pomyslia archeológovia, keď o tristo rokov rozkopú región. A viete, čo je na tom najhoršie? Napríklad v prípade človeka, ktorý má pri sebe pochovanú vodku. Otvoria jeho hrob, nájdu pálenku a pomyslia si, že bol alkoholikom – a on ju



**Narine Abgarian (1971)**  
Pochádza z Arménska.  
Je autorkou 12 kníh  
a laureátkou literárnej  
ceny Jasnaja Poľana.  
Jej román *Z neba spadli  
tri jablká* (2015) bol  
preložený do viac ako  
14 jazykov.

„Predstavte si, u nás sa už tak posielal šijací stroj Singer s kovovými pedálmi, ktorý vážil vyše stopäťdesiat kilogramov. Alebo šesťdesiatpercentná vodka. Alebo krištálový servis pre dvanásť ľudí. Ktovie, čo si o nás pomyslia archeológovia, keď o tristo rokov rozkopú región.“



chudák iba bral do neba pre suseda! Myslím si, že práve kultúra, v ktorej som vyrástla, zo mňa urobila spisovateľku.

**Odlisujú sa rôzne arménske regióny aj po kultúrnej stránke? Ak áno, sú tieto rozdiely reflektované vo vašich knihách alebo v nich „ostávajú v Berde“?**

Ostávam vo svojom. Arménsko má mnoho tvárí, dokonca aj mnoho dialektov – niekedy majú dve susedné dediny natoľko odlišný dialekt, že si navzájom takmer nerozumejú. Nie som preto taká smelá, aby som písala o Araratskej doline, náhodou o nich napíšem niečo nesprávne a prídu mi dať po papuli. Radšej budem písať o svojich.

**Takže keď hovoríte, že arménska nátura je špecifická pre svoju tragikomickosť, týka sa to celej krajiny alebo len vášho rodiska?**

Môj starý otec bol historikom, prirodzene preto výborne ovládal dejiny národa a hovorieval, že Arméni prežili práve vďaka svojej tragikomickému náture. Znamená to, že sa dokážu smiať cez slzy a tragickým nastavením vedú pokaziť hocijakú radosť. Zlúčenie nezlučiteľného nám pomáhalo prežiť aj v tých najhorších životných podmienkach. Nazdávam sa však, že to nie je výlučne špecifické pre Arménsko, týka sa to každého národa, ktorý si prešiel dostatočne náročnou cestou a dožil sa 21. storočia.

**To nás opäť trochu vracia k príbehom z vašich knižiek. Dá sa v každom z nich nájsť moment, na ktorom sa dá zasmiať?**

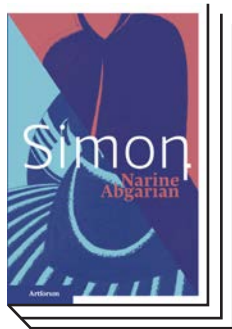
Áno. Veď aj pre spisovateľa by bolo nudné, keby písal len o smutných príbehoch. Preto sa snaží vymyslieť aj niečo smiešne, chce utešiť sám seba. Keď čítate knihu, môžete sa jej prostredníctvom dozvedieť aj niečo o autorovi, aj niečo, o čom inak zaryto mlčí. Všimnite si, že v románe *Z neba spadli tri jablká* je množstvo jedál, popisujem tam aj, ako sa pripravujú. Také niečo môže znamenať aj to, že autor je pri písaní hladný. Keď som písala *Jablká*, bola som na diéte, a preto sa mi stále chcelo – ospravedlňujem sa za výraz – žrať. Čitatelia sa ma teraz pýtajú, kedy vydám kuchársku knihu. Nuž, keď budem zas na diéte, pokúsím sa o to.

**Pri preklade tejto knihy som sa nazdávala, že tým chcete sprostredkovať arménsku kultúru...**

Myslím, že keď ju číta niekto z Arménska, vidí v príbehu paralely s dejinami krajiny. Západná časť dediny, ktorá sa prepadá do priepasti, symbolizuje západné Arménsko, ktoré sme stratili. Východná časť dediny, ktorá chráni celý Maran, predstavuje Náhorný Karabach, baštu arménskeho boja za nezávislosť. Každý čitateľ nájde v knihe niečo iné. Keď sme prehrali 44-dňovú vojnu, strašne som sa obviňovala, mala som dojem, že keby som tento motív nespracovala, neprišli by sme o Karabach. Na druhej strane treba povedať, že tieto knihy neskutočne vplývajú aj na môj osobný život. V roku 2022 mi vyšiel román *Simon* a o dva mesiace neskôr som sa zoznámila so svojim budúcim manželom. Tiež sa volá Simon. Myslím, že práve preto som si ho zobrala. Je to moje prvé manželstvo, vždy som sa vydávania bála, všetkých papierovačiek a ceremónií. Pri Simonovi som si však povedala, že asi zasiahla ruka osudu, a vydala som sa.



**Narine Abgarian: Z neba spadli tri jablká**  
Preklad: Zuzana Bujačková  
Bratislava: Artforum, 2022



**Narine Abgarian: Simon**  
Preklad: Katarína Strelková  
Bratislava: Artforum, 2022

**Vyzerá to tak, že tragikomických príbehov máte na rozdávanie. Dočkáme sa niekedy, povedzme, zbierky poviedok, ktorá by ich zachytila?**

Už dávno o tom snívam, chcela by som napísať zbierku smiešnych príbehov o starých ľuďoch. Keď som sa o to pokúsila prvýkrát, vznikli z toho *Tri jablká*.


**Ako sa to stalo?**

Je to živý príklad toho, že si môžeme plánovať, koľko chceme, ono sa to aj tak zmení a nič sa s tým nedá robiť. Keď som dokončila *Jablká*, povedala som si, že to nič, nepodarilo sa, teraz si nad to už naozaj sadnem a napíšem tú zbierku o starých ľuďoch. A napísala som *Simona*. Ale aj táto knižka sa najprv začala podobným príbehom, dokonca takým, ktorý sa reálne stal – prerozprávala mi ho mama. Raz nám umrel sused, dostal mŕtvicu. V takých prípadoch sa stáva, že mŕtvemu zmodrejú uši a zátylok. Mama šla na rozlúčku do domu zosnulého, kde našla hŕstku ľudí pri veľmi živých debatach o tom, ako by asi mohli zakryť tie modré uši, aby nenarušali smútočnú atmosféru. Niektoré návrhy boli vyslovene idiotské: uši treba zatrieť tónovacím krémom, zalepiť cestom, nasadiť na ne klapky. Keď sa mama vrátila z rozlúčky a rozprávala mi o tom, cítila som sa ako vo filme Woodyho Allena. Príbeh som si spísala, povedala som si, že bude prvý do zbierky, ale nevedela som sa od neho odpútať. Rozmýšľala som o tom, že keď tie pozostalé ženy natoľko prežívali, ako zosnulý vyzeral, určite ho mali rady. A tak vznikli ďalšie postavy, ktorých príbeh som chcela rozpovedať. Chystám sa k tomu znova sadnúť a dúfam, že tentoraz sa mi to už podarí a napíšem ju.

**Možno sa jej nakoniec dočkáme.**

Veľmi v to dúfam.

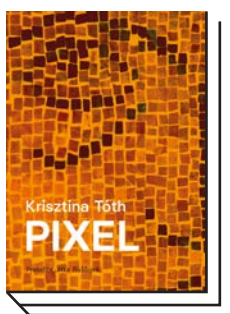
**Nemáte strach z toho, že by sa vo vašich knihách mohol niekto spoznať? A nebudaj by sa vám chcel za to pomstiť?**

Nemám. Narodila som sa v maličkom meste, prakticky v dedine, a keď o ňom píšem, obyvateľom sa to páči. Sú hrdí na to, že o nich čítajú v Poľsku, na Slovensku, v krajinách, o ktorých nič nevedia. Má to však aj druhú tvár. Starší obyvatelia Berdu sa ku mne stavajú, akoby som bola ich vlastné dieťa; na ulici sa ma môže kedykoľvek prísne opýtať storočná babička na to, ako žijem v zahraničí, čo o nich píšem. A ja len stojím ako malé dievča a uisťujem ju, že sa správam dobre, že o nich píšem iba dobré veci, že nerobím hanbu. Raz ma tak zastavila starena, musela mať aspoň dvesto rokov, už takmer nevidela, ale mňa uvidela. A povedala mi, že som v knihe *Z neba spadli tri jablká* urobila hroznú chybu. V jednom príbehu som, vraj, opísala, ako sliepky znášali vajcia, keď snežilo, a sliepky nikdy neznašajú vajcia, keď sneží. Strašne som sa hanbila, lebo som o tom nevedela. Na druhej strane ma potešilo, že si taká starena prečítala moju knižku. Keď som sa jej za to poďakovala, odbila ma: „Nie, čo si, nečítala som ju, čo si myslíš, že nemám iné na robote? Moja pravnučka si ju prečítala a povedala mi o tom vajci, tak som ti to musela povedať.“ Tak vidíte, tragikomika je súčasťou môjho života. 

# Ani tá najodpornejšia moc sa neudrží navěky

Rozhovor s maďarskou poetkou,  
prozaičkou, dramatičkou,  
autorkou literatúry pre deti  
a prekladateľkou Krisztinou Tóth.

✶ Jitka Rožňová



Krisztina Tóth: *Pixel*  
Preklad: Jitka Rožňová  
Bratislava: Womanpress  
Phoenix Library, 2023

**K slovenským čitateľom sa aktuálne dostáva tvoja prozaická kniha *Pixel* s atypickou štruktúrou – na seba nadväzujúce kapitoly zbierky fungujú ako pixlové štvorce: každá kapitola, nazvaná podľa inej časti tela, predstavuje autonómny celok, no každá tvorí zároveň súčasť jedného uceleného príbehu. Rozhodla si sa pre túto netradičnú kompozíciu vedome alebo vyplynula prirodzene, v procese písania?**

Nechcela som vytvoriť tradičný román s lineárnym príbehom. Zaujímala ma skôr štruktúra príbehu, snaha „vybudovať“ čosi nezvyčajné. Telo textu, textový korpus ako teoretický pojem pôsobí veľmi chladne. Pre mňa je literatúra skutočná, esenciálna záležitosť, preto som – s ironickým gestom – zoradila vedľa seba reálne časti ľudského tela. A z nich sa v knihe formuje socha človeka. Rozprávač však do textu vnáša istý atribút cudzosti, naznačujúc, že predsa len čítame literatúru: mieša sa do príbehov, modifikuje a začína ich odznova.

**V knihe sa prelínajú príbehy viacerých postáv, ktoré sa v istých okamihoch, situáciách stretávajú, aby sa od seba vzápätí opäť vzdialili a žili svojim vlastným životom. Bolo pre teba ako autorku náročné nestratiť sa v spleti príbehov a postáv, v procese ich približovania a vzdalovania sa, zaznamenávania „stopy“ každého z nich?**

Načrtla som si vzťahy medzi postavami, čím sa jasne zobrazili styčné body príbehov. Dôležitá bola aj správna chronológia, keďže postavy sa stretávajú v rôznych etapách a na rôznych dejiskách svojho života. Čitateľovi pomáhajú v orientácii isté špecifické predmety. Je zaujímavé, že kniha vo všetkých jazykoch, do ktorých bola preložená, motivovala čitateľov k tomu, aby naskivovali a odkryli vzťahy medzi postavami. Keďže som vyštudovala sochárstvo, je pre mňa mimoriadne dôležitá štruktúra. Naši pedagógovia kládli vždy veľký dôraz na fázu plánovania. Skôr ako sme sa pustili do tvorby hoci aj miniatúrnej figúrky z hliny, museli sme z viacerých pohľadov špecifikovať, čo presne chceme robiť. Ďalším dôležitým krokom bolo vytvoriť kostru, nosnú konštrukciu zodpovedajúcich rozmerov a mierok. Kostra musela udržať váhu hliny a v hrubých obrysoch naznačiť, vykresliť štruktúru budúceho diela. Keď túto pracovnú fázu človek urobil nedbanlivo, neskôr sa márne snažil – hlina

popraskala a na niektorých miestach sa aj odlúpala. Písanie prózy považujem za veľmi podobný proces ako tvorbu sochy a pripravovaný text si väčšinou predstavujem ako priestorový objekt, ktorý má svoju váhu, rozmery a ktorý z rôznych uhlov pohľadu vyzerá úplne inak. Aj text má svoje telo i vystupujúce časti, ktoré musí čosi udržať. Logika jeho výstavby je v podstate identická. Nie je náhoda, že v kľúčovej kapitole v strede románu vidíme obrovskú sochu, torzo.

***Pixel* by sme mohli charakterizovať ako veľký príbeh o človeku, o ľuďoch, o osobných, priam intímnych rovinách ich individuálneho bytia, ako aj koexistencie, interakcie s inými ľuďmi – rodičmi, deťmi, manželmi, partnermi, priateľmi, známymi i náhodnými „spolupútnikmi“. Inšpirujú ťa primárne skutočné osoby a ich reálne príbehy alebo sa spoliehaš predovšetkým na vlastnú fantáziu a autorskú fikciu?**

Povedala by som, že oboje. Som vášnivá pozorovateľka a veľmi rada sledujem, počúvam iných ľudí. Rozprávajú sa, telefonujú a ja sa započúvam do ich príbehov. Občas do fikcie zapracujem aj fragmenty vlastných životných príbehov, pretože všetko môže poslúžiť ako základná surovina. Podstatné je, aby tieto fragmenty našli svoje miesto vo veľkom celku. Autenticnosť napísaného nezávisí od toho, či sa konkrétny príbeh stal alebo komu sa stal, podstatné je, či my ako čitateľi máme pocit, že sa mohol stať. Či prostredníctvom neho rozpoznáme dobu, v ktorej žijeme, a nájdeme v ňom odtlačky vlastného života.

**Intimita a vnútorná psychológia postáv silno rezonuje nielen v tejto knihe, ale v celej tvojej tvorbe. Mohli by sme povedať, že emocionálna je hybnou silou tvojich príbehov a veršov?**

Áno, ale tak, že pritom zostávam emocionálne nezainteresovaná vonkajšou pozorovateľkou. Som presvedčená, že najväčšie príbehy sa dajú „dostihnúť“ najmä v každodenných interakciách. Ak chcem napríklad opísať nefungujúce manželstvo, nemusím vyrozprávať celý jeho príbeh: stačí krátky vražedný dialóg v obchode o tom, akú zemľu treba kúpiť. Z literárneho hľadiska je najvzrušujúcejšou témou zobrazovanie strát, čiže odkrývanie toho, čo sa pokazilo, kde si postavy pomýlili cestu.

**Istým protikladom tejto emocionality je hutnosť, koncentrovanosť výpovede, ktorú uprednostňuješ vo svojich prozaických, ale i poetických textoch. Znamená to, že nerada poťahuješ nitky svojich príbehov viac, ako je nevyhnutné, rada prenechávaš časť tejto „práce“ aj na čitateľa?**

Áno, bezpodmienečne. Svoju literárnu dráhu som kedysi začala písaním poézie a aj v poetike prózy ma zaujíma predovšetkým zhutnenie, to, ako sa dajú veci uchopiť v čo najkoncentrovanejšej podobe. Mňa nezaujíma, do akej miery sa dá príbeh rozvinúť, zaujímajú ma najmarkantnejšie okamihy, na základe ktorých si čitateľ dokáže zostaviť aj chronológiu predchádzajúcich udalostí. Dnešný čitateľ, ktorý už prešiel postmodernou, je mimoriadne citlivý a chápe aj z drobných náznakov. Nepotrebuje, aby mu autor ukazoval všetko.

**V roku 2020 vyšla v slovenskom preklade Tímej Krekovič Beck tvoja kniha pre deti *Rozprávka o pandémii* – príbeh vírusu Korony, ktorý sa rozhodol**





**dobyť svet. Rovnako ako v knihách pre dospelých, ani v tvorbe pre deti sa nevyhýbaš vážnym, aktuálnym témam (medziludské vzťahy, inakosť, pocit osamelosti, úzkosti, choroba, smrť, staroba), ktoré približuješ veľmi zrozumiteľným a zaujímavým spôsobom. Čím je pre teba ako autorku inšpiratívne dieťa ako cieľové publikum, v čom sa líši od dospelého publika (samozrejme, okrem veku)?**

Detská kniha je pre mňa zároveň priestorom, kde môžem využiť spontánny humor. Cyklus rozprávok *Prasa a hus* (Malac és Liba) je mimoriadne populárna a obľubujú ju aj rodičia, keďže príbehy obsahujú vždy aj rovinu, na ktorej sa vedľa zasmiať i dospelí. Hlavnými postavami *Príbehu pre smrkáčov* (Orrfűjos mese) sú dva soplíky, ktoré žijú v pravej a ľavej nosnej dierke malého chlapca. Jedného dňa sa stretnú, zalúbia sa do seba a v priebehu chrípky si zväčšia príbytok a splodia deti. Tento príbeh sa zrodil v období, keď bola moja dcérka dlhší čas chorá a za žiadnu cenu sa nenechala presvedčiť, aby si poriadne vyfúkala nos. Všetko sa zmenilo vo chvíli, keď si uvedomila, že pán Soplík sa môže nasťahovať aj do jej nosa. Mimochodom, ilustrátorka (Bíbor Timkó – pozn. J. R.) sa vyslovene tešila, že hlavnými postavami knihy boli soplíky, pretože z vizuálneho hľadiska to bola pre ňu výzva. Keď píšem detskú knihu, píše ju moje bezuzdné detské „ja“, ktoré kašle na zvyky a pravidlá. Myslím si, že práve preto majú deti moje knihy rady.

**Keď sme už spomenuli čitateľov – si jedným z najčítanejších a najobľúbenejších súčasných maďarských autorov. Na prezentáciách tvojich kníh je vždy plno a na autogramiádach k tvojim knihám sa čaká v dlhých radoch. Netajíš sa tým, že je pre teba podpora a priazeň čitateľov veľmi dôležitá...**

Moji čitateľa pre mňa veľa znamenajú. Publikujem vyše tridsaťpäť rokov a stretávam sa s čitateľmi, ktorí poznali najprv moje detské knihy a neskôr, v dospelosti, zistili, že som napísala aj množstvo kníh pre dospelých. V krajine, ktorá je často antikultúrna a v ktorej sú literáti vystavení rozmarom politiky, sú angažovaní, zanietení čitateľa istotou. Čitateľ totiž nie je hlúpy. Existujú snahy vnímať ho tak, ale nie je hlúpy.

**Krisztina Tóth (1967)**  
Maďarská poetka,  
prozaička, dramatička,  
autorka literatúry pre  
deti a prekladateľka  
vyštudovala sochárstvo  
a literatúru, dva roky  
štúdií strávila v Paríži.  
Doteraz vydala  
10 prozaických kníh,  
9 zbierok poézie a vyše  
20 kníh pre deti.  
Jej texty boli preložené  
do pätnástich jazykov.  
Je držiteľkou mnohých  
literárnych ocenení.  
Žije v Budapešti, kde  
prekladá francúzsku  
literatúru a učí kreatívne  
písanie.

**Svoje postavenie etablovanej literátky vnímaš aj ako priestor na osobnú angažovanosť, na vyjadrovanie sa k veciam verejným. Vystupuješ za práva žien, menšín, za slobodu prejavu a dodržiavanie princípov demokracie v spoločnosti. Aj to vo veľkej miere prispelo k tomu, že si sa prednedávnom stala – spolu s ďalšími autormi – obeťou rozsiahlej diskreditačnej kampane zo strany provládnych maďarských médií. Ako sa ti toto náročné obdobie podarilo ľudsky i autorsky preklenúť?**

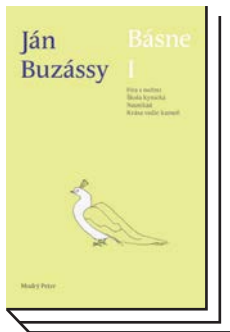
Prežila som ho, ale nerozdýchala. A že sa terčom týchto útokov stali aj moje deti, to im nikdy neodpustím. Provládne médiá pracujú s odpornými manipulačnými nástrojmi. Recept je nadčasový, a hoci sa zdá byť priehľadný, žiaľ, funguje. Ak sa niekoho snažia zastrašiť a systematicky diskreditovať, je to odkaz aj pre ostatných: ak sa nestiahnete, môže sa to stať aj vám. Ale ani tá najodpornejšia moc sa neudržiava naveky – zo mňa bude literátka aj vtedy, keď už niktoši, čo si zo mňa robili posmech, nebudú nikde. Možno sa to za môjho života už nezmení, no človek by mal urobiť všetko pre to, aby si zachoval integritu a autonómiu, aby vždy odpovedal len svojimi dielami, platnými dielami, a nikdy neklesol na úroveň tých, čo sa ho snažia zdiskreditovať. Mojou úlohou je, aby som písala, kým ich úlohou je, aby mi v tom všetkými spôsobmi bránili. Ibaže ja považujem aj osočovanie za tvorivý materiál, ktorý možno zužitkovať. Je zaujímavé sledovať, ako funguje mechanizmus moci a ako sa v tomto prostredí správa bežný človek. Vlastne v tom nie je nič nové, len nie je príjemné zažiť to z bezprostrednej blízkosti.

**Napriek tomu si v jednom z rozhovorov uviedla, že sa cítiš slobodná. Čo konkrétne pre teba ako človeka, ženu, občianku a umelkyňu znamená „byť slobodná“?**

Znamená to, že som nezačala robiť niečo iné a žiť inak, ako som žila doteraz. Keď niekomu napríklad do poštovej schránky napchajú výkaly, nie je to samozrejme. V tejto súvislosti mi napadá otázka, ktorú mi zakaždým kladú na margo mojich diel: povedzte, vy čerpáte z vlastného materiálu? Kým v človeku žije zmysel pre humor, všetko je v poriadku. My v stredo-východoeurópskom regióne v tom máme prax. Čo sa týka žien, vrátili sme sa o sto rokov dozadu a kompromitovať ženu autorku je pre kompromitujúcich dôležité aj preto, aby to ona nevedela dôveryhodne tematizovať. Provládne médiá sústavne opakujú, že som priemerná autorka. V poriadku. Ale prečo sa potom so mnou toľko zapodieva? Nech sa všetci upokojia, dajú si studenú sprchu a hovoria o iných, dôležitejších veciach, nie?

**Na záver obligátne, ale v prípade tvorivého človeka ako ty absolútne legitímna otázka – na čom aktuálne pracuješ?**

Aktuálne mi vyšla zbierka poviedok *Odkiaľ vidno* (Ahonnan látni az eget) a po dystopii *Oči opice* (A majom szeme) som sa pustila do nového románu, ale ešte som len na jeho úplnom začiatku. Na jeseň bude v Manchestri uvedená moja hra *Gumený netopier* (Gumidenevér) – triler z prostredia materskej školy, ktorý hovorí o predsudkoch a rozdelenosti. KR



Ján Buzássy: Básne 1  
Levoča: Modrý Peter, 2023

# Len krása hýbe tvarom

„Píšem pre všetkých, ale nie pre každého,“ takto sa vyjadril Ján Buzássy v knihe rozhovorov *Byť svoj* (2013), ktorú s ním pripravil Ján Štrasser. A v inej časti knihy sa doplnil: „Ešteže verím v Boha, mám aspoň jedného čitateľa.“

✦ Gabriela Rakúsová

Ján Buzássy je autorom dvadsiatich kníh poézie. Výber je prvým zväzkom jeho súborného vydania básnického diela a obsahuje básne zo zbierok *Hra s nožmi* (1965), *Škola kynická* (1966), *Nausikaá* (1970) a *Krásna vedie kameň* (1972).

## Poézia ako filozofia

Buzássyho poézia má svoju „značku“; nemožno si ju pomýliť s veršami iných, je vždy podobná iba sebe, ale zakaždým iná. A hoci v nej nájdeme stále rovnaké motívy, autor sa neopakuje. Jeho poézia pôsobí vždy novo aj tým, že autor akoby využíval starú pravdu, že jedno sa dá storakým spôsobom vysloviť. A vždy je to nové a objavné. Básnik dokáže prechádzať z mlčania, z ticha až po šumenie, po zvuk harfy či bubna. V jeho poézii od počiatku nájdeme kazuistiku, silné stopy kynickej školy, starovekú, antickú filozofiu i filozofie ostatné, neskôr témy a motívy biblické a ešte neskôr reálne vnímanú krásu zeme, prírody, záhrady, so silným akcentom reflexií o živote a smrti, o zmysle všetkého, čo človek môže vnímať, i to, čo zákonite nemôže poznať a spoznať, čomu musí veriť. „*Môcť poznať pravdu zomrel by som / na kameňoch v zátoke spravodlivosti.*“ (s. 17) Buzássyho poézia nie je postavená len na všeobecne oficiálnej filozofii, ale sama je filozofiou, „učeníím“ o človeku a všetkom stvorenstve. Na príjemcu môže pôsobiť vždy upokojujúco i znepokojujúco súčasne. Tie znepokojenia až obavy sú zväčša len naznačené, často v podtexte, ale pre vnímavého percipienta sú silné.

Obrazy lyrického hrdinu sú jeho reflexiami, ktoré nenásilne ponúka aj príjemcovi, a ten ich nevie, nemôže a nechce neakceptovať, lebo sú to pravdivé objavy. Autor vie poprepájať duchovno s hmotnou realitou. Tak vzniká v jeho veršoch niekoľko vrstiev zmyslového vnímania skutočnosti, ktoré sa môžu viazať rovnako na minulosť i aktuálnu prítomnosť, na jednotlivca i všetkých, na radosť i sklamanie, smútky, ba až tragédie („*počúvame, / ako sa zadrhávajú uzly slov na jazyku myslenia.*“; s. 45). Percipient má právom pocit, že autor vo svojej poézii zachytil históriu ľudstva i jednotlivca v nej. V Buzássyho poézii je všetko; nie je jednoznačná, ale je tematická, obsiahla to, čo môže človek vnímať zmyslami, čo môže predpokladať, o čom sa môže domnievať – hľadá v hĺbkach seba, ľudstva, prírody, vesmíru, v nekonečne priestoru a času. Vidí do všetkého,



Zdroj: SLIC

vníma a pomenúva to hlbšie, ako je bežné vnímanie skutočnosti. Takmer pri každom jeho verši sa musíme zastaviť, lebo aj my môžeme aspoň na okamih spolu s ním vidieť svet inak. Pozoruje, vidí, opisuje súvzťažnosť v mape života, prírodného i človečieho, v šírke, ale najmä v hĺbke a do samého počiatku i konca. Sú tu iba domnienky tušenia, ale riešenie, zmyslové uverenie je nejednoznačné, ťažké, prichádza pochybnosť, ustupuje poznanie, úzkosť a napokon nastupuje utvrdenie viery, lebo na všetko ľudské sily a myseľ nestačia. „*Čas pletie konce pamäti tak, že nás nedosiahne bič vedomia.*“ (s. 139) Veľmi nápaditým spôsobom prepája niekoľko rovín: človeka v jeho histórii (vzniku a zániku), prírodu a zákonitosti vesmíru, Zeme a zeme, filozofiu, biblické témy. „*Čiara je beh bodov do ničoty / a duša klieštená zachováva tvar. // I poézia, tá láska z druhej ruky.*“ (s. 79)

## Duchovná aristokracia

Buzássyho básne tohto výberu i ostatných básnických zbierok v jeho tvorbe obsahujú mnohé spoločné motívy (kameň, zem, hlina, oheň, krv, voda, príroda, noc, smrť, duša, telo, čas, socha) i témy, dokonca aj ladenie básní je vzájomne podobné. Dalo by sa aj povedať, že autor niekedy strieda absolútnu vážnosť s veľmi jemným humorom, akoby ťažké odľahčoval. A všetko je v náznačkách, metonymiách, symboloch, čo sa nerozlučne spája s takmer nebadanými metaforami. Niektoré jeho verše majú charakter aforizmov („*Dobro je slabosť zla.*“; s. 80; „*Mal krásnu smrť obesil sa na povraze zvona / jeho srdce znelo do ulíc.*“; s. 19). V niektorých zbierkach či ich častiach voľný verš spôsobuje až dojem rozprávania príbehov, ba kdesi v podtextoch cítiť autorskú autobiografiu. Krása a hĺbka Buzássyho poézie je zosilnená aj absenciou interpunkcie, čo poskytuje možnosť množstva obrazov reality i predstáv. Zvláštny charakter skutočnosti dosahuje i personifikáciou nielen hmotného, ale i nehmotného sveta, čo príjemcovi spôsobuje údiv nad možnosťou vnímania reality. „*Kruh hľadá márne koniec stredu / a obsah rozmiestňuje v sebe. / Teda rez dychom nenájde v slove stred, / ako rez hrdlom sa nedožije hlasu. // Keď mizne kov, len hrza zachováva tvar.*“ (s. 91)

Poézia Jána Buzássyho z týchto štyroch básnických kníh výberu, ale i tá ostatná jeho tvorba je rovnako umelecky hodnotná, nemožno hovoriť o akomsi básnikovom vývine od prvej po nateraz poslednú básnickú zbierku. Jednoducho – Ján Buzássy je výborný básnik stále, v celej svojej tvorbe. Jeho poézia, ako sa vyjadril Marián Milčák, je duchovne aristokratická. **KR**

## Gabriela Rakúsová (1943)

Literárna kritička, recenzie publikuje v printových médiách. Je autorkou rozhlasových literárnych kompozícií o spisovateľoch a ich dielach, niekoľkých dramatisovaných próz. Knižne vydala súbory textov *Z literárnych reflexií* (F.R. & G, 2015), *Fiktívne rozhovory* (LIC, 2018), *Medzi realitou a jej znakom / interpretačné úvahy o knihách a Medzi autorom a čitateľom* (Modrý Peter, 2018 a 2021).



27. septembra si kúpte SME, k novinám bude priložený zborník víťazných prác Poviedka 2023

# POVIEDKA 2023

Babu Pribišová Tomáš Pažitný  
Jana Wernerová Lucia Pálinská Karin Kissová Anna Valentová  
Anita Minárik Schwartzová A. P. Zacharová  
Patrícia Grachová Zuzana Gabrižová



XK BAGALA

SME

Z verejných zdrojov podporil  
SME  
fond  
na podporu  
kultúry

rtv:  
SLOVENSKÁ  
TELEVÍZIA

RADIO  
DEVIN

k literarnyklub.sk

POHODA  
FESTIVAL

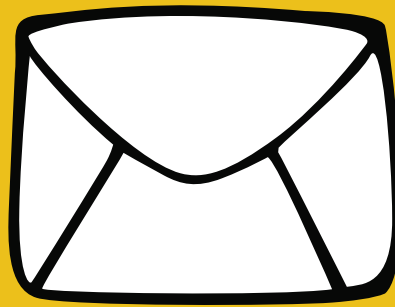
Slovenské  
literárne  
centrum

KnížniARÉVUE

Rozum

audiopoviedky.sk

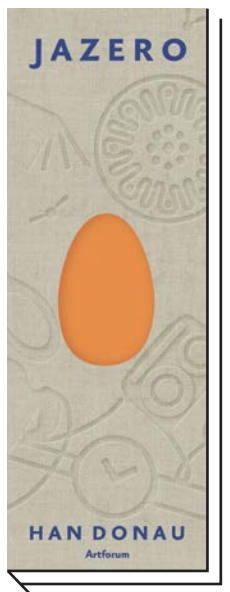
# POVIEDKA 2024



28.  
ROČNÍK

Nasledujúci ročník literárnej súťaže POVIEDKA 2024 bude vyhlásený 24. februára 2024  
a uzávierka prijímania súťažných príspevkov bude 24. apríla 2024.  
Výsledky vyhlásime tradične počas festivalu POHODA 2024 a v priamom prenose Rádia Devín.  
Zborník víťazných prác vyjde 24. septembra 2024 v denníku SME.

Prihlášku a všeobecné pravidlá pre účastníkov nájdete na [www.poviedka.sk](http://www.poviedka.sk).

Ilustrácie Han Donau z knihy *Jazero*Han Donau: *Jazero*  
Bratislava: Artforum, 2023

**Jakub Pavlovský (1993)**  
Literárny publicista a stredoškolský učiteľ, viedol literárny web časopisu *Host*, pôsobil v Českom rozhlase a v nakladateľstve Meander. Venuje sa zberateľstvu kníh a grafik.

## Keď si prestávame rozumieť

„Čo ostane, keď sa všetko zmení?“ pýta sa na obálke svojej prvotiny **Han Donau**, slovenská ilustrátorka, ktorá rozpráva obrázky a kreslí slová. Kniha *Jazero* pôsobí ako nezvyčajný začiatok spisovateľskej kariéry, v prípade Donau však zapadá do jej osobitej tvorby. *Jazero* ale nie je obyčajné, je to poetická obrazová kniha, takzvaná picture book, v ktorej sú slová rovnako dôležité ako ilustrácie. Alebo naopak?

✚ **Jakub Pavlovský**

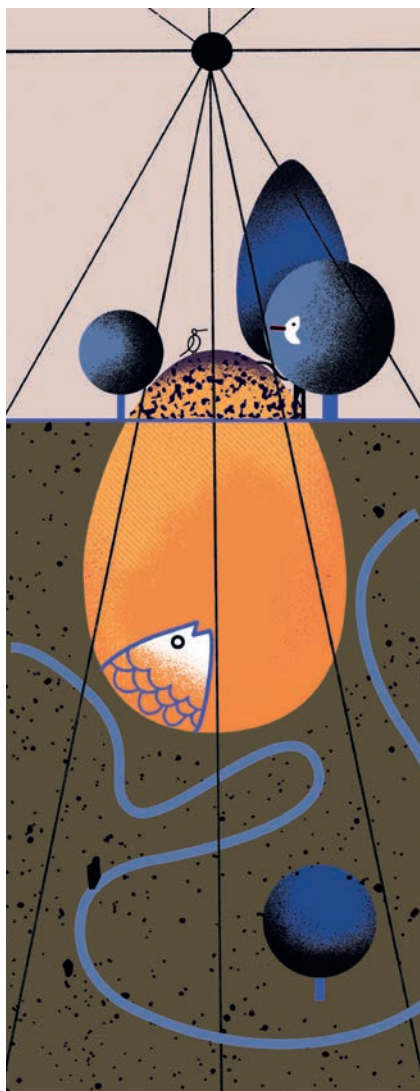
**Jazero** je poetické umelecké dielo, v ktorom sa hlboké a intímne obrazy spájajú s minimalistickým textom. Na prvý pohľad jednoduchý príbeh klame telom; v skutočnosti ide o univerzálne filozofické zamyslenie nad tým, ako sa dokážeme vyrovnávať so zmenami či stratami. Aj keď je to obrazová kniha, pri ktorej by sme mohli mať pocit, že ide o príbeh pre deti, nie je to tak. Vďaka obmedzenej textovej časti sa môžu čitatelia ponoriť do jazera života a do všetkých zmien, ktoré sa im nevyhnutne prihodia.

### Krásno v smutných veciach

„Predstavím si, že klesám do hĺbky. Okolo ňoh sa mi súchajú vodné rastliny a občas sa okolo mňa mihne ryba. *Jazero* na mňa pôsobí tajomnejšie než more, pretože keď doň vstúpim, bahno sa zvíří a už doň nevidím, len po hmacte cítim, čo je v ňom,“ približuje svoje predstavy o jazere Han Donau. Podobne ako oranžové jazero v knižke malo mamu aj starkú, ktoré boli jazerom, každý z nás máme v sebe časť našich rodičov, starých rodičov a ďalších predkov. I keď sa postupne z našej pamäti vytrácajú a pohľad na nich je pre nás zvrátený podobne ako jazero, len veľmi ťažko môžeme zaprieť minulosť a isté pokračovanie rodinnej línie, ktorá v nás prirodzene zanechala stopy. Ale nemusíme myslieť len na smrť; v živote sa nám dejú aj iné nepríjemné zmeny, ktoré nás môžu ovplyvniť väčšmi, ako by sme si chceli priznať. Ide o veci, ktoré sú väčšie ako my, ktoré nedokážeme sami ovládnuť a zmeniť. „Zdá mi to ako nevyhnutná stratégia prežitia. Pre mňa jediný spôsob, ako sa môžem so smutnom vyrovnávať, je premeniť ho na niečo, čo ma presahuje a spája s ostatnými,“ vysvetľuje autorka dôvod, prečo hľadá krásno v smutných veciach.

Pôsobením týchto zmien v nás ostane posledný kúsok niečoho nášho, niečoho pre nás dôležitého, o čo nemôžeme prísť, pretože by z nás potom už nezostalo vôbec nič. Nie je jednoduché si to uvedomiť, ale je to podstatné, preto si to treba strážiť. Môže sa totiž stať, že nás o posledné zvyšky a spomienky niekto oberie. Napríklad spoločnosť, ktorá sa pripravuje na to, aby nás ovládla, ukoristila z nás aj to posledné, čo z nás robí individuálnu osobnosť. Spoločnosť, ktorá chce, aby sme zapadli, stali sa jedným z mnohých. Ale môže ísť aj o toxickú prácu alebo vzťahy. A čo ostane po tom, keď sa všetko zmení? Je to potom ako smrť? A keď sa začneme vytrácať, splynieme s ostatnými a stane sa z nás len unifikovaná súčasť sveta, len veľmi ťažko rozpoznáme, čo sme my a čo už je z niekoho iného. Ostatní ľudia,




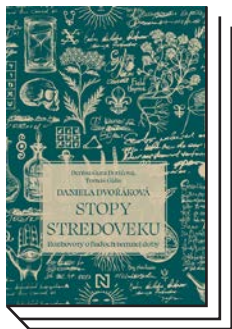


bohužiaľ, nepoznajú, či tie skúsenosti boli. Na druhej strane to môže byť upokojujúce a ľahšie. Ale chceme takto žiť?

### Úzke výseky reality

Keďže ide o obrazovú knihu, hlavnú úlohu hrajú ilustrácie, v prípade Han Donau na prvý pohľad možno ľahko čitateľné, ale pri bližšom pozorovaní ukrývajúce rôznu symboliku. „Všeobecne sú pre mňa ilustrácie ako vizuálne riešenie slovných úloh. Snažím sa čo najjednoduchšie vyjadriť podstatu alebo pridať novú významovú rovinu, nájsť nezvyčajný uhol pohľadu. Vždy najprv skicujem rukou. Ruka sama behá po papieri a premýšľa za mňa, ja často dopredu neviem, ako ilustrácia bude vyzeráť na konci. Ruka nakreslí čiaru, vedľa nej druhú a mne napadne, že to predsa vyzerá ako noha. Ohnem ju v kolene a zdá sa mi, že možno tá osoba niečo hľadá pod posteľou. V počítači si potom skicu prekreslím, vytvorím si jednotlivé objekty samostatne, premiestňujem a zväčšujem ich na formáte do rôznych kompozícií, a tak to pokračuje – séria zdanlivo náhodných asociácií, ale v pozadí prebiehajú nejaké mne neznáme procesy, ktoré takmer vždy ilustráciu dovedú do zdarného konca,“ dodáva autorka. Kniha *Jazero* nie je výnimočná len obrazovou časťou, rovnako nezvyčajný je aj formát. „Dôležitou témou knihy je premena a ja mám rada, ak sa obsah zrkadlí vo forme. Chcela som, aby čitatelia a čitateľky fyzicky zažili pocit, že sa niečo v príbehu mení, a napadlo mi, že v istom kľúčovom momente otočím ilustrácie o deväťdesiat stupňov. Z malých úzkych výsekov reality sa zrazu stane niečo obrovské, spojené a komplexné. Najsilnejší kontrast po otočení má práve tento dlhý úzký formát,“ hovorí Donau.

O knihe *Jazero* sa ťažko píše, pretože každý ju číta inak, podľa skúseností a zážitkov. A zakaždým ju aj vidíme inak; je to kniha, v ktorej pri každom čítaní nájdeme niečo iné, v danej chvíli pre nás dôležité. Práve v tom je jej prínos; nejde o knihu na jedno prečítanie, podobne ako nemôžeme prečítať len raz *Malého princa*. Kniha ponúka viac otázok než odpovedí práve preto, že ju každý čítame svojimi očami. A vďaka svojim otázkam a vlastnému spracovaniu nám môže pomôcť napríklad vtedy, keď si prestávame rozumieť. 



Daniela Dvořáková,  
Denisa Gura Doričová,  
Tomáš Gális: *Stopy stredoveku. Rozhovory o ľuďoch temnej doby*  
Bratislava: N Press, 2023

# Musíme sa porozprávať o stredoveku

Knižné rozhovory s významnými osobnosťami slovenskej vedy v súčasnosti patria skôr k nedostatkovým tovarom. Je preto potešujúce, že vydavateľstvo N Press dalo osobitný priestor jednej z najvýraznejších postáv slovenskej medievistiky – historičke **Daniele Dvořákovovej**.

✦ **Matej Harvát**

**K**niha *Stopy stredoveku* sprostredkúva „rozhovory o ľuďoch temnej doby“, a to s odborníčkou, ktorá zasvätila profesijný život skúmaniu rozmanitých podob neskorostredovekej spoločnosti a politiky. Publikácia prináša očami bádatelky pohľad do vzdialenej minulosti, v ktorom môže širšia verejnosť formou dialógu odhaliť jej osobný vklad do stredo európskej historiografie a súčasne získať celostnejší obraz obdobia, ktorému hovoríme stredovek.

Rozhovory s renomovanou „stredovekárkou“ z Historického ústavu SAV a súčasne vydavateľkou a popularizátorkou kníh o (prevažne starších) dejinách, realizovali redaktori z Denníka N **Tomáš Gális** a **Denisa Gura Doričová**. Dvaja publicisti a takpovediac laici sa spoločne s odborníčkou naslovovzatou vybrali po stopách stredovekých ľudí v snahe vyvrátiť vytrvalo prežívajúce mýty a ukázať farebnejší, členitejší obraz „doby temna“. Nejde o ľahkú výzvu, pričom zostáva otvorené, či podobne ladený zámer dokáže adekvátne splniť len kratšia publikácia, ktorá sa viacerých tém a problémov dotýka iba letmo a niekedy skôr povrchno. Kniha však nemožno uprieť prínos v tom, že akcentuje potrebu diskutovať o stredoveku v súvislostiach, ktoré môžu byť pre širšiu verejnosť prekvapivé.

## Viac o poznatkoch, menej o poznávaní

Dialógy sú rozdelené do tematických kapitol, ktoré sa z väčšej časti venujú reprezentantom stredovekej sociálnej štruktúry (*Panovníci, Duchovní, Meštania* a pod.) a dejinám každodennosti. V dvoch častiach sa však pozrieme aj na všeobecnejšie fenomény a stereotypy (*Stredovek, Mýty*) a na záver nahliadneme na osobnostné a kariérne trajektórie samotnej bádatelky (*Historička*). Šírka Dvořákovovej odborných poznatkov o (neskoro)stredovekej spoločnosti a politike je na jednej strane obdivuhodná a komunikovaná prístupnou, populárnou formou. Nedozvedáme sa však príliš veľa takpovediac z bádateľskej dielne (hoci informácie o jej vlastných aj iných výskumoch miestami možno nájsť) ani o odborových tendenciách alebo nových smeroch

skúmania stredoveku, ale priestor dostáva predovšetkým faktografia a ľahko zrozumiteľné odpovede. Na stránkach tak nájdeme zistenia o panovníckej reprezentácii, postavení vidieckeho obyvateľstva, trávení voľného času, sociokultúrnej úlohe cirkvi, situácii žien a o množstve ďalších javov.

Na jednej strane sa síce prízvukuje, že výskumnou oblasťou historičky je najmä neskorý stredovek v rámci strednej Európy, čiže primárne obdobie vlády Žigmunda Luxemburského, Mateja Korvína a Jagelovcov (rámcovo 1387 – 1526). Otázky odborníčke sú však nasmerované tak, aby sa získali fundované odpovede o celom „stredoveku“, čiže de facto o tisícročnom období. Je pritom príznačné, že redaktori pristupujú k historičke ako k autoritatívnemu zdroju encyklopedických poznatkov, od ktorej sa chcú dozvedieť, ako to teda v minulosti naozaj bolo. Menej priestoru sa však venuje procesu poznávania, možnostiam interpretovania, prípadne názorovým nezhodám v rámci odboru, či často protirečivej povahe historických prameňov a na ich základe vytváraných faktov. No treba oceniť, že aspoň na niektorých miestach knihy účastníci rozhovorov konfrontujú (ne)jednoznačnosť niektorých tvrdení – napr. otázka na s. 21: „S akou mierou istoty dokážete povedať, že stredovekí ľudia žili takto a takto?“

## Zhustene o stredovekej rozmanitosti

Otázky teda do výraznej miery odrážajú akési, po vzduchu, dôverčivé vzhladanie k vedeckej autorite (nič proti!), ktorá sa má záväzne vyjadriť nielen k otázkam, ktoré dlhé roky skúma, ale aj k akýmkoľvek dobovým problémom, aké človeku napadnú („Ako vyzeral stredoveký človek? Mohol byť vôbec niekto single? Vedeli kráľovné narábať s mečom a bojovať? Ako to bolo s jedlom v meste?“) Je potom iba prirodzené, že pri takto doširoka koncipovanom „dolovaní“ faktov a jednoznačných súdov o nie príliš jednoznačných ľuďoch a historických fenoménoch, možno nájsť mierne nepresnosti či chýbajúce vysvetlenia. Napríklad Hippokratovu prisahu v skutočnosti už máme doloženú aj v stredoveku (v kresťanskej adaptácii) a spoločnosť sa v princípe ani tak nedelila iba na stavy „modliacich, pracujúcich a bojujúcich“, keďže išlo skôr o učeníu ideologickú schému, nie realitu. Zvedavý čitateľ by možno uvítal, ak by niektoré témy boli bližšie rozvedené alebo obohatené o konkrétnejšie detaily. Napríklad, iba letmo sa konštatuje, že vidiečania mali veľa voľných dní, no nedozvieme sa veľa o ich „pracovnom čase“.

Z knihy však jednoznačne presvitá značný odborný prehľad a široký diapazón poznatkov historičky. V tomto smere sa dá pýtať, kto z tunajších odborníkov by dokázal s podobným rozhľadom odpovedať na početné a niekedy aj trochu všetečné otázky odrážajúce záujem verejnosti o vybrané témy stredoveku. Dvořáková zdatne poskytuje vysvetlenia týkajúce sa natoľko rôznorodých aspektov stredovekého sveta, že je pochopiteľné, keď pri niektorých čiastkových témach jej rozprávanie nemusí vždy zodpovedať súčasnému stavu poznania, resp. nemusí byť v súlade s alternatívnymi interpretáciami, ktoré sa v historiografii prirodzene objavujú. Pozitívom však zostáva, že čitateľ vďaka zhusteným odpovediam aspoň sčasti pochopí, aká rozmanitá a komplexná stredoveká spoločnosť reálne bola. Nielen preto stojí za pozornosť. **MR**

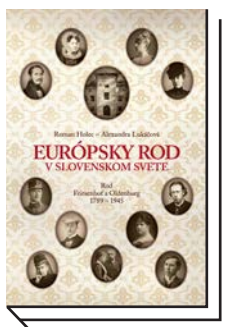
**Matej Harvát (1991)**  
Historik-medievista.  
Študoval na UKF v Nitre,  
Masarykovej univerzite  
v Brne a na Oddelení  
stredovekých dejín na  
HÚ SAV. Zaoberá sa  
ranostredovekými dejinami  
stredovýchodnej  
Európy, ako aj spôsobmi  
reprezentovania a aktualizovania  
stredoveku  
v moderných obdobiach.



# Dejiny rodu na javisku dejín európskej šľachty

Publikácia *Európsky rod v slovenskom svete* prináša unikátny príspevok k obrazu dejín šľachty. Na príbehoch niekoľkých generácií rodu Friesenhof a Oldenburg, ktorý mal silné puto k regiónu Hornej Nitry, autori predstavujú šľachtu v širších súvislostiach.

✦ Jana Magdaléna Májeková



Roman Holec, Alexandra Lukáčová: *Európsky rod v slovenskom svete. Rod Friesenhof a Oldenburg 1789 – 1945*. Bratislava: Slovart, 2023

Jana Magdaléna Májeková (1996)

Vyštudovala históriu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Od roku 2019 pôsobí na Historickom ústave SAV v oddelení 19. storočia. Zaoberá sa politickými a sociálnymi dejinami Uhorska v 19. storočí.

Kniha spoluautorov **Romana Holec**a **Alexandry Lukáčovej** je jedinečným dielom o dejinách rodu Friesenhof a Oldenburg. Historici svoj výskum časovo vymedzili rokmi 1789 až 1945, čím pokryli obdobie života piatich generácií. Autori publikácie však zachytili nielen dejiny samotného rodu, ale aj šľachty v širších súvislostiach. Pomenovali špecifické znaky a objasnili spoločensko-politické zmeny, ktoré mali vplyv na túto spoločenskú vrstvu v skúmanom období. Vo svojej knihe tak zaznamenali malé dejiny rodu na javisku veľkých dejín európskej šľachty.

## Spochybnenie stereotypov

Historikom sa podarilo spochybniť i rozšíriť niekoľko existujúcich charakteristík o šľachte. V prvom rade narušili obraz o predstaviteľoch šľachty ako oponentoch slovenského národno-emanipačného hnutia. V tomto smere treba zdôrazniť špecifický prípad Gregora, syna Gustáva Friesenhofa z prvého manželstva, ktorý finančne podporoval slovenských národovcov a pravidelne sa s nimi stretával. Prispel aj k založeniu Matice slovenskej a stal sa členom jej prvého výboru.

Autori sa zamerali aj na dobročinnosť ako dôležitú súčasť života šľachty, najmä na aktivity Natálie, dcéry Gustáva Friesenhofa z druhého manželstva. Barónka Natália Friesenhof sa spolu s manželom, vojvodom Elimarom Oldenburgom, venovala popri charitatívnej činnosti hlavne umeniu. Hoci v Československu, ktoré sa vymedzilo voči šľachte, stratila svoje tituly a výrazne ju zasiahla aj pozemková reforma, naďalej podporovala nemocnicu, sirotinec, ľudovú školu, chorých i vdovy. Posledná generácia rodu Friesenhof a Oldenburg natrvalo odišla z územia Slovenska v roku 1945. Ako autori publikácie zhodnotili, emigrácia do Rakúska predstavovala pre Georga Welsburga, vnuka Natálie Oldenburg, východisko, ako sa vyhnúť nepríjemnostiam, ktoré súviseli s blížiacim sa frontom.

Ako prezrádza aj názov knihy, predstavitelia šľachtického rodu Friesenhof a Oldenburg mali väzby v niekoľkých európskych štátoch. Spomenúť možno




Kaštieľ v Brodzanoch v 50. rokoch 19. storočia

rodinné vzťahy, ktoré sa viazali na územie Ruska, Rakúska, Nemecka či Francúzska. V týchto krajinách, ale aj na Slovensku, v Maďarsku a Spojenom kráľovstve historici realizovali v archívoch výskum, prostredníctvom ktorého odkryli príbeh (ne)jednej šľachtickej rodiny.

Okrem pestrého portfólia pramenného materiálu považujem za potrebné oceniť aj prístup autorov k vybranej problematike a vysokú úroveň spracovania, ktorej výsledky sprístupnili čitateľom pútavým spôsobom. Kniha prítiahne nielen svojím rozsahom a obsahom, ale aj vzhľadom – text obohacuje vzácny, dosiaľ nepublikovaný obrazový materiál. Publikácia sa vyznačuje aj jednotnosťou štýlu, a to napriek tomu, že ide o autorskú dvojicu. V súvislosti s jej grafickou stránkou treba vyzdvihnúť obal knihy od grafického dizajnéra Braňa Gajdoša, na ktorom vystupuje do popredia kaštieľ spolu s jednotlivými aktérmi príbehu. Práve ich životy, ktoré sa do veľkej miery odohrávali v prostredí Hornej Nitry, sa autorom podarilo preniesť na stránky knihy.

## Silné puto k Brodzanom

Silné spojivo rodu Friesenhof k regiónu Hornej Nitry vzniklo kúpou veľkostatku a renesančného kaštieľa v Brodzanoch v polovici 19. storočia. Gustáv Friesenhof urobil z kaštieľa svoje letné sídlo, kde sa venoval hospodáreniu, poľovačkám, meteorológii a archeológii. Vďaka rizikovej investícii v malej obci obkolesenej tribečskými lesmi sa sídlo stalo jeho obľúbeným miestom, ktoré využíval aj na upevňovanie spoločenských kontaktov. Ako uviedli autori knihy, rodinu Friesenhofovcov navštevovala v Brodzanoch aj Natália Puškinová, manželka ruského spisovateľa Alexandra Sergejeviča Puškina, ktorá bola zároveň sestrou Gustávovej druhej manželky Alexandry. Aj pre túto rodinnú spätosť kaštieľ už niekoľko desaťročí slúži ako sídlo Slovanského múzea A. S. Puškina, v ktorom pracuje historička a spoluautorka knihy Alexandra Lukáčová. Silný vzťah k Brodzanom nemal len rod Friesenhof a Oldenburg, ale aj samotní autori, ako o tom píše v úvode svojej knihy. Táto skutočnosť predstavuje pridanú hodnotu celej publikácie a odzrkadľuje osobitý záujem oboch autorov o problematiku.

Kniha *Európsky rod v slovenskom svete* predstavuje unikátny príspevok k dejinám šľachty. Autori odvodili precíznu prácu, ktorá sa odzrkadľuje vo vysokej kvalite a reprezentatívnosti publikácie. Príbeh rodu Friesenhof a Oldenburg tak má veľa čo povedať nielen historikom či lokálpatriotom, ale aj širšej čitateľskej verejnosti, ktorá má záujem o dejiny strednej Európy. 



Agnieszka Taborska:  
Svet sa zbláznil.  
Surrealistická príručka  
ako prežiť  
Preklad: Júlia Sherwood  
Bratislava: Petrus, 2023

# Sledovanie surrealizmu cez kľúčovú dierku

Keď v dvadsiatych rokoch dvadsiateho storočia vznikol surrealizmus, jeho zakladateľom sa pravdepodobne muselo zdať, že svet okolo nich sa definitívne zbláznil. Nový umelecký smer túto skutočnosť v mnohom reflektoval. Odvtedy akoby sa svet zbláznil ešte niekoľkokrát, istotne by k tejto téme mala čo povedať každá umelecká generácia. Aj v roku 2023 sa nám teda nepochybne zide prvá pomoc v podobe surrealistickej príručky ako prežiť. Poľská spisovateľka, umenovedkyňa, literárna vedkyňa a prekladateľka **Agnieszka Taborska** nám jednu ponúka.

✦ **Jaroslava Šaková**

Nejde o žiadne nudné dejiny surrealizmu, nuda v tejto knihe vlastne vôbec nedostáva priestor. Akoby sa Taborska vedome rozhodla, že z avantgardných snáh Bretonových súputníkov a nasledovateľov povyberá len tie najžiariivejšie momenty, tak trochu kontroverzné, miestami naozaj neuveriteľné, ale na každej stránke čitateľsky atraktívne. Takto ste ešte o surrealizme zaručene nikdy nečítali.

O skvelý slovenský preklad sa postarala **Júlia Sherwood**, o grafický dizajn a ilustrácie Lech Majewski. Knihu uvádzajú štyri citácie a hneď po nich nasleduje *Návod na použitie*, ktorý vyzýva: „Pri čítaní *Príručky* emigrujte z reality“. (s. 7) Táto premisa neguje základnú ideu surrealizmu, ktorý bol postavený na surrealite. André Breton surrealitu definoval ako splynutie sna a reality v akúsi absolútnu realitu. Kontakt s realitou teda nikdy nebol v surrealizme nadobro prerušený, bol skôr modifikovaný. Keď Taborska vo svojej knihe poskytuje 56 rád, „ako sa povzniesť nad realitu“ (s. 9), je to síce legitímny spôsob, ako sa o surrealizme vyjadrovať, ale z hľadiska literárnej histórie ide o významový posun, na ktorý je potrebné upozorniť.

## Farebné sklíčka surrealizmu

*Svet sa zbláznil. Surrealistická príručka ako prežiť* je obsiahlym katalógom surrealistických motívov a autorských postupov, o čom svedčia názvy jednotlivých kapitol (*Bál figurín, Dekalkománia, Frotáž*). Pri kapitolách venovaných vizuálnemu umeniu by bolo rozhodne namieste zváženie obrazovej prílohy. Pasáže

typu „Na hlave figuríny Dalího sa skvel ružový klobúk podľa návrhu Elsy Schiaparelli, na hrudi mala rozbité vajíčko a telo a nohy mala pokryté čajovými lyžičkami. Duchampova androgýnná figurína, nahá od pása dolu, mala oblečenú mužskú vestu a na kabáte kravatu. Ernstova figurína v čiernych šatách hľadela na divákov cez poloprievitný závoj“ (s. 15) zrejme mohli byť vhodnou dobovou fotografiou nielen doplnené, ale dokonca aj nahradené. Napriek absencii dodatočného obrazového materiálu Taborska prináša netradičný uhol pohľadu na diela surrealistov a zasadzuje ich do kontextu, ktorý im zároveň pridáva bizarný rozmer: „Bretonov *Manifest* z roku 1924 bol ešte predtým, ako sa z neho stal návod na výklad autorovej filozofie, koncipovaný ako predhovor k zbierke jeho automatických textov s lákavým titulom *Rozpustná žaba*“ (s. 19), „fonetické znenie *Les Champs magnétiques* Bretona a Soupaulta sa dá preložiť ako Magnetické polia, ale aj Magnetické piesne“. (s. 103) Nepopierateľne sa z tejto publikácie dozvieme nové fakty o surrealizme, hoci by sme si mohli položiť otázku, nakoľko sú takéto informácie prínosné. Či nejde skôr o farebné sklíčka, prostredníctvom ktorých vidíme surrealizmus, jeho predstaviteľov a ich tvorbu v inom svetle než doteraz. Diela takého zásadného významu v dejinách literatúry a celkovo umenia, za aké možno surrealistické výtvary považovať, nie vždy potrebujú farebný filter. Aj bez neho sú viac než len lákavé.

## Predžutý, instantný, na rýchlu spotrebu konzumentom

Jednoznačným plusom tejto verzie dejín surrealizmu je zahrnutie ženských predstaviteľiek smeru, ako bola Leonora Carrington či Remedios Varo. Práve k prvej spomenutej sa viaže aj osobná príhoda, ktorú autorka do knihy vložila – umelkyni preslávenej kulinárskymi špecialitami doniesla do Mexika poľské sušené hrúbky, zistila však, že tá medzičasom celkom prestala variť, čo doplnila argumentom, že ľudí, ktorí varia, rodiny vykorisťujú, a tak si jej muž musí jedlo pripravovať sám. Príbehovosť je silnou stránkou Taborskej písania, drobné anekdoty o surrealistoch, ktorými je príručka popretkávaná, možno považovať za jej najvydarenejšie pasáže.

Kniha podáva surrealizmus predžutý, instantný, na rýchlu spotrebu konzumentom, pardon, čitateľom. To nie je nič negatívne, ide predsa už podľa názvu o príručku a tomuto žánru ostáva autorka naozaj verná. Anotácia na zadnej strane knihy definuje jej cieľovú skupinu takto: „kniha pre umelcov, študentov umeleckých škôl a surrealistických duší každého razenia“. Pre tých, ktorí sa surrealizmom zaoberajú na odbornej úrovni, bude Taborskej kniha slúžiť skôr na pobavenie a pripomenutie bizarných anekdot spojených so surrealizmom. Aj to je rozhodne potrebná a záslužná úloha. *Svet sa zbláznil. Surrealistická príručka ako prežiť* však predovšetkým ostáva v pozícii sledovateľa surrealizmu cez kľúčovú dierku. Tajomné dvere, ku ktorým pritláča svoju tvár, však neatvorila. A to by sa nám vo svete, ktorý sa zbláznil, hodilo najväčšmi. **MR**

**Jaroslava Šaková (1991)**  
Vyštudovala slovenský jazyk a literatúru a anglický jazyk a literatúru na FIF UK v Bratislave. Doktorandské štúdium absolvovala v Ústave slovenskej literatúry SAV. Vo svojom výskume sa venuje prevažne téme avantgardných tendencií v medzivojnovnej slovenskej poézii. Pôsobí na University of Europe for Applied Sciences v Berlíne.



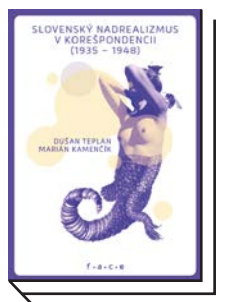
Ilustrácia Jána Juhaniaka z knihy *Slovenský nadrealizmus v korešpondencii (1935 – 1948)*



## Stretnú sa aligátor, skarabeus a sršeň...

... a položia základ motivického repertoáru nadrealistického hnutia aj grafickej úpravy publikácie o tomto hnutí z roku 2022.

✦ Jaroslava Šaková




Dušan Teplan, Marián Kamenčík: *Slovenský nadrealizmus v korešpondencii (1935 – 1948)*  
Fintice: FACE, 2022

Slovenský nadrealizmus sa dočkal výpravnej publikácie vyskladanej z korešpondencie autorov tejto avantgardy na slovenský spôsob. Postarali sa o ňu autori **Dušan Teplan** a **Marián Kamenčík** a vydalo ju FACE — Fórum alternatívnej kultúry a vzdelávania v rámci edície MONOLIT — monografie literárnej vedy. *Slovenský nadrealizmus v korešpondencii (1935 – 1948)* dostal grafickú úpravu z dielne Márie Čorejovej s ilustráciami Jána Juhaniaka. Recenzentmi boli Jana Juhásová, Jaroslav Šrank, Ján Gavura, Michal Habaj. Toľko výpočet mien na úvod.

490 listov z verejných a osobných literárnych archívov v rozsahu 848 strán prináša ďalšie mená, tentoraz už odosielateľov a adresátov spomedzi nadrealistického okruhu. Sú tu všetci: známa sedmička básnikov (Brezina, Bunčák, Fabry, Lenko, Rak, Reisel, Žáry), teoretici i organizátori hnutia (Bakoš, Považan), knižní redaktori, vydavatelia, výtvarníci a mnohí ďalší spolupracovníci a priatelia, bez ktorých by obraz nadrealizmu nebol úplný. Slovenská avantgarda v obálke. K tomu štúdia, obrazová príloha, kalendárium a ďalšie nenahraditeľné súčasti monografie takého formátu. Samostatnú kapitolu tvoria Otvorené listy slovenského nadrealizmu. Práve korešpondencia a otvorené listy dopĺňajú mnohé biele miesta v histórii tohto umeleckého smeru, keďže „slovenský nadrealizmus nebol vo svojich začiatkoch formulovaný žiadnym manifestom, hoci sa objavili pokusy aj v tomto smere. Prezentoval sa najmä šírkou svojho pôsobenia v spojení s ďalšími avantgardnými úsiliami v celej národnej kultúre“ (s. 8).

Anekdotické vyznenie niektorých listov približuje zmysel pre humor, ktorý predstaviteľom slovenského nadrealizmu rozhodne nechýbal. Mikuláš Bakoš na príklad takto prehovára do duše Jaroslavovi Honzovi (Dubnickému): „Čakáme Ťa tu už vyše týždňa. No iste si odložil všetko, aby si čím prv dokončil dizertačku. Ak si, pravda, neobjavil v Trnave niečo nežného, čo Ťa ‚zbavuje nudy‘. Ináč som rád, že už máš dizertačku – ako predpokladám – hotovú a v júni budeme oslavovať promóciu. Myslím, že bolo zbytočné dať si na diz. tak záležať, keď prešli také ako Kálmánov životopis Klemensa.“ (s. 322) Humor je priamo spojený s ďalšou významnou charakteristikou nadrealistov, a tou je hravosť, ktorá sa stala inherentnou súčasťou korešpondencie, ako dokazuje tento list Michala Považana Štefanovi Žárymu: „Milý Štefan, lístok, ktorý sme Ti poslali z Astorky, úmyselne sme tak podpísali, aby si špekuloval, čo sa to vlastne stalo, keď naraz sedím pri champagnskom.“ (s. 448)

Z publikácie *Slovenský nadrealizmus v korešpondencii (1935 – 1948)* sa môžeme dozvedieť mnoho podstatného. Okrem iného aj to, akú významnú úlohu zohrávala korešpondencia, ale predovšetkým priateľské vzťahy, ktoré zastupovala, v živote nadrealistov. Július Lenko na margo toho Mikulášovi Bakošovi adresoval tieto riadky: „Milý Kola, už dávnejšie som Ti nič nenapísal, ani Ty mne, nuž aby sme celkom nepotrhlali priateľské styky, píšem Ti o všeličom pár slov.“ (s. 590) Tých „pár slov“, ktoré si umelci z času na čas vymenili, dnes predstavuje kľúč k pochopeniu ich tvorby a kontextu, v ktorom vznikala.

Takúto publikáciu slovenský nadrealizmus potreboval, ba čo viac, zaslúžil si ju. Ako autori sami uvádzajú v štúdii, ktorá monografiu otvára: „Listy zároveň vytvárajú rozsiahly rámec na ich interpretačné uchopenie viacerými vednými disciplínami. (...) Okrem toho listy prispievajú k poznaniu dobovej politickej situácie, jej oficiálnej prezentácie i ‚zákulisných‘ aspektov.“ (s. 11) Pre všetky súčasné i budúce generácie bádateľov je to bezmála Ariadnina niť v bludisku nadrealistického okruhu autorov, ich priateľov a spolupracovníkov. Nie všetko je potrebné rozpletať, nie všetko je možné rozplieť. O to zaujímavejšie je len tak si listovať touto korešpondenciou a nechať pred sebou na chvíľu vyvstať istý výsek literárneho života daného obdobia. Predstaviť si, aké to asi muselo byť, keď sa vo viece v poznámkach a listoch načarbaných na stole oliatom absinthom stretli aligátor, skarabeus, sršeň a k tomu zopár umelcov... 

*„Trebá byť len trpezlivým; zvykol som si na čakanie. Pošta sem chodí oveľa presnejšie a rýchlejšie ako do vlasti. Nevieť prečo. Ďakujem Ti za oštaru, ktorú máš s mojimi zberbami, či už so ‚zobranými spismi‘ a či s honorármi (!). Zbytok z honoráru, čo nestroviš za Elány, slávnostne použi na literu Steltzera a vypi s kamarátmi na moje zdravie a skoré stretnutie. O vrátení však ešte ani slychu. Napokon, je tu celkom dobre a mať tu Vás, ani by sa mi domov nežiadalo!“ (s. 624)*  
Štefan Žáry Vladimírovi Reiselovi  
Front, 13. apríla 1944



Elena Ferrante:  
Za okrajmi. O pôžitku  
z čítania a písania  
Preklad: Ivana  
Dobraková  
Bratislava: Inaque, 2023

# Písanie o neopísateľnom

Elena Ferrante mala predniesť tri verejné prednášky na Bolonskej univerzite na jeseň 2020, vinou lockdownu sa to nestalo. Prednášky *Trápenie a písanie*, *Akvamarín*, *Dejiny a ja* však napísala a stali sa súčasťou knihy *Za okrajmi. O pôžitku z čítania a písania*, ktorú doplnila o esej *Danteho rebro*.

✦ Ivica Ruttkayová

Vypovedá o písaní, trápení, o zlyhaniach a nevyhnutnosti a o všeličom inom, veľmi efemérnom, ale zároveň zásadnom v komplexe, ktorý označujeme slovom literatúra. Nanovo definuje pojmy a procesy, zároveň objavuje zákonitosti a otvára desiatky doteraz málo artikulovaných tém. Uvažovanie jednej z najvýznamnejších talianskych spisovateľiek a intelektuálky s originálnym analytickým myslením je zaujímavé z mnohých dôvodov. A nielen estetických. Prekladateľkou sa stala spisovateľka **Ivana Dobraková**, ktorá nepochybne témam, aj vzhľadom na kvalitu prekladu, dobre rozumie.

## Ten, kto píše, nemá meno

Raz som sa nejakým kaviarenským nedopatrením dostala do debaty, či poet/poetka vedia, čo píšu. Je to špecifická otázka. Ide o to, či je autorovi/autorke zrejme, o čom vypovedá jeho/jej text a kto ho vlastne píše. Spolu s jedným účastníkom debaty som tvrdila, že autor/autorka nevie, čo píše. Zvyšok stola nás prehlasoval. Nechcelo sa mi hádať sa, sú to ľudia, ktorí sa literatúrou zaoberajú celý život. Ale som stále presvedčená, že istý druh textu, zrejme istého druhu autora/autorky, je niečo ako zjavenie pre samotného píšuceho/píšucu. Škoda, že Elena Ferrante nesedela za stolom, podľa toho, čo píše, by so mnou asi súhlasila.

Ako argument by som mohla použiť časť prednášky *Trápenie a písanie*, kde analyzuje spôsob autorovej interpretácie psychológie písania Virginie Woolf: „Skutočné písanie je gesto, ktoré šmátra v úschovní literatúry a hľadá potrebné slová. Teda žiadna Virginia, ktorá je menom surového materiálu a skroteneho písania. Ten, kto píše, nemá meno. Je čistou vnímavosťou, ktorá sa živí abecedou a nezadržateľným prúdom abecedu aj tvorí.“ (s. 29 – 30) Je to sofistický problém, ale chápem, o čom Ferrante píše. Mám dôvod jej dôverovať, pretože ani ona sama meno nemá; to, pod ktorým publikuje, je pseudonym. Navyše sa priznáva k dvom druhom písania. Ten prvý je podľa jej slov u nej

častejší: „Toto písanie ma svedomito udržiava medzi okrajmi, počnúc tými červenými zo školských zošitov. Vďaka nim som opatrná, možno bojzlivá – nikdy som nemala veľa odvahy a to je aj môj kríž – tvorkyňa stránok, ktoré ma udržiavajú v rámci osvojených pravidiel.“ (s. 30) To druhé písanie Ferrante spolu s Virginiou Woolf označujú ako koncentrát vnímavosti. V texte cituje mnohé literárne autority z rôznych období a chce pomenovať proces, ktorý úspešne uniká definíciám, ale jeho výsledky sú zjavné. V každom prípade, zaujímavý pokus analyzovať extázu ako tvorivý akt.

## Čo považovať za hodnotu

V prednáške *Dejiny a ja* postupuje v analýze literatúry ako tvorivého aktu podstatne ďalej. Tentoraz cituje Ingeborg Bachmann z jej prvej frankfurtskej prednášky: „Kvalita sa dá z času na čas nájsť aj v básni priemerného človeka, v dobrej poviedke, v príjemnom a inteligentnom románe... A predsa len smerovanie, vytrvalé ukazovanie tých istých problémov, nezameniteľný svet slov, postáv a konfliktov nás môžu presvedčiť, aby sme považovali určitého básnika za nevyhnutného.“ (s. 76) Pričom, samozrejme, Bachmann aj Ferrante majú na mysli rodovo korektný dvojtvar nevyhnutného básnika/poetku, autora/autorku. A hovoria o tom, koho môžeme ako nevyhnutného/nevyhnutnú vnímať a prečo. Ukazuje sa, že ich spoločná téza je podstatne zásadnejšia, ako by sme si mysleli, pretože nejde len o umenovedné kritérium, ako rozoznať to nevyhnutné v nadprodukcii textov. Problém je podstatne širší a má, ak súvislosti domyslíme, aj politické konotácie. Koho a čo budeme/bude sa považovať za hodnotu. Uvažovanie Ferrante tieto presahy do ďalších kontextov ponúka. Rovnako je politikum prítomné aj pri jej uvažovaní o ženskom písaní, teda o procese diskurzu vytvárania ženského písma, ktorého je desaťročia sama aktívnou súčasťou. V úvahe napríklad problematizuje aj kritérium „nevyhnutnosti“ v prospech hľadania pravdy ženskej tvorivosti. „Na dlhý čas sa potrebujeme vzdať rozlišovania medzi tými, čo píšu len priemerné knihy, a tými, čo vytvárajú nevyhnutné slovné svety. Proti zlému jazyku, ktorý historicky neráta s tým, že by prijal našu pravdu, musíme zmiešať, spojiť naše talenty, ani riadok nesmie byť odfúknutý vetrom... Domnievam sa, že prosté spojenie ženského ja a dejín mení dejiny.“ (s. 87 – 88)

To je len jeden z množstva významových prúdov v štyroch textoch, ktorých ambíciou je popísať neopísateľné. Teda alchýmiu, vďaka ktorej vzniká nový svet vytvorený z písma a v prípade Ferrante výsostne ženského písma. Výsledok tejto zložitej alchýmie prichádza v momente prečítania do konkrétneho času a priestoru a mení ho. Autorka popisuje ono nedefinované, ale na druhej strane zjavné, vzťah medzi písmom a realitou, a hovorí o tom najpodstatnejšom, čo sa dá o literatúre ako takej povedať. Vďaka nej môžeme uveriť, že pre beh sveta je literatúra podstatne dôležitejšia, než sme si pôvodne mysleli... Dúfajme. **KR**

**Ivica Ruttkayová (1963)**  
Redaktorka Slovenského rozhlasu. Venuje sa kultúrnej a umeleckej publicistike a problematike spoločenských vied, prevažne vo vysielaní rozhlasovej stanice Rádio Devín. Píše poéziu, prózu, rozhlasové dramatické texty a recenzie – najmä na diela zo súčasnej slovenskej a svetovej literatúry.



# Medzinárodný literárny festival novotvar. 2023

www.novotvar.sk

4.—7. 10. 2023

Pistoriho palác, Pink Whale, Univerzitná knižnica v Bratislave,  
Staromestská knižnica, A4, Francúzsky inštitút, České centrum

Literárne čítania, divadelné predstavenia, koncerty, diskusie,  
knižný trh, videoprojekcie, filmy, párty...

Organizátor:

**novotvar.**

• Visegrad Fund

Projekt Medzinárodný literárny festival Novotvar  
2023 podporil Medzinárodný vyšehradský fond.



protimlwo

Instytut Mikołowski

im. Rafała Wojaczki



U. fond  
na podporu  
umenia

Projekt bol podporený z verejných zdrojov  
Fondom na podporu umenia.

Partneri:

Slovenské  
literárne  
centrum



Staromestská  
knižnica  
Old Town  
Library



lita



Nadácia SPP



Mediálni partneri:

rtv: : RÁDIO\_FM : RÁDIO DEVÍN



in.ba



GLOSOLÁLIA

Rozum



FLASH  
ART



plan.art

Medzinárodný literárny festival Novotvar 2023 sa koná pod záštitou primátora hlavného mesta SR Bratislava  
Ing. arch. Matúša Valla a starostu mestskej časti Bratislava-Staré Mesto Ing. Mateja Vagača.



## Básnik – posvätný parazit spoločnosti

„Súčasní obyvatelia Západu sú vyzbrojení zbabelou posadnutosťou politickou korektnosťou, ohúrení záplavou pseudoinformácií, ktoré im poskytujú ilúziu neustálej zmeny kategórií bytia..., a preto dnešní ľudia nedokážu byť čitateľmi; nedokážu uspokojiť ani nenáročnú požiadavku knihy, ktorá leží pred nimi: byť jednoducho ľudskou bytosťou, myslieť a cítiť za seba.“

✎ Eva Dědečková



Michel Houellebecq:  
Zostať nažive,  
Lanzarote a iné texty  
Preklad: Aňa  
Ostrihoňová  
Bratislava: Inaque, 2023

Čítať staršie eseje, publicistické príspevky a inú drobnú prózu známeho francúzskeho spisovateľa **Michela Houellebecqa** v slovenskom preklade, bez akejkoľvek znalosti jeho literárneho diela, ale aj všetkého mediálneho humbuku, ktorý zjavne úspešne okolo seba vyvolal či už svojím dielom, alebo rôznymi vyjadreniami a performanciami, to si asi môže dovoliť len málokto. Ale možno je to aj lepšie, ostať „nepobozkaný“ hotovými teóriami. Možno sa tak aj autorovi dostane zadosťučinenia. Túto knihu som čítala bez predsudkov či zaujatosti, skoro ako dieťa či blbec, a teda hlavne z filozofickej perspektívy. Preto mi hádam znalci Houellebecqovho diela a literárni teoretici značnú dávku subjektívnosti a asi aj naivnej myšlienkovovej tvorivosti, odpustia.

### Filozofia a poézia

Hneď prvá séria esejí alebo črt *Zostať nažive a iné texty* predstavuje hutnú dávku schopenhauerovského realizmu. Život ako roztraseaná spleť utrpenia, z ktorej sa však rodí aj niečo, čo napokon objíma kričiacie súcno a nenásilne núti „zostať nažive“. V podstate sa tu autor až prekvapivo vyznáva z nešťastnej zamilovanosti do vlastného údely – byť básnikom. Poézia je preňho „mocnosťou“, ktorá udeľuje chaotickej hrči utrpenia štruktúru práve cez slovo, myšlienku, obraz. Umožňuje poeticky vnímať človeku uniknúť základnej prirodzenosti, vyplývajúcej zo života, ktorý je síce vidomý, ale nemý – teda uniknúť samovražde. Pretože pohľad do tváre života ako takého, bez ilúzií, zabíja. Slovo, verš je prvým a posledným manifestom skutočnej vnútornej slobody. No vyvinúť sa do tohto štádia znamená doslova prejsť všetkými evolučnými štádiami – a až potom sa narodíme. Prvou trhlinou, pokusom sebazáchovne udeliť formu tejto látke pohyblivého utrpenia, je – výkrik. Tak hovorí básnik, ktorý je „posvätným parazitom a pripomína staroegyptských skarabeov, pretože sa mu darí na tele bohatých a rozkladajúcich sa



spoločností“ (s. 26). Je tu niečo spoločné s filozofiou, to si treba priznať... Dokonca autor hovorí o zhode cieľov filozofie a poézie, o ich tajomnom spojení, ale aj o priepastných rozdieloch, ktoré sa ukazujú ako tragikomické či dokonca trápne zvlášť vtedy, keď si chcú básnik a filozof zamieňať svoje cesty (s. 31).

Houellebecqove úvahy o súčasnom človeku, dejinách a aj o filozofickom chápaní (tzv. modernej) spoločnosti sú v tejto časti knihy naozaj podnetné. Zvlášť preto, že boli pôvodne publikované v deväťdesiatych rokoch a na začiatku nového milénia. Množstvo jeho postrehov je aktuálnych i dnes, napríklad keď uvažuje o fenoméne supermarketov v kontexte Schopenhauerovej filozofie vôle. Vzhľadom na nihilistickú súčasnosť vyznieva až pateticky, ale rozhodne nie menej pravdivo, keď napríklad tvrdí, že komerčná reklama je vlastne jeden z posledných pokusov prisľúbiť jednotlivcovi po smrti Boha aspoň minimum bytia (s. 55).

### Osamelý, úbohý a odsúdený na smrť

Áno, Houellebecq je sám sebou, nech si myslí kto chce, čo chce; neváha v novinách nazvať Jacquesa Préverta debilom či uvažovať nad existenciálnym zmyslom osláv, slávností pre človeka a ľudskosť vôbec, pričom základnou otázkou, ktorú si účastník väčšinou kladie, je: Čo tu robím s týmito idiotmi? Nuž, snažíš sa na chvíľu zabudnúť, že si „osamelý, úbohý a odsúdený na smrť“, na oslave hľadáš, ako sa vrátiť späť k svojej animalite. A tak následne existuje dokonca aj sebazáchovný plán; bod po bode vymenováva autor, ako sa vlastne k slovu dostáva napokon skutočný život.

Čitateľa vie autor príjemne trpkou pobaviť svojimi reflexiami vtedy aktuálnych spoločenských tém, ktoré uverejňoval v novinách. Niektoré postrehy naozaj premostujú minulosť s našou prítomnosťou tak živo, že človeka prepadá aj obava o budúcnosť kedysi (formálne) sekularizovanej Európy.

### O podstatných existenciálnych otázkach

Druhú časť knihy tvorí novela *Lanzarote* a ďalšie drobné texty. Tu už sa Houellebecq prejavuje ako literát a spočiatku má chuť dodať aj – nudný. Je to však nepríjemný klam. Chvilami banálny príbeh o jednej dovolenke na španielskom ostrove Lanzarote, pretkaný explicitnými sexuálnymi scénami, ktoré naozaj pôsobia tak gýčovito a lacno, až je miestami takéto typicky mužské, či, lepšie povedané, pubertálne fantazировanie akosi smiešne.


Ak sa nedá čitateľ odradiť, všimne si, že tým podstatným je čosi iné – na pozadí stále rezonuje depresia, a práve tu sa ukazujú tie najpodstatnejšie existenciálne problémy a otázky. Rozprávač si vlastne užíva pozíciu „druhých huslí“ priam megalomansky, zatiaľ čo skutočná hlavná postava (možno to prezradiť, veď novela vyšla pôvodne pred viac ako 20 rokmi) formou listu odhaľuje hlboké ľudské otázky a trápenia. Vtedy aj ten pretlak sexuálnych scén získava o čosi iný, melancholický odtieň. Nech to znie ako kliše, ale je (iracionálne potláčaným) faktom, že sexualita a prítlačivosť je zásadná pre partnerské vzťahy a zvlášť pre manželstvo. „Čo môžeme od života očakávať?“ pýta sa depresívny Rudi, belgický policajt, ktorému sa

rozpadla rodina a ktorý sa dlho rozhodoval pre zásadnú zmenu v živote. Na nútenej dovolenke svoju odpoveď našiel. Táto postava vlastne ukazuje, aký drvivý dosah má na človeka nenaplnenosť v základných potrebách, aké zúfalé je hľadanie presahu vlastnej smrteľnosti, ale aj vôbec údelu človeka byť „ľudským“. Sekta raeliánov, ku ktorej sa tento nešťastník pridá, priam zhmotňuje túto túžbu žiť večne a inak. Nebol to náhodný spisovateľov výber, pretože aj tu uštipačne poukazuje na našu posadnutosť technológiami, do ktorých vkladáme (márne) nádeje, trpíme sebaklamom, že definitívne riešenie tragického údely človeka existuje a je ním technika a technológia – veď je to *racionálne!*

Okrem literárno-filozofických aspektov stojí za to si uvedomiť, aká bola doba, v ktorej autor toto dielo písal. Druhá polovica deväťdesiatych rokov a začiatok nového milénia celkovo – veľké vedecké vízie zvlášť v oblasti genetického inžinierstva (fascinácia možnosťou klonovania), ktoré vyvolávali nové, doslova religiózne či metafyzické idey v tých najpodivnejších podobách (sekty veriace v prilet mimozemšťanov a pod.). A potom to príde: autor – nielen spisovateľ, ale aj talentovaný publicista – sa zmení na onoho „hovnivála“, aby nás priviedol z týchto vzletných výšin vedeckej fantázie a nádejí, ale aj filozofických rozдумovaní o zmysle života späť k podstate a previedol nás bahnom či, lepšie povedané, hnojom „úžasnej“ ľudskej povahy (známy pedofilný škandál spomínaných sektárov).

Knihu obsahujúca Houellebecqove staršie texty, teraz preložené do slovenčiny, je ako šálka poriadnej kávy, ktorá sa líhuje pridlhoo..., asi tak dlho, ako trvá evolúcia tzv. civilizovanej spoločnosti. Spočiatku vás relatívne nabudí, aj vám chvíľu chutí (hlavne publicistické príspevky a úvodné eseje), no v tom podstatnom (novela a pridružené texty), vám zhorkne, rozbolí vás žalúdok a navyše, ste nútení sadlinu spláchnuť dole hrdlom až do posledného zrnka. Ale je to tak správne, pretože presne tak chutí samotná štruktúra človeka, hrča chaotického utrpenia – darmo si ju kultúrne nalievame do zdobených pohárov.

S čím však nemožno súhlasiť (ale je to autorova autentická črta či voľba, vyjadrenie vlastnej existencie a na tom nie je nič pohoršujúce či hodné moralizátorského ukazovania prstom), je akýsi druh rezignácie v bludnom kruhu pudovej sexuality. Videné zvonku, vzbudzuje skôr (nevyžiadanú) lútosť nad tým, že nedokázal vo svojom živote nájsť silu milovať samotný život, a tým aj seba samého. Ale načo tu psychologizovať...

Zaujímavým textom je ešte reflexia *Odchod z 20. storočia*, kde priamo a bez okolkov kritizuje (hlavne ľavicovo orientovaných) intelektuálov a kladie otázku vzťahu literátov k spoločnosti celkovo. Správne poukázal na prepätosť, s akou sa vyzdvihuje pojem politickej angažovanosti intelektuálov. Na milosť berie iba vedeckú fantastiku 20. storočia, pretože tá ukazuje, že svet je neobmedzený a súčasne beznádejny. 

#### Eva Dědečková (1988)

Filozofka a publicistka. Vyštudovala filozofiu a dejiny filozofie na UPJŠ v Košiciach a na Univerzite Karlovej v Prahe. Pôsobí ako vedecká pracovníčka na Filozofickom ústave SAV v Bratislave. Venuje sa fenomenológii, prednostne kozmologickej filozofii výchovy Eugena Finka a Friedricha Nietzscheho.



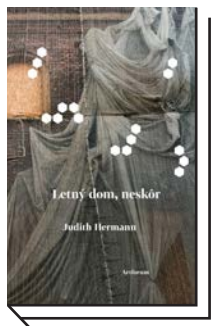
**Katarína Kucbelová:**  
**Modrosleposť**  
**Bratislava: Slovart, 2023**  
Každý uteká iným spôsobom. Postavy v knihe slovenskej poetky a prozaičky unikajú k zvieratám a k umeniu, hľadajú rozlet v neustálom ohrození. Autorka prináša román o vlastných väzeniach a bludnom hľadaní cesty von. O zvieratách v nás, mučených, slobodných aj divokých. O zvieratách, do ktorých vkladáme svoje predstavy o sebe.



**Radoslav Passia, Vladimír Barborík a kol.:** **Literárne krajiny Bratislavy**  
**Bratislava: Veda, 2023**  
Kolektívna monografia prináša výsledky výskumu literárneho obrazu Bratislavy po roku 1918, vytvára a interpretuje katalóg jeho kľúčových toposov v časovom rámci približne jedného storočia, v ktorom metropola prešla zásadnými politickými, etnickými a kultúrnymi zmenami. Ponúka systematické a súčasné, hoci nie encyklopedicky vyčerpávajúce spracovanie literárnej krajiny Bratislavy.



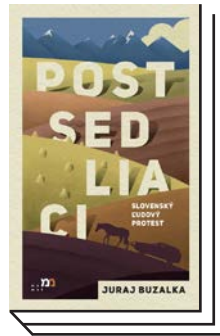
**Serhij Žadan:** **Internát**  
**Preklad: Ondrej Hubinský**  
**Žilina: Absynt, 2023**  
Román oceňovaného ukrajinského básnika, prozaika, esejistu z roku 2017, v ktorom zaznamenal svoje skúsenosti z vojny po ruskej anexii Krymu a napadnutí východnej Ukrajiny.



**Judith Hermann:** **Letný dom, neskôr**  
**Preklad: Michal Hvorecký**  
**Bratislava: Artforum, 2023**  
Nadčasový debut súčasnej nemeckej autorky vyšiel v slovenskom preklade 25 rokov od prvého vydania. Kritici a čitatelia ho zaraďujú medzi kultovú klasiku.



**Soňa Balážová, Dávid Marcín:** **Dozvedela som sa, že žiješ**  
**Bratislava: E. J. Publishing, 2023**  
Komiks s dobrodružným príbehom lásky z Košíc, ktorý sa stal po počas 2. svetovej vojny.



**Juraj Buzalka:** **Postsedliaci**  
**Bratislava: Mamaš, 2023**  
Kniha sociálneho antropológa, v ktorej sa nemilosrdne pozerá na Slovákov, s nadhľadom a vtipom komentuje naše ilúzie o sebe i utkvelé predstavy o fungovaní sveta.



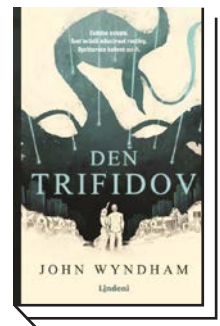
**Chimamanda Ngozi Adichie:** **To, čo máš okolo krku**  
**Preklad: Kristína Karabová**  
**Žilina: Absynt, 2023**  
Poviedky nigérijskej autorky prenikajú pod povrch vzťahov medzi mužmi a ženami, rodičmi a deťmi, ale aj Nigériou a západným svetom.



**Wilma Geldof:** **Dievča s vrkočmi**  
**Preklad: Marta Maňáková**  
**Žilina: Absynt, 2023**  
Román o najmladšej holandskej odbojárke. Sugestívne a surové rozprávanie odhaľuje príbeh o dospievaní, v ktorom hrajú hlavnú úlohu statočnosť a vojna.



**Tatjana Lehenová:** **Nepoložená otázka**  
**Bratislava: Slovart, 2023**  
Román slovenskej autorky prináša príbeh Ely, ktorá vyrastá a dospieva v časech komunizmu. Zároveň si v sebe nesie mrazivý príbeh svojho otca.

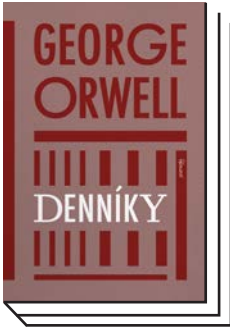


**John Wyndham:** **Deň trifidov**  
**Preklad: Ivana Cingelová, Zuzana Trstenská**  
**Bratislava: Lindeni, 2023**  
Najslávnejší katastrofický román 20. storočia o tom, ako ľudstvo osleple a svet ovládli mäsožravé rastliny.



**Toňa Revajová:** **O druhej v malej telocvični**  
**Bratislava: Trio Publishing, 2023**  
Knižka pre deti od deviat rokov ponúka príbeh Daniela a jeho spolužiačky Bašky, trochu športu, tanca, veľa kamarátov i náznaky prvej lásky.

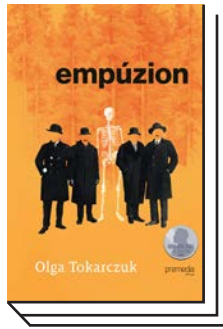




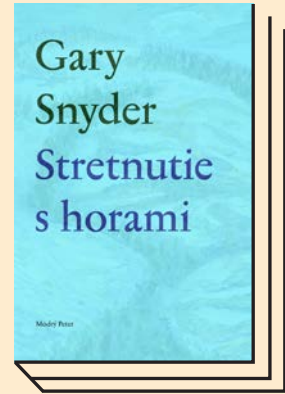
**George Orwell: Denníky**  
**Preklad: Igor Otčenáš**  
**Bratislava: Premedia, 2023**  
 Ďalšia časť výberu z diela G. Orwella je zameraná na predvojnové a vojnové obdobie. Denníky predstavujú vnútorný život autora, ktorý ovplyvnil politické myslenie 20. storočia.



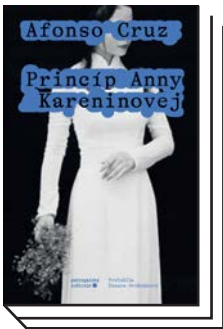
**Marzanna B. Kielarová: Pokravný strom**  
**Preklad: Silvia Kaščáková**  
**Kordíky: Skalná ruža, 2023**  
 Výber zo štyroch básnických zbierok súčasnej poľskej poetky, laureátky viacerých prestížnych literárnych ocenení.



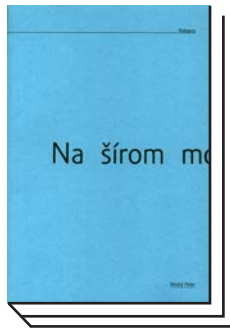
**Olga Tokarczuk: Empúzion**  
**Preklad: Karol Chmel**  
**Bratislava: Premedia, 2023**  
 Román poľskej laureátky Nobelovej ceny za literatúru je jej prvý od získania prestížnej ceny. Chlpská družina v sanatóriu sa mimoriadne rada zaoberá „otázkou žien“.



**Gary Snyder: Stretnutie s horami**  
**Preklad: Marián Andričík**  
**Levoča: Modrý Peter, 2023**  
 Rozsiahly výber z poézie posledného žijúceho beatnika z jeho súborného diela *Collected Poems* (2022). Pre Snydera je básneň pracovným priestorom. Myšlienka práce je v jeho ekologickej poézii ústredná, pretože mu umožňuje priamo venovať pozornosť aktu „písania krajiny“.



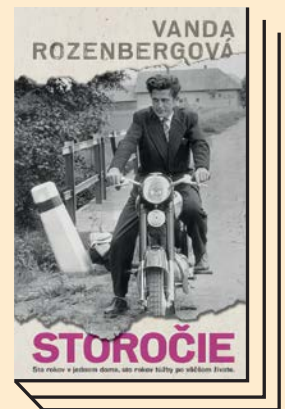
**Afonzo Cruz: Princíp Anny Kareninovej**  
**Preklad: Zuzana Greksáková**  
**Bratislava: Portugalský inštitút, 2023**  
 Román ponúka reflexiu o ľudských rozdieloch a o subjektívnom, často neopodstatnenom strachu z cudzieho. Je to kniha o hraniciach – geografických, ale aj mentálnych.



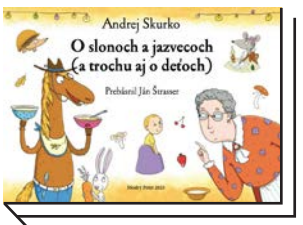
**Andrés Sánchez Robayna: Na širom mori**  
**Preklad: Peter Zsoldos**  
**Levoča: Modrý Peter, 2023**  
 Dielo popredného predstaviteľa súčasnej španielskej poézie, v ktorom sa usiluje o završenie svojho poetického odkazu, tvorí dlhá básneň zložená z 35 fragmentov.



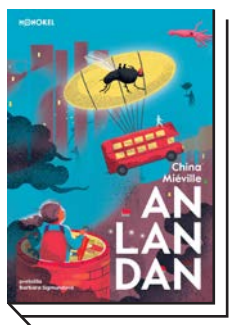
**Filip Németh: Žitava**  
**Bratislava: Brak, 2023**  
 Básnický debut viacnásobného finalistu súťaže Básne SK/CZ presahuje svoj zdanlivý regionalizmus a dotýka sa viacerých bolestivých problémov súčasného sveta a spoločnosti.



**Vanda Rozenbergová: Storočie**  
**Bratislava: Slovart, 2023**  
 Slovenská autorka ponúka príbeh z fiktívnych Zdochliarov, ktoré sa dajú nájsť všade. „Keby mal dom v Zdochliaroch pamätnú tabuľu, bolo by na nej napísané: v tejto budove sa vyše sto rokov zlievajú v jedno lacný alkohol, ťažké jedlá, krásna hudba, surový krik, tiché samovraždy, špecifiká pohrebných zvykov, mrkva uložená na zimu, aj spoločenský život myši obyčajnej.“



**Andrej Skurko: O slonoch a jazvecoch (a trochu aj o deťoch)**  
**Preklad: Ján Štrasser**  
**Levoča: Modrý Peter, 2023**  
 Ilustrovaná knižka pre deti bieloruského autora ponúka objavovanie nových nepoznaných zvierat a vecí.



**China Miéville: An Lan Dan**  
**Preklad: Barbara Sigmundová**  
**Bratislava: Monokel, 2023**  
 Prvá mestská fantasy britského autora s príbehom o dvoch kamarátkach, ktoré objavia vchod do paralelného Londýna.



**Naoise Dolan: Vzrušujúce časy**  
**Preklad: Ivana Cingelová**  
**Bratislava: Lindeni, 2023**  
 Odvážny román o mileniáloch, ktorý spája žiarlivosť a posadnutosť, lásku, sex a internet.

## Traktát na pamiatku figliarskej i bystrozrakej profesorky Rossovej

Michaela Rosová: *Dar*  
Bratislava: Ikar, 2023

Kniha **Michaely Rosovej** *Dar*, predchnutá citlivosťou, zádumčivosťou a nezávideniahodnou misiou nájsť zmysel života a aspoň kúsok šťastia, už názvom, anotáciou i obálkou evokuje, o čo pôjde: prijímanie a odovzdávanie. Rosovej pohľad na tvorbu vzťahu k svetu sa však pohybuje v rovine, ktorá situuje všetko do vnútra jedinca. Vo vyše štyristostranovom románe venuje väčšinu priestoru hrstke postáv vo dvoch časových rovinách: počas dospievania v škole a prepletených osudov v dospelosti, ilustrovaných na malom množstve situácií a stretov. Dopĺňajú ich strohejšie, no rovnako dôležité časti: fragmentárne písaný list a kapitola o smrti Leny, s ktorou čitateľ strávi azda najviac času. Obsah zaradený do prednej časti knihy odhalí názov kapitoly Lenina smrť okamžite a je to jasný signál – neexistuje logickejší koniec ako smrť a musí nám byť jasné, že k nemu smerujeme, preto sa zamerajme na to podstatnejšie.

Tým je vôbec proces, akým sa človek stáva, kým je, čo ho spája s inými ľuďmi, ako sa uchováva v ňom a akú stopu zanecháva v nich. No nie je to ani tak, že by sa postavy otvárali svetu – ony samy sú svety, ktoré expandujú, a ide tu predovšetkým o obsesívny pokus zobraziť ich čo najširšie a najdôkladnejšie. Premyslené a premýšľavé vyzerajú už na úvodných stranách príbehu – ani len neimitujú správanie, úvahy a reč mladých ľudí; pripomínajú skôr dospelých, ktorí sa filozofovaním hrajú na nevedomosť: „Je vôbec niečo dané?“ nástojila. „Je nejaký systém, ktorý existuje odkiaľi-va a my ho len nachádzame alebo vlastne nijaký systém nie je a máme len to, čo si vytvoríme? Možno to je to, čo chcem vedieť. Dá sa za spevom vtákov nájsť nejaká matematika? To by bola prvá otázka.“ (s. 37) Aj keď postavy prechádzajú životným vývinom, ich cesty sú len obmedzene prerozprávané – pozorujeme skôr čosi ako spirituálne preporenie každej z nich. Vyzerá to, akoby autorka zabudla, ako taká počiatočná mladíčka nevinnosť vyzerá, ako s ňou človek nazerá na svet, akoby tvorila postavy odtrhnuté od reality. No práve o to jej ide. Volí čo najekzkluzívnejšie okolnosti, robí všetko pre to, aby nebolo možné situovať príbeh „tu a teraz“ a stotožniť sa s postavami v prvom pláne; odohráva sa v bližšie neurčenej budúcnosti, naznačená

istým technologickým pokrokom, a presúva sa po rôznych kútoch sveta. To isté platí o hlavných postavách: sú deťmi majetných diplomatov rôznych národností, študujúce na svojráznom súkromnom lýceu, v dospelosti si vyberajú povolania, ktoré v sebe nesú náboj výlučnosti.

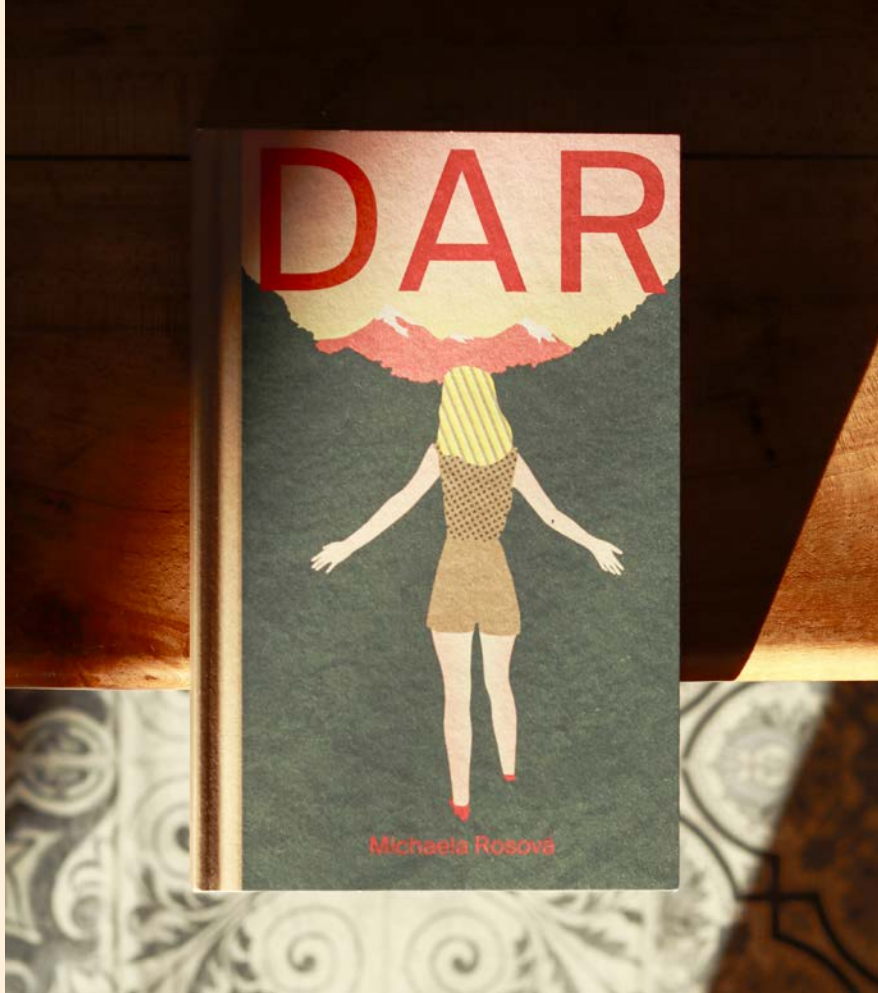
Robí to preto, aby ľudské prežívanie zovšeobecnila. Na viacerých miestach sa hovorí o potrebnom odklone od individualizácie ku kolektívnosti, sprejádzanom napätím medzi prežívaním jednotlivca a univerzálnosťou emócií. Rosová síce nevytyčuje životné maximy, no nezakryte filozofuje o zmysle života, miestami takmer vetami vytrhnutými z príručiek osobnostného rastu a motivačnej literatúry. A pritom dôkladnosť jej, trúfnime si povedať, psychologické prózy je obdivuhodná, detailne totiž mapuje množstvo najminucióznejších záchvevov ľudských citov. Jej myšlienkové podložie je však celistvé a jasné, akokoľvek sa v príbehu hrá na spirituálne hľadanie – väčšinu času dej iba ilustruje vedomie, ktoré autorka o svete nadobudla. Tuší tu ambíciu poučiť čitateľa, čo autorka pre istotu ironizuje, a preto zvýrazní prítomnosťou profesorky Rossovej, záhadnej, no superlatívmi opradenej učiteľky filozofie a bývalej akademičky v odbore teórie komunikácie a kulturológie.

Filozofické východisko prózy sa koncentruje v jednej zo záverečných častí knihy,

v Leninom konferenčnom referáte: viera v kolektívne prežívanie, nezmazateľné stopy iných ľudí v živote človeka a celožitovná oprava tráum, ktoré spôsobí už samotná existencia. A to všetko formulované jazykom, ktorý sa len s ťažkosťami pohybuje na hrane analytickej presnosti a ezoterickej vágnosti: „Všetko, čo sa mi deje, sa mi zapisuje do tela, od počatia až po starobu a smrť. Každá udalosť, šťastná aj bolestná, vyvoláva chemickú reakciu, zaznamenaná sa do svalov, zmrštených či uvoľnených, a tvaruje tak moje telo, ale aj moju myseľ, moje nazeranie na svet, ovplyvňuje moju schopnosť mať rád, tešiť sa zo života a možno predovšetkým: cítiť, že som Bunkou, súčasťou, ktorá má svoje miesto vo väčšom Celku.“ (s. 398) Na margo jazyka nemožno vynechať Rosovej staromilstvo či záľubu v lyrizme: nemalú plochu zaberajú opisy, ktoré vytvárajú prostredia mäkké, teplé a farbisté, mnohokrát idylické, často klišéovité.

Postavy Rosovej románu sú filozoficky vybavené na svoje precitlivené hľadanie zmyslu života, no práve preto je čítanie vyslovene záležitosťou bezpečia. Človeku v neistej emocionálnej situácii môžu poskytnúť cenné smerovníky, ako sa zmieriť so svetom, tým šťastnejším budú pripadať otravné premúdreň. Rozmýšľam, či by som po bezprostrednom čítaní *Daru* a predošlej Rosovej knihy *Nepokojní spáči* (2022) takto naletel aj Coelho.

✎ **Viliam Nádaskay**

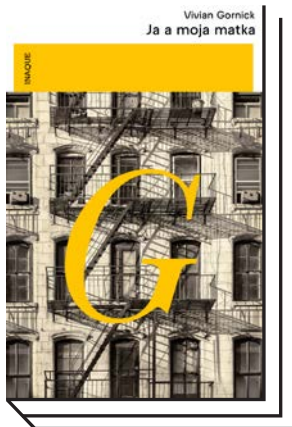




## Nevyslovené medzi matkou a dcérou

**Vivian Gornick: Ja a moja matka**  
Preklad: Aňa Ostrihoňová  
Bratislava: Inaque, 2023

**Vivian Gornick** je americká autorka židovského pôvodu, známa svojimi literárno-kritickými esejami a memoármí *Ja a moja matka* (v anglickom origináli *Fierce Attachments*). Po prvýkrát sa dostávajú do rúk slovenskému čitateľovi vďaka skvelému prekladu **Ane Ostrihoňovej**. Kniha bola publikovaná už v roku 1987, preto sa naskytá otázka, či je vôbec z hľadiska témy či žánru ešte stále relevantná. Ústrednou témou je obraz komplikovaného vzťahu matky a dcéry, formovanie identity autorky, ako i polemizovanie nad konceptmi lásky alebo žiaľu. Gornick v knihe volí retrospektívny prístup, pričom nie je jasne definované, v ktorej oblasti jej života sa čitateľ pohybuje, a zvyšuje tým jeho angažovanosť voči textu. Autorka vyrastala v období formovania druhej vlny feminizmu, čo sa výrazne podpísalo na jej vnímaní mužsko-ženských vzťahov. Popritom si spomína na spoločné prechádzky s matkou, keď sa ponúkal priestor na intelektuálne rozhovory, ktoré bariéru medzi nimi dvoma často len rozširovali. Generačné rozdiely boli najcitelnejšie počas dialógov, čo autorka nevyhnutne nepovažuje za negatívum, práve naopak; jej matka predstavuje ideály vtedajších čias, zatiaľ čo Gornick ich postupne opúšťa, sníma si neviditeľné putá a kráča v ústrety novej dobe, ktorá by s nástupom druhej vlny feminizmu mala ženám poskytnúť väčšie šance. Najzaujímavejšou časťou memoárov sú spomienky na rané detstvo strávené v Bronx. Autorka sa zamýšľa nad konceptom, koľko toho „zdedíme“ po rodičoch, kedy nastáva okamih oslobodenia sa od prevzatej identity a začiatok formovania našej vlastnej. Gornick tento moment popisuje v dospelosti vo chvíli, keď si uvedomí potrebu písania. Hovorí o vnútornej sile, ktorá v nej prebývala odjakživa, ale pod vplyvom spoločenských konvencií a výchovy matky nebolo možné, aby sa naplno prejavila: „V druhom roku môjho manželstva sa vo mne prvýkrát objavil obdĺžnikový priestor. Písala som esej, kritiku diplomovej práce, ktorá sa zrazu zmenila na reflexiu, harmonickú a prenikavú úvahu. Vety sa tvorili samy, následne sa pretlačili von a zapadli na svoje miesto. Zrazu som si uvedomila, že ma ovládol obraz: Jasne som videla jeho



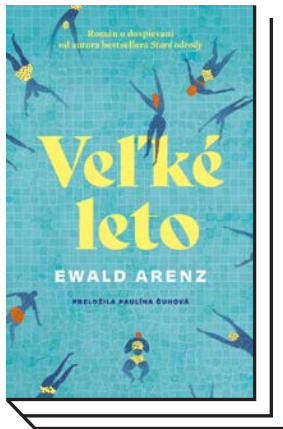
tvár a obrysy. Vety sa snažili vyplniť tvar. Obraz bol celok mojej myšlienky. V tej chvíli som pocítila, že sa otvára.“ (s. 121) Miestami má čitateľ pocit, že pre Gornick je písanie terapeutické. Popísanie všetkého, čo ju ťažilo v spojitosti s matkou, má byť cestou k odpusteniu. Tá nie je vykreslená archetypálne: svojmu mužovi vzdoruje, chce pracovať a hoci nemá univerzitné vzdelanie, je stelesnením intelektuálky v robotníckej triede. Môžeme tvrdiť, že bola v mnohých ohľadoch pokroková a v rodičovskom vzťahu pôsobila ako dominantná figúra. Memoáre sa zaoberajú už vyššie uvedeným konceptom lásky a žiaľu. Gornick sa pýta, do akej miery dokáže byť človek pohltý zármutkom a ako tým ovplyvňuje druhých. Dôkazom bola samotná matka, ktorá bola po smrti manžela smútkom priam preniknutá. Koncept lásky je pre ňu o čosi zložitejší: do určitého veku mu ani nerozumie, pretože je formovaná názormi viacerých žien v paneláku. Lásku vníma často s chladným, chirurgickým odstupom a túto ideu dlho nevie v sebe ukotviť. Z toho vyplýva neraz aj sexuálna frustrácia, o ktorej sa nerozpakuje hovoriť. Text je výzvou pre vnímavého čitateľa. Gornick sa hrá na poli syntaxe a záleží len od prijímateľa, do akej miery je schopný text dekódovať. Nie je to však nestráviteľný materiál, práve naopak: filozofický prístup autorky je atraktívny, tenzia nevysloveného medzi matkou a dcérou zaujímavá. Vďaka tomu, že nedokáže verbalizovať všetky pocity, je na čitateľovi, do akej miery bude voči tomu vnímavý a chápaný. *Ja a moja matka* je výborným príkladom toho, čo všetko sa dokázalo vmestiť na papier, keď vo vzduchu viselo toľko nevy povedaného.

✎ **Patrik Kondáš**

## Citová výchova

**Ewald Arenz: Veľké leto**  
Preklad: Paulína Čuhová  
Bratislava: Literárna bašta, 2023

Formatívne leto pätnásťročného Friedera je poskladané z viacerých skúšok rozličnej závažnosti. Kým bude jeho početná rodina na dovolenke, musí stráviť niekoľko týždňov so starou mamou a s chladným nevlastným starým otcom kvôli príprave na reparát z latinčiny a matematiky. Frieder musí premôcť strach a skočiť na kúpalisku do bazény zo siedmich metrov. Spoznáva zároveň svoju prvú lásku, s ktorou vzápätí prekonáva prvú spoločnú veľkú krízu. Čelí kamarátovej psychóze, do ktorej upadne po smrti otca. Hlavná lekcia, ktorú si pritom zo svojho veľkého leta odnesie, je preklenutie tínedžerského solipsizmu, lepšie porozumenie vlastným emóciám a vzťahom ľudí okolo seba. Respektíve, aspoň nášlap smerom k lepšiemu porozumeniu. Pár týždňov totiž na skok z detstva do dospelosti nestačí, no bildungsroman **Ewalda Arenza** sa zameriava na „veľké leto“, ktoré tento proces odštartovalo. Pätnásťročný Frieder sa začiatkom osemdesiatych rokov ocitá v relatívne cudzom prostredí – v dome svojich starých rodičov, ktorý síce pozná, no pre povahu starého otca je tínedžerovi toto miesto vzdialené. Voľné chvíle trávi s mladšou sestrou Almou, ktorá je na stáži v domove dôchodcov, s kamarátom Johannom a s Beate, ktorú spoznáva počas svojej obľúbenej kratochvíle – návštevy kúpaliska v daždi. Pasáže z Friederovho veľkého leta striedajú časti, od zvyšku textu graficky oddelené kurzívou, v ktorých sa dospelý Frieder prechádza po cintoríne a hľadá hrobové miesto, ktoré si kedysi s kamarátmi spoločne kúpili. Frieder je pritom pozoruhodný rozprávač: má poetickú záľubu v detailnom pozorovaní svojho okolia, ktorú túži pretaviť do vlastnej umeleckej tvorby. Vďaka tomu sú opisy prostredia zaujímavé a postava sympatická – nepatrí síce medzi najbystrejšie, no očividne si je vedomá svojich limitov a pokúša sa sama seba korigovať. To isté platí o jej emocionálnom vývine, i keď tam je sebareflexia kostrbatejšia. Súvisí to predovšetkým s vekom postavy, no niekedy je jej napredovanie bolestivo pomalé. Smrť otca Friederovho najlepšieho kamaráta naňho dolieha len veľmi vzdialene, aj to cez prizmu solipsizmu: „Bolo mi fajn. Pána Lohmanna som vlastne poriadne nepoznal a bol som akýsi zvláštne pokojný, lebo sa to týkalo Johanna. A jeho matky. Smútok som len spolucítil, nebol



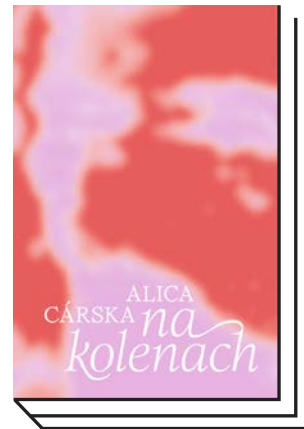
môj vlastný.“ (s. 176) Niektoré Friederove úvahy sú, hádam, príliš banálne aj na tínedžera – viackrát sa napríklad zamýšľa nad tým, že zrejme každý má dve tváre. Prechádza síce obdobím, v ktorom spoznáva svojich rodinných príslušníkov v prekvapivom kontexte, no čitateľovi aj tak napadne, ako málo pozornosti musel Frieder venovať ľuďom okolo seba doteraz, ak o nich mal takú plochú predstavu. Dospievanie je o prehmatávaní hraníc, hľadani rovnováhy medzi žuvačkovo ružovou fantáziou (prvé sexuálne skúsenosti, denné snívanie o ceste do Brazílie) a každodennými sklamaniami, nepoznanými a hlbokými tragédiami, generačnými traumami. Friederovi poskytujú širšiu perspektívu starí rodičia, s ktorými sa postupne zblížuje (predovšetkým babka). Vďaka jej rozprávaniu dostávajú vzťahy v nemeckej rodine 80. rokov historický kontext. Na jednej strane sa Friederove problémy preto javia ako mladické nerozvážnosti. Na druhej strane sa tým čitateľovi ponúka priestor na hlbšiu úvahu o rodinnej dynamike – o chladnom starom otcovi, citovej babke, racionálnej matke a emocionálne vzdialenom a fyzicky často neprítomnom otcovi. Záver, hádam príliš harmonizujúci, len potvrdzuje, že na to, aby človek dospel, jedno veľké leto skrátka nestačí. To, čo sa odhalí vo svetle krízy, v pokojných časoch veľmi rýchlo upadne do zabudnutia. Zrejme v tom spočíva „oddychovosť“ knihy – Arenz ťaživé momenty vyvažuje ľahkovážnosťou postáv tesne pred prahom dospelosti. Čitateľ síce vie, že mnohé z kríz, s ktorými sa postavy stretli, museli zostať nevyriešené, no ľahko ich hodí za hlavu vďaka ich optimizmu.

☛ **Nina Podmanická**

## Neukojiteľná

**Alica Cárška: Na kolenách**  
Bratislava: Brak, 2022

**Alica Cárška** vo svojom debute **Na kolenách** rozpráva príbeh o hľadaní a strastiach dospievania mladej Alice. Nosnou témou je akási predurčenosť ľudského osudu, ktorá vychádza z rodinných a sociálnych pomerov: „Detstvo je kaďa s olejom, do ktorej je človek ponorený po krk, sud so smradľavým olejom otca automechanika, v ktorom oťažie každá končatina a myšlienka, každý sen. Absolútna nemožnosť, neschopnosť pohybu, nemožnosť čokoľvek zmeniť. Detstvo je bezmocnosť obrovskej moci zázemia, ktoré si nevyberieš a ktoré ťa drví v pästiach pomerov.“ (nečísl.) A hoci sa autorka pokúša klásť si otázku, či sa Alica dokáže „zbaviť pocitu, že svoj osud nemá pod kontrolou a že jej slobodná vôľa je len ilúziou“ (nečísl.), už v úvode knihy ju sama vyvracia. Príbeh hlavnej hrdinky nie je až taký výnimočný, je však úprimne reálny. Alica vyrastá v zdanlivom nedostatku peňazí, lásky či pozornosti. Veľký podiel na jej traumách má hlavne matka. Nedokáže sa vcítiť do vlastnej dcéry a pochopiť ju. Namiesto prijatia a materinského citu nachádza Alica emocionálny chaos, chlad a odmeranosť. Vedomie, že matka ju nechcela, sa stáva zdrojom jej citového zmätku: „Možno keby v mojej mame nebolo toľko podvedomej snahy vybehať si ma z tela, nebola by som teraz taká pobehlica. Keby sa ma tak urputne nesnažila z tela vytriasť, nelipla by som tak veľmi na telách iných.“ (s. 5) Na psychickej pohode jej nepridáva ani vzťah rodičov. Cez deň je skľučujúci a plný hádok, v noci vášnivý a neukojiteľný. Za dverami detskej izby trápia Alicu bezsené noci a nevoľnosť pri každom ich styku. Ako dospieva, cíti sa čím ďalej tým viac nepochopená a zmätená. Nerozumie sama seba. Bojí sa hriechu, a tak robí len veci, ktoré sú považované za dobré a správne bez toho, aby prihliadala na vlastné túžby. Spočiatku hľadá útechu v kostole a v spovedniciach a takmer nepretržite sa kajú zo všetkých zdanlivých prehreškov. Zrieka sa svojich pocitov, vyčíta si každé sexuálne vzrušenie a prehľta rozpaky, ktoré v nej vyvoláva okolie. Neustále mlčí a otvoriť sa dokáže iba stránkam svojho denníka. Trestá sa za vlastnú prirodzenosť, telesnosť a potreby. Chce žiť tak, ako sa má, dobre, vhodne. Zároveň sa však túži vymaniť spod nezmyselnosti cirkevných pravidiel. Žiť.



Keď sa Alici nepodarí nájsť útechu vo viere, začne ju hľadať v náručí mužov. Nedokáže si však vytvoriť fungujúci vzťah. Jej výber partnerov je kontraproduktívny. Spí s mužmi, ktorí ju nepríťahujú, súloží z pomsty, trucu, rutiny. Sex jej neprináša očakávané uspokojenie. Je naturálny, nudný, ničím výnimočný. Svoje potreby si tak Alica nakoniec najlepšie utíši sama. Dievča, ktoré bolo presvedčené, že len čistota tela a ticho kláštora ju môže ochrániť pred svetom, sa stáva ženou, ktorá až priveľmi lipne na telesných pôžitkoch. Cez sexuálne vzrušenie sa pokúša prijať a pochopiť svet, seba aj iných, byť ako oni, cítiť to, čo cítia oni. Jej túžba sa stáva neukojiteľnou a dosiahnutie orgazmu je jej jediným márnivým uspokojením v živote. Paradoxom hlavnej postavy však je, že v skutočnosti ide o celkom inteligentnú, kreatívnu, rozhladenú a hlbavú ženu, no ktorej život je poznačený mnohými zlými rozhodnutiami s takmer fatálnymi dôsledkami. Alicino nízke sebavedomie a neschopnosť spraviť čokoľvek, aby svoju situáciu zlepšila, sú až nepravdepodobné. Ostáva uväznená v živote, ktorý žiť nechcela, a nedokáže sa poučiť z už cyklicky sa opakujúcich chýb. Akokoľvek sú však jej rozhodnutia iracionálne, sú pochopiteľné, pretože vychádzajú z neustálej frustrácie a pochybností. Ale práve to je tým, čo na tejto knihe dokáže zaujať – nevysvetliteľná zvedavosť, ako to celé dopadne.

☛ **Katarína Šterdasová**



## Pútavý príbeh o krajčírskom remesle

**Bianca Pitzorno: Sen o šijacom stroji**  
Preklad: Mária Štefánková  
Bratislava: Slovart, 2023

Ak dnes chceme napísať knihu o dievčati, ktorému sa splní sen, keď dostane kufrikový šijací stroj na kľuku, musíme sa vrátiť o sto rokov dozadu. **Bianca Pitzorno** v románe *Sen o šijacom stroji* zasadila príbeh o krajčírskom remesle na začiatok minulého storočia, v ktorom je rozprávačkou mladá dievča, sirota. Tá žije so svojou starou mamou, krajčírkou. Keď sa od nej naučí zvládať toto remeslo, prostredníctvom svojej práce sa dostáva aj do domov bohatších rodín, kde oceňujú jej šikovné ruky. Toto je základné pravidlo fabulačného plánu románu. Jednotlivé kapitoly sú venované príbehom rodín, pre ktoré dievča šije šaty. Prvý je spojený s mladou dcérou bohatého podnikateľa, ktorá sa zalúbi do markíza a chce sa za neho vydať aj proti vôli otca. Ester je vzdelaná, sebavedomé dievča, ktoré si vie presadiť svoje, a tak otec ustúpi s podmienkou, že s vydajom počká, kým bude plnoletá. Šťastný príbeh sa skomplikuje ťažkým pôrodom, pri ktorom si mladá manželka náhodou vypočuje rozhovor manžela s lekárom. Zistí, že keď si mal manžel vybrať medzi záchranou manželky alebo potomka, pre rodové záujmy si vybral potomka. Šikovná babica zachráni oboch, no sklamaná Ester už nechce manžela viac vidieť. Povesť šikovnej, ale nie drahej krajčírky privedie hlavnú hrdinku aj do rodiny bohatého, ale lakomého sudcu, kde si manželka a dcéry nechávali posielat šaty známych značiek z Paríža. Sporivý sudca to zatrhol a škatule so značkovými šatami boli len divadlom pre susedov; šaty sa šili doma z látok, ktoré im z Paríža dodával jeden priekupník. To všetko až do chvíle, kým nevyšlo najavo, že pri návšteve kráľovnej sa objavili v šatách z látky, z ktorej si v Paríži nechávali šiť šaty prostitútky. Pitzorno je nielen skúsenou rozprávačkou pre citlivé mysle mladých čitateľov, ale aj invenčnou zostavovateľkou zápletiiek, a tak epizóda s americkou novinárkou dostane skoro detektívny nádych, keď ju tesne pred návratom do Ameriky nájdu mŕtvu. Polícia uzavrie prípad ako samovraždu, hoci to vylučuje množstvo zistených faktov. Záverečná kapitola potvrdzuje, že autorka pri písaní predsa len najväčšmi myslí na svojich mladých čitateľov a chce im odovzdať posolstvo, ktoré ich zaujme, poučí aj povzbudí v tom, že život sa napriek rôznym ťažkostiam a prekážkam nakoniec dostane do tých správnych



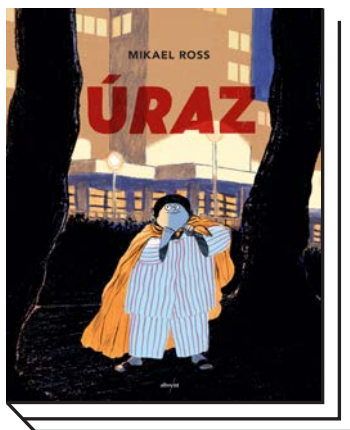
koľají. Je to aj pocta remeslu, ktoré sa voľakedy blížilo umeniu, no potom sa premenilo na továrenskú veľkovýrobu. Bianca Pitzorno je veľmi známa talianska autorka literatúry pre mládež a hoci táto kniha nie je určená priamo mladým čitateľom, jej jazyk, spôsob rozprávania, organizácia textu a videnie sveta nesú stopy jej dlhoročnej práce pre toto publikum. Podobne ako jej prvé úspešné dielo, venované historickej postave z dejín Sardínie, *Život Eleonóry d'Arborey (La vita di Eleonora d'Arborea)*, ktoré sa opiera o výsledky archívneho výskumu, no živosť postáv a opis prostredia je výsledkom fantázie autorky. Autori kníh pre mládež sa politickým témam zvyčajne vyhýbajú, ale Pitzorno pracovala ako novinárka a publicistka. Keď ju vývoj na talianskej politickej scéne znepokojil, premietlo sa to aj do jej tvorby a v románe *Tornatrás* nájdeme explicitné narážky na dobové dianie. Hlavnou postavou je podnikateľ, ktorý si mimoriadne potrpí na svoj obraz pred verejnosťou, na čo využíva svoje súkromné televízne stanice a bohatstvo, ktoré získal neraz špekulatívnym podnikaním. Pre talianskych čitateľov sú tam zjavné paralely s Berlusconiom, jeho vystupovaním, politickým programom a spojencami. Tvorba Biancy Pitzornovej má všetky predpoklady dosiahnuť čitateľský úspech. Dlhý zoznam jej diel dokumentuje autorkina pracovitnosť, bohatý dej, široká paleta postáv a premenlivosť ich osudov poukazuje na jej plodnú invenciu a zdanlivo jednoduchý, ale presvedčivý jazyk, si vie získať čitateľov. O slovenský preklad *Sna o šijacom stroji* sa navyše postarala skúsená prekladateľka **Mária Štefánková**, ktorá má k literatúre pre mládež blízko (preložila aj Pitzornovej knihu pre ešte mladších čitateľov *Domček na strome*, ktorá vyšla vo vydavateľstve Verbarium).

✦ **František Hruška**

## O úhortrine a iných ú(r/k)azoch života

**Mikael Ross: Úraz**  
Preklad: Michal Hvorecký  
Žilina: Absynt, 2022

V roku 2022 pribudol do portfólia sekcie „grafických románov“ Absyntu slovenský preklad komiksovej knihy **Mikaela Rossa Úraz**, ktorá získala v originálnom znení pred dvomi rokmi najprestížnejšiu nemeckú cenu za komiks Max-und-Moritz-Preis (v kategórii najlepší nemeckojazyčný komiks). Veľkú úlohu v tomto kontexte, myslím, zohrala skutočnosť, že dielo rodeného Mníchovčana pôsobiaceho v Berlíne vyložene „smrdí“ človečinou. To, že po amerických grafických románoch *Sabrina* Nicka Drnasa a *In Waves* AJ Dunga vydavateľstvo Absynt, ktoré sa, ak odkážem na jeho brand-motto, špecializuje na príbehy a reportáže, siahlo práve po Rossovom pôvodnom nemeckom komikse *Der Umfall*, dáva úplne zmysel. *Úraz* je totiž tak trochu príbehom a tak trochu reportážou alebo, aby som bol presnejší, príbehom s reportážnymi prvkami, resp. východiskami. Príbeh Noela, mladého muža s mentálnym postihnutím, ktorému sa po matkinom úraze [po tom, čo ju – ako to s nechápavým podivom komentuje samotný protagonista – „dačo trafilo“ (s. 19)] život obracia naruby a ocitá sa v inkluzívnej dedine Neuerkerode v Dolnom Sasku, môže byť pokojne skrz-naskrz vymyslený. Jeho reportážny základ spočíva v tom, že Ross osobitné miesto, kde spolu žijú ľudia takí i onakí, dva roky navštevoval, pozoroval a na vlastnej koži zažil. A dôsledkami toho – autentickosťou, „ozajstnosťou“ a predovšetkým nesmiernou humanitou, teda citom pre ľudí – *Úraz* ako výpoveď pri čítaní naozaj vyváha doďaleka. Autentickosť, ale aj plastickosť toho, čo zachytávajú obrazy a slová, vyzdvihuje v doslove nazvanom *150 rokov Neuerkerode – aj toto sme my... a teraz už aj vy*, ktorý je súčasťou slovenského vydania, aj riaditeľ Evanjelickej nadácie Neuerkerode Rüdiger Becker: „S veľkou radosťou sme v našej obci pozorovali intenzívne a dôkladné rešerše umelca Mikaela Rossa. Máme dojem, že vo svojom príbehu realisticky zobrazil našu každodennosť vo všetkých jej humorných, pozitívnych, vážnych a občas aj faživých podobách.“ (s. 126) Každodennosť je jedným z kľúčových slov, ktoré knihu vystihujú. Zároveň však platí, že *Úraz* miestami každodennosť presahuje, a to predovšetkým pre nekaždodenných hrdinov a ich nevšedné videnie sveta. Čitatelia sa na jednej strane spolu s Noelom a ďalšími postavami



„ocitajú“ v epizódach z každodennosti, ktorým dominujú bežné motívy lásky, priateľstva, smrti a podobne. Na druhej strane sú však uchopované iným ako konvenčným spôsobom a perspektívami. Dokonalým príkladom uvedeného je jeden z leitmotívov Noelovho príbehu „nasvecovaného“ v knihe – láska. Protagonista o nej uvažuje a hovorí s odkazom na elektrickú aktivitu úhorov – úhortrinu: „Lebo ju so mnou spája úhortrina. (...) Nie, to nie je meno! Úhortrina je napätie medzi chlapcom a dievčaťom.“ (s. 64 – 65) Rossov komiks nie je koncipovaný ako grafický román sensu stricto, ale svojím charakterom má bližšie skôr k zbierke plus-mínus tuctu vzájomne prepojených komiksových poviedok. Tie sa líšia nielen rozsahom, ale aj úrovňou výrazového pôsobenia – z niektorých sála väčšmi komickosť, z iných zase melancholickosť, iné možno až prekvapujú či dojmajú. Kompozične aj koncepcne je kľúčovou prvá, bezmála tridsaťstranová a explicitne nepomenovaná časť knihy. V nej sa Noelovej mame prihodí onen osudový úraz. Noelov svet, ako ho dovtedy poznal, prestáva jestvovať: „A potom? Už neviem... Spomienky sa poplietli. Od tej záležitosti s kómu je všetko hore nohami. V noci nespím, cez deň som stále unavený. Od toho úrazu nemôžem bývať doma... To mi tvrdia. Domov už nie je domov. Úder, kóma, úraz... Ničomu nerozumiem.“ (s. 23) Ak teda táto úvodná časť *Úrazu* exponuje Noelov svet, aký bol, nasledujúce komiksové poviedky exponujú svet, aký je, predovšetkým však to, ako sa v ňom Noel učí fungovať, orientovať, žiť. V tomto zmysle a v spojitosti s tým, že vznik knihy bol motivovaný osvetovo-didakticky (bol vydaný pri príležitosti 150. výročia Evanjelickej nadácie Neuerkerode), možno teda protagonistu prenikajúceho do povahy preňho nového (mikro)kozmu vnímať ako médium, činiteľa, ktorý čitateľom sprostredkúva milieu Neuerkerode. Vizualnú stránku *Úrazu* definuje štylizovaná kresba, ktorá pôsobí karikatúrne, nie však zosmiešňujúco či satiricky.

Istá skratkovitosť výtvarného prejavu (reduktívnosť, fragmentarizácia), práca so zveličením a expresivitou (v podobe disproporčnosti či dynamizácie línie) alebo v niektorých pasážach pohrávanie sa s farebnými „tóninami“ sa vyslovne hodí k tomu, akým spôsobom – prostredníctvom čoho a koho – sa autor rozhodol stvárniť, resp. priblížiť život s mentálnym postihnutím. Poetika odkláňajúca sa od striktnnej realistikosti je osobitne funkčná v niekoľkých častiach komiksu, ktoré majú – pretože nahliadajú na svet prostredníctvom očí a mysle protagonistu – až surreálne dimenzie. Komiksová kniha Mikaela Rossa nielen vďaka nim (tolko ich zase v *Úraze* obsiahnutých nie je) ponúka nevšedný, kde-tu dokonca (po)divný čitateľský zážitok. Silná je v prvom rade v tom, ako úprimne pôsobí. Hoci ocenenie Max-und-Moritz-Preis znamená pre autora dozaista veľa, slová, ktorými svoj doslov k *Úrazu* uzatvára Rüdiger Becker, si Ross ako tvorca s ambíciou uchopiť Neuerkerode neumelo, s duchom miesta a ľuďom vlastným podľa mojej mienky určite cení prinajmenšom rovnako: „My, obyvatelia Neuerkerode, ďakujeme Mikaelovi Rossovi za jeho prácu. Pochopil nás!“ (s. 128) Osobne som presvedčený, že vďaka *Úrazu* (a jeho slovenskému prekladu **Michala Hvoreckého**) pochopia a porozumejú aj čitatelia.

♣ **Martin Boszorád**

## Tvárou vtvár smrti

**Chálid Chalífa: Smrť je brutálna drina**  
**Preklad: Marek Brieška**  
**Bratislava: Brak, 2023**

Hoci je tvorba sýrskeho spisovateľa **Chálida Chalífu** u nás prakticky neznáma, právom ho možno označiť za jeden z najvýraznejších hlasov súčasnej arabskej prózy. Tri jeho romány – *Óda na nenávisť* (2008), *Niet nožov v kuchyniach tohto mesta* (2013) a *Nikto sa nemodlil nad ich hrobmi* (2019) – boli nominované na prestížnu Medzinárodnú cenu za arabskú prózu. Slovenský čitateľ sa s ním môže zoznámiť vďaka románu ***Smrť je brutálna drina*** (*Al-Mawt amal šákk*, 2016), ktorý z arabského originálu preložil **Marek Brieška**.

V Sýrii, zmietajúcej sa v občianskej vojne, čiha smrť na každom rohu. Umieranie však napriek všetkému vôbec nie je bezproblémové, najmä pre príbuzných. Pozostalí neraz musia zbierať jednotlivé kusy tela, prehrabávať sa v masových hroboch alebo sa uspokojiť s končatinou či kúskom oblečenia, ktoré by mohli pochovať, a tak preukázať mŕtvemu dostatočnú úctu. S týmto údelom sa musia popasovať aj hlavní hrdinovia Chalífovho diela.



Dej románu s absurdným nádychom a hororovými prvkami sa odohráva počas zdĺhavej cesty mikrobusedom z Damasku do dedinky Anábíja, na ktorú sa podujali tri deti zosnulého Abd al-Latífa – Bulbul, Husajn a Fátima, aby splnili jeho posledné želanie a pochovali ho v rodnom kraji. Požiadavka otca, na ktorej by za normálnych okolností nebolo nič zvláštne, však v kontexte brutálnej občianskej vojny nadobúda celkom iné rozmery a na plecía jeho potomkov kladie mimoriadnu záťaž. V dôsledku nekonečných kontrol sa cestovanie natiahne z troch hodín na tri dni. Otcova mŕtvoľa sa zatiaľ rozkladá a pre troch súrodencov sa cesta stáva nočnou morou. Postupne sa odkrývajú problematické rodinné vzťahy a neschopnosť vzájomnej komunikácie. Zahnívajúca mŕtvoľa plná červíkov, ktorú autor opisuje s naturalistickou presnosťou, sa stáva metaforou pre totálny rozklad spoločnosti a deštrukciu krajiny i medziľudských vzťahov, ale možno ju vnímať aj ako symbol rozpadajúceho sa sýrskeho autoritárskeho režimu. Cesta v stiesnenom priestore auta odhaľuje odcudzenie a animozitu medzi súrodencami i v širšom spoločenskom kontexte. Ako protipól skazy autor prezentuje lásku, predovšetkým tú romantickú, ktorá je v románe zdrojom životodarnej energie. Autor ju prirovnáva ku kyticí kvetov plávajúcej po rieke, ktorú treba zachytiť v správnom čase. Hoci sa základná dejová línia odvíja počas cesty mikrobusedom, Chalífa prostredníctvom Bulbulových spomienok retrospektívne odhaľuje osudy a osobné tragédie jednotlivých členov rodiny, ich nenaplnené ambície, túžby a ideály. Hlavné postavy možno vnímať skôr ako antihrdinov; sú slabí, ustráchaní, malicherní a pasívni, o to skutočnejším dojomom však pôsobia. Najmä Bulbul je vykreslený ako protiklad svojho otca, ktorý sa po vypuknutí revolúcie pridá k odboju proti režimu, a dokonca sa v sedemdesiatke oženil so svojou láskou z mladosti. Jeho syn však žije v neustálom strachu, ktorý mu redukuje život na



súbor banálnych úkonov. Chalífovo majstrovstvo sa najväčmi prejavuje v spôsobe, akým sa mu podarilo zobraziť existenciu postáv na pomedzí života a smrti. Počas vyčíňajúcej vojny je hranica medzi životom a smrťou krehká a niekedy aj nejasná. Bulbul neraz rozjíma nad umieraním, raz sa sám cíti ako nebožtík a mikrobús prirovnáva k rakve, inokedy uvažuje, prečo všetci hromadne nespáchajú samovraždu. Autor však ťažobu hrôzostrašných výjavov vyvažuje iróniou, miestami dokonca cynizmom hraničiacim s čiernym humorom. Bulbul hľadá útechu vo vedomí, že ľudia, ktorí mu dnes spôsobujú problémy, môžu byť zajtra mŕtvi. „Obyvatelia mesta ďalších ľudí považovali nie za ‚živých‘, ale ‚tesne pred smrťou‘. Účinný psychologický obranný mechanizmus, ako sa vyrovnat s frustráciou a hnevom.“ (s. 15) Počas jednej bizarnej epizódy Abd al-Latífovú mŕtvolu dokonca zatknú. „Husajn si zastal vedľa Bulbula a zasipel: ‚Plánujú zatknúť telo.‘ Bulbul tomu nechcel uveriť, určite ide o nejaký omyl, no keď ich agent voviedol do obkladačkami pokrytej miestnosti bez okien, uvedomili si, že to nie je sranda. Skutočne zatkli otcovu mŕtvolu.“ (s. 33) Autor diela konfrontuje čitateľa s otázkou, čím sa stáva telo zosnulého po smrti. Možno mŕtvolu stále vnímať ako človeka alebo je to už len obyčajná vec? S touto otázkou si nevedia dať rady ani úrady a milícia, a tak sa v jednom momente dožadujú legitimácie Abd al-Latífovej mŕtvolu, vzápätí však donútia rodinu zaplatiť za jej prevoz „clo pre tranzit tovaru“. Kladú si ju aj Abd al-Latífove deti, ktoré, plné hnevu a frustrácie, neraz zatúžia vyhodiť mŕtvolu do priekopy pri ceste a nechať ju napospas osudu.

Chalífovi sa podarilo napísať dielo, v ktorom zobrazil nelútostnú realitu občianskej vojny zrodenej z revolúcie proti autoritárskemu režimu. Okrem komplexných ľudských charakterov v ňom odhalil aj brutálne praktiky režimu a ohavné násilie páchané na obyvateľoch aj nimi. Hoci sú postavy voči masívnemu umierneniu a skaze všade navôkol do istej miery otupené, prítomnosť rozkladajúcej sa mŕtvolu otca vnútri auta potlačí nedokážu. Autor stavia čitateľa tvárou v tvár smrti a núti ho zamyslieť sa nad tým, prečo vlastne žije a čo ho poháňa dopredu. Oplatí sa zomrieť pre ideál alebo radšej žiť v strachu? Napokon sa zdá, že najväčším hrdinstvom je niekedy vôľa vytrvať.

✦ Katarína Bešková

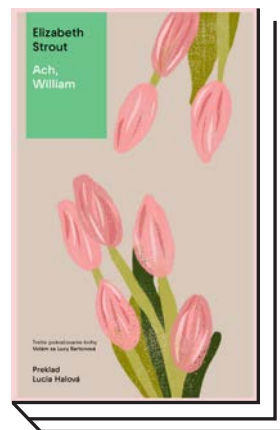
## Ach, tí bývalí manželia!

Elizabeth Strout: *Ach, William!*  
Preklad: Lucia Halová  
Bratislava: Inaque, 2023

Oceňovaná americká autorka **Elizabeth Strout** je podpísaná pod prózami *Olive Kitteridgeová* a *Znova Olive* alebo pod sériou kníh o Lucy Bartonovej. A práve z nej pochádza aj najnovší vydavateľský počín – tretie pokračovanie románu s názvom ***Ach, William!*** Strout, zafixovaná najmä ako literátka tzv. poviedkových románov, v tomto diele prenecháva slovo ústrednej postave – spisovateľke Lucy Bartonovej žijúcej v New Yorku. Tak ako predošlé knihy, aj túto charakterizuje dôkladne premyslený sujet. Hlavná dejová línia sa sústreďuje okolo postavy Luciinho ex-manžela Williama a ich dvoch dcér. Autorka zobrazuje predovšetkým vzťahové problémy (partnerské, priateľské a rodičovské), ktoré prelína v rôznych časových rámcoch. Opakovane sa vracia do minulosti a sprítomňuje dôležité okamihy prostredníctvom pocitov, útržkov z konverzácií či opisov. Robí tak vedome a s cieľom „spoznať“ konanie toho druhého. Používa ja-rozprávanie, ktoré kombinuje s rozprávaním v tretej osobe singuláru (on/ona), čo šikovne pomáha získať nadhľad a utvárať objektívne hodnotenie. Prenecháva priestor čitateľovi na vytvorenie vlastného úsudku. V knihe sa z Lucy stáva rozprávačka v pokročilom veku (ovdovená matka dvoch dospelých dcér). Len nedávno jej zomrel druhý muž a s ex-manželom ostala v priateľskom vzťahu. Ak máme porovnať túto Lucy s jej mladšou verziou (na základe predošlých diel), jej optika ostáva naďalej láskavá a zhovievavá, ale vo vzťahu k bývalému manželovi pripúšťa omylnosť a zaznieva aj kritika, ktorá jej pomáha vidieť veci bez zafarbenia (žeby bola jej zrelosť ukázaná v tomto?). „Nuž, odvetila som. Ale aj tak nikdy nie si protivný dlho, vždy sa ospravedlníš. Vždy nie, nesúhlasil William. A to bola tiež pravda.“ (s. 121)

V diele sa objavuje aj „hlas svedomia“ v podobe prízrakov a nočných môt, ktoré predznamenávajú neskorší vývin deja. Na pozadí príbehu sa odvíja komplikovaná rodinná história, kniha nadobúda aj genealogický charakter, čiže sa v nej rozbieha pátranie po minulosti. Z obsahu sa však vynára otázka, ktorú si podvedome kladie čitateľ spoločne s hlavnou protagonistkou: je možné úplne spoznať druhého človeka? Zároveň ide o hlavný motív románu.

Lucy Bartonová po tejto otázke pátra, rovnako ako po predkoch svojho manžela, húževnato. Chytá sa každého



„stebielka“, hľadá význam v konkrétnej situácii, dešifruje jazyk a číta v ľudskom správaní aj charaktere. Nemožno jej uprieť pozorovateľský talent, z ktorého ťaží na každej stránke diela. Autorka je známa osobitým štýlom a vytváraním mozaiky ľudských osudov či preplietaním životov do jedného, no najmä láskavým jazykom. A pritom má svoje hranice; pocity necháva bez mena – „nálepky“, lebo ich dokáže lepšie vyjadriť opismi než konkrétnym slovom.

Z textu sa dozvedáme, že písanie vlastných pamätí (opäť sme pri koreňoch) Lucy slúži ako terapia, vyrovnáva sa tak so smútkom a traumami, ktoré si napriek svojmu „novému životu“ nesie so sebou. Jednou z nich je chudoba, ktorá ovplyvnila jej správanie v dospelosti. Román má tak reflexívny charakter a prináša témy priateľstva, morálnych hodnôt a rodiny.

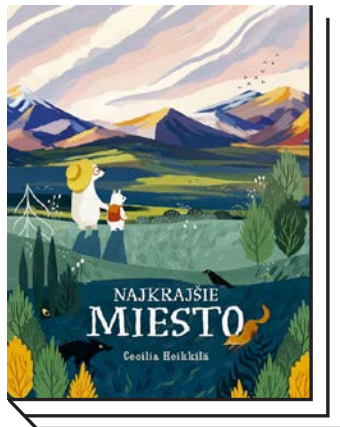
Z hľadiska stylistickej stránky je text plynulý, neviazne a nie sú v ňom „hluché miesta“. Ide o jemné a precitene písanie podporené estetickým vkusom a premysleným výberom vhodných slov a výrazov. Strout často a funkčne využíva odkazy na predošlé knihy – keď sa Lucy uprostred textu „zarazí“, že už to spomenula inde: „Písala som o tom v predchádzajúcej knihe.“ (s. 36) Neopisuje preto do detailov vzťah s matkou či súrodencami, ale plne sa sústreďuje na hlavnú dejovú líniu. Neodchádza zbytočne od témy, čo by mohlo na čitateľa pôsobiť rušivo. Jazyk volí dôkladne a zjemňuje nim drsnosť jednotlivých pasáží. *Ach, William!* napriek ťažkým témam vyznieva ako pohladenie. Ide o láskavý dotyk, ktorý zanecháva príjemné pocity (dlho) po prečítaní.

✦ Natália Turcovská

## Čaro nedotknutej prírody

**Cecilia Heikkilä: Najkrajšie miesto**  
**Preklad: Simona Reháč**  
**Bratislava: Stonožka, 2023**

**Cecilia Heikkilä** je švédskou ilustrátorkou a grafickou dizajnérkou. Z jej ilustrátorskej tvorby možno spomenúť najmä diela pre najmenších v podobe ilustrovaných kníh (napr. ilustrovanie tvorby Astrid Lindgren). V grafickej tvorbe sa venuje prevažne prírodným a zvieracím motívom, ktoré pretavuje do predmetov bežnej spotreby (navrhla dizajn batohov Fjällräven Kanken, bola dizajnérkou aj pre švédsky obchodný dom Ikea). Téma prírody a zvierat jej nie je cudzia ani v najnovšej ilustrovanej knihe s názvom **Najkrajšie miesto**. Titul charakterizuje príbeh o dobrodružnej výprave dvoch medvedov na najkrajšie miesto na svete. Dôležitú úlohu tu zohráva pohľadnica vyobrazujúca čarovné miesto. Pohľadnicou sa otvára príbeh medzi starým otcom a vnukom. V knihe je znázornený ich vrúcny vzťah, zachovanie tradície a potreby starať sa o niečo, čo je v súčasnosti už výnimočné. Forma istého rozprávania o čomsi tajomnom až magickom, ukrytom v srdci nedotknutej prírody, sa tak prenáša z jednej generácie na druhú. Nájdenie takého miesta si vyžaduje odhodlanie a predovšetkým prekonanie strachu. Kniha obsahuje prvky klasického dobrodružného príbehu ako prípravu, plavbu na lodi, strach z nepoznaného, divoké zvieratá či objavovanie nových miest prostredníctvom starej mapy a podobne. Ilustrovaná kniha poukazuje nielen na túžbu po hľadaní miesta nenarušeného ľuďmi, v ktorom majú divoké zvieratá slobodný život, ale aj vlastného miesta vo svete. Kontrast prístavného mesta a miesta s nedotknutou prírodou je tvorený zásahom ľudí, aj keď sa v príbehu žiadni nevyskytujú. Prístavné mesto je personifikáciou sveta ľudí plného ruchu a obchodov. Zvieratá v meste sú na svoj život také zvyknuté, že ich pôvodné, prirodzené miesto nezaujíma alebo už naň zabudli. Umocňujúci účinok na čitateľa vytvára scenéria, keď si starý otec s vnukom myslia, že sa na vytúžené miesto už dostali. Tvorí ho vyklčované stromy a červeno-biele pásy znázorňujúce zneváženie prírody človekom. Autorka narába tematicky aj s problematikou ochrany životného prostredia a neporušenej prírody, ktorú je potrebné chrániť. Na to sa podujme starý otec, ktorý na najkrajšom mieste ostane, aby tam prežil zvyšok svojho života. Jeho odlúčenie od vnuka sa bližšie nešpecifikuje.



Čitateľ má k dispozícii iba ilustrovanú dvojstránku bez textu, na ktorej je znázornený vánok povievajúci listami a nočná obloha so súhvezdiami (čo môže citlivo evokovať smrť starého otca), ale príbeh sa končí šťastne. Nájdenie najkrajšieho miesta je stotožnením sa človeka s prírodou a s potrebou prechovávať k nej úctu a rešpekt. Čaro tohto príbehu by nefungovalo bez ilustračnej zložky, ktorú tvoria celostránkové a trojštvrťtinové ilustrácie, ale aj malé vinety, definujúce čas i dynamiku príbehu. Ilustrácie čitateľovi sprístupnia pohľad na švédsku prírodu, les, zvieratá, ale aj polárne žiary. Paleta farieb je nenásilná, prevládajú teplé, zemité farby (najmä hnedá, zelená a modrá). Z predsádok knihy, ktoré dotvárajú súhvezdiami, je zrejmy aj záujem autorky o astronómiu. Symbolicky sa v nich nachádza súhvezdie Veľkej medvedice (odkazujúce na starého otca) aj Malého medveda (znázorňujúce vnuka). Titul poukazuje na vzťah človeka k prírode z pohľadu minulosti, ktorú už nie je možné vrátiť, prítomnosti, za ktorú máme byť vďační, a hlavne budúcnosti, o ktorú sa treba postarať.

♥ **Veronika Čigarská**

## Knižná Revue

☞ Mesačník o knihách

### Vydáva

Slovenské literárne centrum,  
 štátna príspevková organizácia  
 Ministerstva kultúry SR  
 IČO 31752381

### Redakcia

šéfredaktor Marek Vadas,  
 Daniela Balážová,  
 Lenka Macsaliová

### Adresa redakcie

Knižná revue, Námestie SNP 12,  
 812 24 Bratislava,  
 02/204 73 518, 0918 640 831,  
 krevue@litcentrum.sk  
 www.litcentrum.sk

Obálka © Marian Mudroch:

Potichu smerom do vnútra II  
 (2006), sieťotlač a suchý pastel

### Grafika

Vojtech Ruman  
 a Barbora Gavláková  
**Jazyková úprava**  
 Lujza Bakošová

### Tlač

ULTRA PRINT, s. r. o.

### Rozširuje

MEDIAPRINT-KAPA,  
 PRESSEGROSSO, a. s.

### Objednávky na predplatné prijíma

L. K. PERMANENT, spol. s r. o.,  
 Mária Škardová  
 tel.: 00421/2/49 111 201  
 e-mail: skardova@lkpermanent.sk  
 web: www.lkpermanent.sk  
 Poštový priečinok 4, 834 14  
 Bratislava 34, 02/4911 12 01  
 a ARES, spol. s r. o.,  
 Elektrárnská 12091, 831 04  
 Bratislava, tel.: 0800 141 911,  
 e-mail: casopisy@ares.sk

Redakcia si vyhradzuje právo  
 na krátenie a úpravu zaslaných  
 príspevkov. Názory redakcie  
 sa nemusia zhodovať s názormi  
 prispievateľov. Autorské práva  
 vyhradené © Knižná revue /  
 Slovenské literárne centrum

EV 2983/09, MIČ: 49 315

Podávanie novinových zásielok  
 povolené RPP  
 Ba-Pošta 12 dňa 21. 10. 1993,  
 č. j. 129/93.

ISSN 1210-1982 (tlač. verzia),  
 ISSN 1336-247X (online)

Knižná revue č. 10/2023 vyjde  
 12. októbra 2023

**Ročné predplatné**  
**Knižnej Revue 24 €**



# Výzva na predkladanie žiadostí o Vyšehradské literárne štipendium 2024

## Prihláste sa do 15. októbra 2023

Štipendium je určené

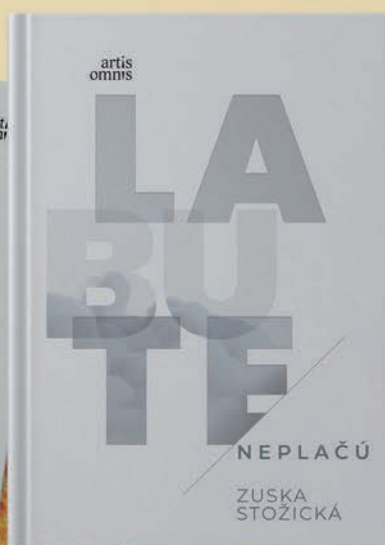
- autorom alebo prekladateľom aspoň jednej tlačenej publikácie
- esejistom, literárnym kritikom, literárnym publicistom a novinárom s najmenej tromi príspevkami uverejnenými v rešpektovanom médiu

Pre viac informácií kliknite na [www.litcentrum.sk](http://www.litcentrum.sk)

alebo kontaktujte koordinátorku projektu [monika.nagyova@litcentrum.sk](mailto:monika.nagyova@litcentrum.sk)

Slovenské  
literárne  
centrum

• Visegrad Fund



Vaše rodinné  
vydavateľstvo  
od 2005

NAŠE

SEPTEMBROVÉ

NOVINKY

artis  
omnis

[www.artisomnis.sk](http://www.artisomnis.sk)

Septembrové novinky

# Privítajte jeseň s dobrou knihou

Leto plynule prechádza do jesene a vy môžete rovnako plynule prejsť od plážových oddychoviek k jesenným novinkám. Čakajú na vás Paolo Giordano, Hanya Yanagihara a ďalšie skvelé knihy.



## Tasmánia

Paolo Giordano

Čo sa stane, keď rieka, v ktorej odjakživa plávame, odrazu prúdi iným smerom? Tasmánia je román o vytúženej i obávanej budúcnosti, ktorú stále môžeme zmeniť, lebo ju celý život vytvárame.



## Internát

Serhij Žadan

Mrazivý január 2015, východ Ukrajiny. Frontová línia sa nezadržateľne blíži. Internát nám o vojne na Ukrajine povie viac, ako desiatky novinových správ, pretože autor vie, že jediným výsledkom vojny je deštrukcia sveta, aký dôverne poznáme.

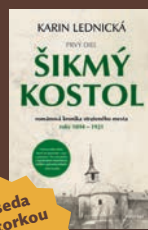
Od autorky  
Malého  
života (CZ  
preklad)



## Do ráje

Hanya Yanagihara

Spisovateľka v knihe predkladá tri alternatívne verzie Ameriky – v rokoch 1893, 1993 a 2093. Tri príbehy spájajú rovnaké miesta, rovnomené postavy a najmä témy: túžba po slobode, zrieknutie sa tradícií, schopnosť i neschopnosť orientovať sa v zložitom svete.

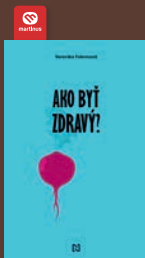


## Šikmý kostol

Karin Lednická

Príbeh o niekdajšej pastierskej dedine, ktorá svoj rozkvet zažila vďaka ťažbe uhlia, aby sa o storočie neskôr obrátila navnívoč – tiež kvôli ťažbe uhlia. Príbeh je vystavaný na skutočných udalostiach, z ktorých mnohé doteraz neboli v českej románovej tvorbe spracované.

Beseda  
s autorkou  
Martinus  
Obchodná  
21.9.23



## Ako byť zdravý?

Veronika Foilentová

Naše zdravotné problémy niekedy vyriešia aj malé zmeny v jedálničku či pri sedení. Kniha rozhovorov s poprednými slovenskými odborníkmi a odborničkami o tom, ako sa o seba starať, aby sme prežili čo najviac aktívnych rokov v dobrom zdraví bez bolesti a liekov.



## Modroslepeš

Katarína Kucbelová

Každý uteká iným spôsobom. Postavy v tejto knihe unikajú k zvieratám a k umeniu, hľadajú rozlet v neustálom ohrození. Modroslepeš je román o vlastných väzeniach a bludnom hľadaní cesty von.

Viac tipov na skvelé knihy nájdete na [www.martinus.sk](http://www.martinus.sk)



martinus